

T.C.
AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

MUHARREM ÖZDEMİR

SÜLEYMAN ASKERÎ BEY VE
IRAK VE HAVALİSİ UMUM KUMANDANLIĞI DÖNEMİ FAALİYETLERİ
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Doç.Dr. FİGEN ATABEY

AĞRI-2018

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “Süleyman Askeri Bey ve Irak ve Havalisi Umum Kumandanlığı Dönemi”. adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

Δ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Δ Tezim sadece Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

Δ Tezimin 2 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

05/06/2018

Muharrem Özdemir

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SÜLEYMAN ASKERİ BEY VE IRAK VE HAVALİSİ UMUM KUMANDANLIĞI DÖNEMİ

Muharrem ÖZDEMİR

Tez Yöneticisi: Doç. Dr. Figen Atabey

2018, 96 sayfa

Jüri: Doç. Dr. Figen Atabey

Doç.Dr.Cengiz ATLI

Dr.Öğr.Üyesi.Ahmet EDİ

İngilizlerin “Mezopotamya Seferi” diye adlandırdıkları Irak Cephesi, İngilizlerle Türklerin Çanakkale’den sonra bir defa daha karşı karşıya geldikleri önemli muharebeleri içermektedir. İngiltere, Birinci Dünya Savaşı’nın başlaması ile birlikte Hint denizinin güvenliğini sağlamak ve Basra Körfezi’nde Şattül-Arap ağzındaki Abadan petrol tesislerini korumak ve bölgede İngiliz etkinliğini sağlamak amacıyla Irak seferini başlatmıştır. İngiliz kuvvetleri, 22 Kasım 1914’te Basra’yı işgal ettikten sonra ileri harekete geçerek, 9 Aralık 1914’te Fırat ve Dicle nehirlerinin birleştiği yer olan Kurna kasabasını ele geçirmişlerdir. Kurna’da 38. Tümenin komutanı Albay Suphi Bey ile 45 subay ve 989 er, İngilizlere esir düşmüştür. Harbiye Nazırı ve Başkomutan Vekili Enver Paşa tarafından esir düşen Albay Suphi Bey’in yerine Dahiliye Nazırlığında Aşiret ve Muhacir işlerinden sorumlu bulunan Kurmay Binbaşı Süleyman Askerî Bey ve beraberinde Teşkilat-ı Mahsusa’dan gönüllü 40-50 Türk subayın katılımıyla oluşturulan “Osmancık Taburu” adı verilen tabur 17 Aralık 1914’te bölgeye gönderilmiştir. Süleyman Askerî Bey, Enver Paşa tarafından oluşturulan Teşkilat-ı Mahsusa’nın ilk reisidir. Trablusgarp Savaşı’nda, Bingazi’de Enver Paşa ile beraber bulunarak, cesaret ve fedakârlığıyla tanınan bir kişi olarak ün kazanmıştır. Süleyman Askerî Bey, düzenli İngiliz kuvvetlerine karşılık aşiretlerden ve mücahitlerden yararlanmak

suretiyle Irak'ın müdafaasını sağlayacağı kanaatini taşımıştır. Başlangıçta Basra vali vekili ve kumandanı sıfatıyla Basra'yı İngilizlerden geri almak için gönderilen ve Yarbay rütbesine terfi ettirilen Süleyman Askerî Bey, Ocak 1915 başında Bağdat Valisi ile Irak ve Havalisi Genel Komutanlığı görevine getirilmiştir. Basra'yı ve Kurna'yı İngilizlerden geri almak isteyen Süleyman Askerî Bey, düzensiz birliklerden oluşan kuvveti ile Şuayyibe istikâmetinde ileri harekete geçmiştir. Süleyman Askerî Bey ve birlikleri 11 Nisan 1915'te Bercisiyye ve Şuayyibe'deki müstahkem İngiliz mevzilerine taarruza başlamış; Bercisiyye ve Şuayyibe ormanları içinde üç gün süren muharebede başarılı olmamıştır. Muharebenin ikinci günü Yarbay Süleyman Askerî Bey aşiretlerden topladığı gönüllü askerlerin çoğu ortadan kaybolduğundan ordu kuvveti yarı yarıya eksilince ağır kayıplar vererek, 14 Nisan 1915 gecesi elinde kalan az sayıdaki kuvvetini geri çekmek zorunda kalmıştır. Geri çekilme esnasında ümitsizliğe düşen Süleyman Askerî Bey, bu yenilgiyi gurur meselesi yaparak, Bercisiyye koruluğunda intihar etmiştir. Yarbay Süleyman Askerî Bey'in intihar olayı ve Şuayyibe muharebesi Birinci Dünya Savaşında Irak cephesinde yaşanan önemli olaylardan biri olarak büyük önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Süleyman Askerî Bey, Irak Cephesi, Irak ve Havalisi Umum Kumandanlığı, Rota Muharebesi, Şuayyibe Muharebesi.

ABSTRACT

MASTER THESIS

SÜLEYMAN ASKERÎ AND THE PERİOD OF HIS IRAQ AND ITS SURROUNDİNGS GENERAL COMMANDER

The Mesopotamian Front, which the British called "Mesopotamia Campaign", contains important battles with the British and the Turkish forces once again after Gallipoli xuers. With the beginning of the First World War, Britain launched the Iraqi campaign to ensure the security of the Indian Sea and to protected the Abadan oil installations in the Shatt Al-Arab neighborhood in the Basra Gulf and to provided British influence in the region. After occupying Basra on 22 November 1914, British forces moved forward and captured the town of Kurna where the Euphrates and Dicle rivers merged on 9 December 1914. In Kurna, 38th Division commander Colonel Suphi Bey and 45 officers and 989 soldiers were captured by the British forces. The name of "Osmancık Taburu", which was formed with the participation of Army Major Süleyman Askeri Bey, who is responsible for the Tribal and the Muhajer Affairs at the Ministry of Internal Affairs instead of Colonel Suphi Bey, who was taken captive by Harbiye Minister and Deputy Commander-in-Chief Enver Pasha, and 40-50 Turkish officers voluntarily from Teşkilat-ı Mahsusa the battalion was sent to the region on December 17, 1914. Süleyman Askeri Bey was the first head of the Teşkilat-ı Mahsusa, created by Enver Pasha. He became famous in the Battle of Trablusgarp with Enver Pasha in Benghazi as a person known with courage and sacrifice. Süleyman Askerî Bey thought that he would provide Iraq's defense by using tribes and mujaheds against regular British forces. Süleyman Askeri Bey, who was originally promoted to the rank of Lieutenant Colonel in order to withdraw Basra from the British forces, was appointed to the position of the Governor of Baghdad and the General Command of Iraq and its surrroundings in early January 1915. Süleyman Askeri Bey, who wanted to withdraw Basra and Kurna from the British, moved forward with his force formed by irregular troops in the direction of Suayyibe. Süleyman Askeri Bey and his troops began an attack to the fortified British positions in Bercisiyye and Suayyibe on 11 April 1915; he has not been successful in combat for three days in the forests of Bercisiyye and Suayyibe. On the second day of the battle, Lieutenant Colonel Süleyman Askeri Bey, since most of the volunteer troops which had gathered from the tribes, disappeared in the middle of the army, army forces by giving heavy losses in half was forced to withdraw the few remaining forces in the night 14 April 1915. Süleyman

Askeri Bey, who fell into despair during his withdrawal, committed suicide in the forestry of Bercisiyye by take this defeat as a matter of pride. Lieutenant Colonel Süleyman Askeri Bey's suicide and Suayyibe War are great importance have importance that lived on the Iraq Battle Front in the First World War.as one of the most important events on the Iraqi front during the First World War.

Key words: Süleyman Askerî, Iraq Battle Front, Rota Battle, Suayyibe Defeat

ÖNSÖZ

“Süleyman Askeri Bey ve Irak ve Havalisi Umum Kumandanlığı Dönemi Faaliyetleri” adlı çalışmamızda, Süleyman Askerî Bey’in hayatı ve Irak cephesindeki faaliyetleri ele alınmıştır. Konunun anlaşılabilir olması için Osmanlı’nın Birinci Dünya Savaşı öncesi durumu ve Birinci Dünya Harbine giriş sürecine yer verilmiştir. Çalışmada Irak Cephesi’ndeki önemli komutanlardan biri olan Süleyman Askerî Bey’in hayatı ve Teşkilat-ı Mahsusa ve Irak Cephesinde yaptıkları incelenerek bu tarihi kişiliğin önemine değinilmiştir. Süleyman Askerî Bey hakkında hiçbir akademik çalışma yapılmamış olması bizi bu konuyu araştırmaya yöneltmiştir. Süleyman Askerî Bey ile yapılacak çalışmanın kapsamı geniş olmasından dolayı konuyu Süleyman Askerî Bey ve Irak ve Havalisi Umum Kumandanlığı Dönemi olarak sınırlandırmış bulunmaktayız.

Çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölümde; Irak Cephesi’nin açılması ve Osmanlı Devleti’nin I.Dünya Savaşı’na girme süreci ele alınmıştır. Bu bölümde Irak’ın İngiltere için önemine değinilmiştir. İkinci Bölümde; Süleyman Askerî Bey’in hayatı ve faaliyetlerinden bahsedilmiştir. Üçüncü Bölümde Süleyman Askerî’nin Irak ve Havalisi Komutanlığı görevine atanması ve cephedeki faaliyetleri ele alıp değerlendirilmiştir. Dördüncü Bölümde Irak Cephesi’nde önemli yer tutan Şuayyibe Muharebesi ve Süleyman Askerî Bey’in intiharına yer verilmiştir.

Çalışma konusu için detaylı bir kaynak taraması yapılmıştır. Yusuf Hikmet Bayur’un Inkılap Tarihi, Enver Ziya Karal’ın Osmanlı Tarihi gibi kaynakların yanı sıra pek çok önemli tarihi kişinin anılarından da yararlanılmıştır. Ulaşılabilen arşiv belgeleri ve dönemin gazeteleri de incelenmiştir.

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde, değerli bilgilerini benimle paylaşan, kendisine ne zaman danışsam bana kıymetli zamanını ayırıp sabırla ve büyük bir ilgiyle bana faydalı olabilmek için elinden gelenden fazlasını sunan her sorun yaşadığımda yanına çekinmeden gidebildiğim, güler yüzünü ve samimiyetini benden esirgemeyen ve gelecekteki mesleki hayatımda da bana verdiği değerli bilgilerden faydalanacağımı düşündüğüm kıymetli danışman hocam Doç. Dr. Figen ATABEY’e teşekkürü bir borç biliyor ve şükranlarımı sunuyorum. Yine çalışmamda konu, kaynak ve yöntem açısından bana sürekli yardımda bulunarak yol gösteren bölümümüzün değerli hocalarından Dr.Öğr.Üyesi Ahmet EDİ’ye sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca tezimin her aşamasında bana yardımcı olan ve desteğini esirgemeyen değerli akademisyen arkadaşım Dr. Menekşe BEKAROĞLU’na çok teşekkür ederim. Son olarak teşekkürlerin az kalacağı ,çalışma süresince beni sabırla

destekleyen uygun çalışma ortamını sağlamak için elinden geleni yapan sevgili eşim Ruřen ÖZDEMİR'e ve bu süreçte kendileriyle birlikte geçireceğimiz oyun ve ders zamanlarından fedakârlık yapan sevgili çocuklarıma sonsuz teşekkürler.

AĞRI-2018

Muharrem ÖZDEMİR

İÇİNDEKİLER

TEZ ETİK BİLDİRİM SAYFASI	I
ÖZET	II
ABSTRACT	IV
ÖNSÖZ	VI
İÇİNDEKİLER	VIII
GİRİŞ	
I.DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ OSMANLI DEVLETİ’NİN GENEL DURUMU	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
OSMANLI DEVLETİ’NİN SAVAŞA GİRME SÜRECİ VE IRAK CEPHESİNİN AÇILMASI	
1.1. Osmanlı Devleti’nin Almanya ile Savaşa Girme Süreci	10
1.2. Irak Cephesi’nin Açılma Nedenleri	19
1.2.1.İngiltere’nin Irak Bölgesine Asker Çıkarması	21
1.2.2.Irak’ta Osmanlı Ordusunun Durumu	27
İKİNCİ BÖLÜM	
SÜLEYMAN ASKERİ BEY’İN IRAK VE HAVALİSİ KOMUTANLIĞI ÖNCESİ HAYATI VE FAALİYETLERİ	
2.1. Süleyman Askerî Bey’in Hayatı	33
2.2. Süleyman Askerî Bey’in Teşkilat-ı Mahsusa Dönemi Öncesi Faaliyetleri	34
2.3.Süleyman Askerî Bey’in Teşkilat-ı Mahsusa’daki Faaliyetleri	38
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
YARBAY SÜLEYMAN ASKERÎ BEY’İN IRAK VE HAVALİSİ KOMUTANLIĞI DÖNEMİ FAALİYETLERİ	46
3.1. Yarbey Süleyman Askeri Bey’in Irak ve Havalisi Komutanlığına Atanma Süreci	46
3.2. Süleyman Askerî Bey’in Irak ve Havalisi Komutanlığı Görevindeki Faaliyetleri	48
3.3. Rota Muharebesi (20 Ocak 1915)	50
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
ŞUAYYİBE MUHAREBESİ VE SÜLEYMAN ASKERİ BEY’İN İNTİHARI	55

4.1. Şuayyibe Muharebesi Öncesi Tarafların Askeri Durumu	55
4.2. Şuayyibe Muharebesi Öncesi İngiliz ve Osmanlı Birliklerinin Durumu	58
4.3.Şuayyibe Muharebesi ve İngilizlerin Kayıpları (12-14 Nisan 1915)	59
4.4. Süleyman Askerî Bey'in İntiharı	61
SONUÇ	65
KAYNAKÇA	71
EKLER	79
ÖZGEÇMİŞ	

GİRİŞ

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ OSMANLI DEVLETİ'NİN GENEL DURUMU

19. yüzyılın özellikle ikinci yarısından itibaren Avrupa'da ve aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğunda Fransız İhtilali'nin etkisiyle yayılan milliyetçilik akımı sonucunda büyük bir değişim yaşamıştır. Bu değişimle, çok uluslu imparatorluklar yıkılmış, yerine ulus devletler kurulmaya başlanmıştır. 19. yüzyılda Napolyon Bonapart'ın¹uygulamaya başladığı genişleme siyaseti Avrupa'daki siyasi dengelerin değişmesine sebep olmuştur. Avrupa Devletleri Napolyon ile yapılan savaşlardan sonra Avrupa'nın bozulan siyasal durumunu düzeltmek ve Avrupa'nın gelecekte alacağı durumu belirlemek amacıyla 1815 yılında Viyana'da büyük bir kongre tertip etmişlerdir².

Viyana Kongresinden sonra (1815-1830) İngiltere, Rusya, Prusya ve Avusturya-Macaristan kıtayı şekillendirip, kontrol altına almak istemişlerdir. Bu devletler Avrupa'da var olan düzeni korumayı amaçlamışlardır. Bu sebeple, krallık rejimine karşı yapılacak ihtilal hareketlerini bastırmak ve Avrupa'da monarşi rejiminin devamı için aralarında bazı antlaşmalar yapmışlardır³.

Avrupa ve dünyada, 19. yüzyılda var olan siyasi ve ekonomik durum Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesine zemin hazırlamıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa sanayi toplumu hâline gelmeye başlamıştı. Başta, sanayi de gelişen İngiltere ve Fransa olmak üzere neredeyse Avrupalı büyük devletler tüm dünyayı aralarında paylaşmışlar, aralarındaki çatışmaları sona erdirmişlerdi. Sanayi devrimini gerçekleştiren devletler, diğerleri üzerinde askerî gücünü arttırmıştı⁴.

1870'li yıllarda siyasi birliğini tamamlayan ve Avrupa'nın en güçlü kara ordusuna sahip Fransa'yı yenen Almanya⁵, etkili bir güç haline gelmişti⁶. Almanya'nın bu zaferi

¹Napeleon Bonaparte 1769- 1821 yılları arasında yaşayan Fransız asker ve siyasetçidir. 1804-1814 yılları arasında daha sonra 1815yıllarındaFransa imparatoru olmuştur. Askerlik ve imparatorluğu sırasında yaptığı, fetihlerle Avrupa'nın siyasi haritasını yeniden şekillendirmiştir. bk.Walter Geer. *Napelon The First*, Brantenous, New York 1921, s.1-20.

² Halil İnalcık. *Osmanlı ve Avrupa*, Kronik Kitap, İstanbul 2017, s.128.

³Mark Jarett. *The Congress of ViennaandIts Legacy:Warand Great Power Diplomacy After Napoleon*; İ&B Tauris, New York 2013, s.65

⁴İlber Ortaylı. *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, Timaş Yayınları, İstanbul 2008, s.15

⁵ 1871 yılında Fransa ile Prusya Krallığı arasında yapılan savaştır. Prusya, Kuzey Almanya Federasyonu ve Güney Almanya devletleri tarafından desteklenmiştir. Fransa'yı yenen Prusya Kralı I. Wilhelm Almanya'nın birleşmesini sağlamıştır. Alsace-Lorraine topraklarının bir kısmı da Prusya kontrolüne geçmiştir. Birinci Dünya

Fransa'nın İtalya'daki kontrolünü sona erdirmiş ve İtalya'nın siyasi birliğini kurmasını sağlamıştır. Avrupa'da güç kazanan bu iki devlet (Almanya-İtalya) hammadde ve pazar arayışlarıyla sömürgecilik faaliyetlerine girişmişti. Almanya başta olmak üzere bu iki ülkenin yeni sömürgeler bulma olanakları yoktu. Çünkü dünyada hammaddeye sahip bölgelerin çoğu sözü edilen diğer Avrupalı devletler tarafından paylaşılmıştı. Bu aşamada adı geçen bu iki devletin İngiltere, Fransa gibi devletlerin sömürgelerini hedef almaktan başka bir çaresi kalmamıştı. Bu durum güçlü devletlerin birbirleriyle mücadelesine ve bloklaşmalara sebep olmuştur⁷.

19. yüzyılda, Avrupa devletleri sanayi devrimini gerçekleştiremeyen, askeri ve ekonomik anlamda çağın gerisinde kalan Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün de korunmasını düşüncesindeydiler. Ancak, bu durum her devletin çıkarına göre değişmekteydi. Rusya, Akdeniz'e inme politikasını gerçekleştirebilmek için Boğazlar ve Doğu Anadolu topraklarına sahip olmak istemekteydi. Osmanlı'yı zayıflatmak adına Balkanlar'daki Slavları silahlandırıp, isyana teşvik etmiştir. Osmanlı Devleti'nde yaşayan Hristiyan halkın dini ve insani haklarının çiğnendiği konusunda oluşan tek taraflı kamuoyu, Rusya'nın Balkanlardaki genişleme siyaseti, Romanya ve Bulgaristan'ın bağımsızlık istekleri sonucunda Osmanlı ve Rusya arasında bir savaş çıkmıştır. Sultan II. Abdülhamit⁸ ile Rus Çarı II. Alexander⁹ döneminde 1877-1878 yılları arasında yapılan savaş Rumi takvime göre 1293 yılına denk geldiğinden Osmanlı tarihinde 93 Harbi olarak bilinmektedir.

Savaşa hazırlıksız yakalanan Osmanlı Devleti, çok ağır bir yenilgi almıştır. Bunun sonucunda Osmanlı Devleti 3 Mart 1878'de Ayastefanos Antlaşmasını imzalamak zorunda kalmıştır. Bu Anlaşma uyarınca, Batum, Kars ve Ardahan, Ruslara savaş tazminatı olarak bırakılmıştır. Sırbistan, Karadağ ve Romanya bağımsız birer devlet olmuşlardır. Bulgaristan

Savaşı sonunda imzalanan Versay Antlaşması'na kadar Prusya'nın egemenliğinde kalmıştır. bk. Howard Michael. *The Franco-Prussian War: The German Invasion of France 1870–1871*. Taylor&Francis New York 1991, s.39.

⁶ Oral Sander. *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*, İmge Kitabevi, Ankara 2011, s.221.

⁷Burak Gülboy. *Birinci Dünya Savaşı Tarihi*, Altın Kitaplar, İstanbul 2004, s.17.

⁸ Osmanlı Devleti'nin otuz dördüncü padişahı olan Sultan II. Abdülhamid'in 1876- 1909 yılları arasında hüküm sürmüştür. bk. Ziya Nur Aksan, *II. Abdülhamit Han*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2017, s.13.

⁹ Rus Çarı II. Aleksander 1855-1881 yılları arasında hüküm sürmüştür. bk. Edvard Radzinsky. *Alexander II: The Last Great Tsar*, Simonand Schuster, New York 2005, s.65.

Tuna Nehri ile Balkan Dağları arasında içişlerinde özgür, ancak dışişlerinde Osmanlılara bağlı otonom bir prenslik olmuştur¹⁰.

Ayastefanos Anlaşması ile Kafkasya'yı kontrol altına alan Rusya, Doğu Anadolu ve Balkanlarda güçlü bir konum elde etmiştir. 19. yüzyılda, varlığını devletler arası çıkarlar üzerine kuran Osmanlı bu ağır koşullu anlaşmanın Osmanlı'yı etkilememesi için İngiltere ile görüşmeler yapmıştır. Zira, bu anlaşma İngiliz çıkarlarıyla bağdaşmıyordu. 19. yüzyılda İngiltere büyük bir sömürge imparatorluğu kurmuştu. İngiltere'nin sömürgelerini tehdit eden en önemli husus Rusya'nın sıcak denizlere inme politikası idi. Akdeniz'e inerek sıcak denizler ulaşmak isteyen Rusya'nın önündeki en büyük engel Osmanlı Devleti idi. Bu anlamda İngiltere'nin sömürgeleri için savunma kalkanıydı. Bu devletin varlığını sürdürmesi İngiltere için çok önemliydi.

Rusya'nın güçlenmesi ve nüfuzunun bu şekilde yayılması hem İngiltere'nin Hindistan üzerindeki kontrolünü etkileyebilirdi. Aynı zamanda Yakındoğu'yu kontrol etmesini de engelleyebilecekti. Diğer Avrupa devletleri de bu konuda aynı endişeye sahipti. Osmanlı Devleti Avrupalı devletlerin endişelerinden yararlanarak Kıbrıs'ın idaresini İngiltere'ye bırakmak koşuluyla Berlin'de yeni bir antlaşma fırsatı yakalamıştı.¹³ Haziran 1878'de Almanya İmparatorluk Şansölyesi Prens Bismarck'ın başkanlığında Berlin'de, Osmanlı, Rusya, İngiltere, Almanya, Fransa, Avusturya-Macaristan ve İtalya'nın katılımıyla bir kongre toplanmıştır. Osmanlı ve Rusya arasında Berlin Anlaşması yapılmıştır. Kıbrıs, İngilizlere üs olarak verilmiştir. İngiltere, bu sayede Süveyş kanalını kontrol etmiştir.

Berlin Anlaşması ile İngiltere'nin Osmanlı'ya karşı izlediği politikada değişiklik olmuştur. İngiltere bu anlaşmadan sonra, Osmanlı'nın toprak bütünlüğünü korumak hem olanaksız hem gereksiz olduğu fikri yaygınlaşmaya başlamıştır. Aslında bu anlaşma Doğu sorununun başlangıcı olmuştur¹¹.

Osmanlı'nın toprak bütünlüğünü koruma politikasını terk eden İngiltere, 1882'de Mısır'ı işgal etmiştir. Daha öncesinde ise Fransa Tunus'u topraklarına dahil etmiştir (1881). Osmanlı devletinin dış borçlarının ödenebilmesi için Duyun-i Umumiye kurulmuştur.

¹⁰ Enver Ziya Karal. *Osmanlı Tarihi*, VIII. Cilt, TTK Basımevi, Ankara 2007, s.40-45.

¹¹ 1878 yılında yapılan 93 Harbi olarak bilinen Osmanlı'nın Rusya'ya yenilmesi İngiltere'nin Osmanlı'ya karşı izlediği politikanın değişmesine neden olmuştur. Osmanlı'nın varlığını sürdürmesini sağlayarak sömürgelerini koruma politikasını bırakmıştır. Bunun yerine 1878 yılında Kıbrıs daha sonra Mısır'ı kontrol ederek Hindistan'a kadar olan yolu güvence altına almıştır. bk. Hakkı Yapıcı. "1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nde Yabancı Devletlerin Tutumu", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, cilt:5, sayı:5, (Ekim 2012), s.326.

Yunanistan Girit'in içişlerine karıştığı için Osmanlı ve Yunanistan arasında savaş çıkmıştı. Savaş sonucunda, 1897 yılında Girit otonom olmuş ve yönetimi Yunanlı bir prensle verilmiştir¹².

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında İngiltere ve Fransa ile yaşanan siyasî sorunlar, Osmanlı dış politikasında değişikliklere yol açmıştır. Osmanlı, 1871 yılında Sedan Muharebesi'nde Fransa'yı yenen Almanya ile ikili temaslar başlatmıştı¹³. Sultan II. Abdülhamit saltanatında, Almanya'nın oluşturduğu yeni güç dengesi ve rekabet ortamından faydalanma düşüncesi ortaya çıkmıştır. Almanya'nın da doğuya doğru genişleme politikası yani Orta Doğu'ya yayılmak ve İngiltere'nin Hindistan'ı kontrol etmesini engellemek düşüncesi Osmanlı Devleti'ne yaklaşmasını sağlamıştır. Ancak, özellikle Başbakan Bismarck döneminde, bu düşünce donanması olmayan Almanya'nın menfaatlerine zarar verebileceği için Osmanlı ile ilişkiler sınırlı tutulmuştur¹⁴.

XIX. yüzyılın son çeyreğinde, Sultan II. Abdülhamit, siyasi bakımdan Osmanlı için diğer devletlere göre Almanya'yı daha az tehlikeli buluyor ve Avrupalı devletler arasındaki emperyalist rekabeti kullanarak, Osmanlı coğrafyasının dağılmasını geciktirmeye çalışmıştır. Sultan II. Abdülhamit döneminde başlayan ve daha sonra da İttihat ve Terakki iktidarında devam eden Osmanlı-Almanya ilişkisi Osmanlı denge siyasetini gözler önüne sermektedir¹⁵. Özellikle Fransa ile yaptığı savaşta Almanya, modern silahları ve savaş tekniği ile askeri yeterliliğini de ispatlamıştı. Bu amaçla hem siyasi hem de askerî yaklaşmayı tercih eden Sultan II. Abdülhamit, 1881'den sonra, Türk ordusunu yeniden düzenlenmesi amacıyla Almanya ile askeri işbirliğine karar vermiştir. Sultan Abdülhamit, bu kararından sonra Almanya'dan askeri heyet ve teçhizat isteyerek ordusunu güçlendirmeyi hedeflemiştir ancak Sultan Abdülhamit'in bu hedefine ulaşması mali yetersizlikler sebebiyle zor olmuştur. Osmanlı mali sıkıntısını, sadece dış borçlanma ile çözebilirdi¹⁶. Bu konuda da Almanya'dan yardım alınmıştır¹⁷.

Osmanlı'nın Almanya ile yaklaşması, 1890 yılında Bağdat Demiryolu ihalesi sırasında olmuştur, zira demiryolunu yapma hakkını kazanan Almanya olmuştur. Bu olay

¹² Karal. 2007, s.64.

¹³ Mehmet Beşirli. "II. Abdülhamid Döneminde Osmanlı Ordusunda Alman Silahları", *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı:1, (2004), s.124.

¹⁴ Ortaylı. 2008, s.190.

¹⁵ Karal. 2007, s.101.

¹⁶ Murat Birdal. *The Political Economy of Ottoman Public Debt*, Tauris Academic Studies, New York 2010, s.149.

¹⁷ Rıfat Önsoy. *Türk Alman İktisadi Münasebetleri (1871-1914)*, Enderun Yayınevi İstanbul 1982, s.49-52.

İngiltere'nin kontrolü altındaki Doğu Akdeniz-Süveyş kanalı-Kızıldeniz su yolunu tehlikeye atmaktaydı. Ayrıca Almanlar bu proje ile maden arama, petrol yataklarını işleme, sulama tesisleri yapımı ve ticarî ayrıcalıklar elde etmiştir¹⁸.

Almanya'nın Osmanlı ile yakın ilişkiler kurmasının arkasında Osmanlı Devleti'ni Hint Denizi ve Asya'ya ulaştıran bir köprü olarak görmesi vardı. Almanya Berlin-Bağdat projesi ile doğuya doğru yayılma olarak genişlemeye başlamıştı¹⁹. Osmanlı Devleti'nin paylaşılması Almanya'nın izlediği politikayı tehlikeye atmaktaydı. Zira, bu paylaşım sonucunda Almanya güneyden çevrelenecekti. Bu sırada, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Selanik'i sınırlarına dahil etmeye çalışmıştır. Slav Birliği'ne engel olmak için Rusya'ya karşı Balkanlar'da egemenlik kurmayı tasarlamıştır²⁰.

Almanya ve Osmanlı yakınlaşması İngiltere, Rusya ve Fransa'nın çıkarlarına zarar vermiştir. İngiltere ve İtilâf devletleri bloğunu oluşturacak olan diğer devletleri ciddi bir şekilde rahatsız etmiştir. Avrupa'da "Hasta Adam" adı ile anılan Osmanlı Devletinin, eski gücünü ve itibarını kaybetmiş olması hakimiyeti altındaki toprakları üzerinde ,büyük devletlerin ulusal çıkarları bulunan bir ülke hâline getirmiştir²¹.

Osmanlı'nın paylaşımından pay almak isteyen ülkelerden biri olan İngiltere, Hindistan ve Basra Körfezi'ni bir bütün olarak egemenliği altına almak istemiştir. İngilizler, Süveyş Kanalı ve Hint yolunu kontrol altında tutmak için Filistin'i ele geçirmeyi tasarlamıştır. Fransa, Suriye ve Çukurova'yı almayı istemişti. Rusya ise yüzyıllardır Boğazlara egemen olmak ve Akdeniz'e ulaşmak hedefini uygulamaya koymak istemiştir²². Jeopolitik anlamda önemi sayesinde Boğazlar Almanya, İngiltere, Fransa ve Rusya'nın dikkatini çekmiştir.

İngiltere, Fransa ve Rusya Osmanlı ile ilgili planlarını gerçekleştirmek için aralarında çeşitli ittifaklar yapmışlardır²³. Adı geçen üç devlet Osmanlı'yı kendi aralarında taksim etmek için anlaşmalar imzalamışlardır. 1893'te Fransa ile Rusya arasında imzalanan anlaşmayı 1904'te Fransa ile İngiltere'nin anlaşması takip etmiş, 1907'de İngiltere, Rusya ile de bir sözleşme yapmıştı²⁴. Böylece İngiltere Fransa ve Rusya arasında daha sonra "Üçlü İtilaf"

¹⁸ Ortaylı, 2008, s.57-60.

¹⁹ Almanya'nın bu politikasına Drang Nacht Osten denilmiştir. bk. Ortaylı, 2008, s.129.

²⁰ F.R. Bridge, "Habsburg Monarşisi ve Osmanlı İmparatorluğu:1900-1918", *Osmanlı İmparatorluğunun Sonu ve Büyük Güçler*, (Yay. haz. Marian Kent), (çev. Ahmet Fehmi), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999, s.49.

²¹ *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, (Çanakkale Cephesi Harekâtı)*, V. Cilt, I. Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1993, s.6.

²² Enver Ziya Karal. *Osmanlı Tarihi, V. Cilt*, TT Basımevi, 2011 Ankara, s.222.

²³ Yusuf Bayur. *Türk İnkılâbı Tarihi Cilt:III-Kısım I*, TTK Basımevi, Ankara, 1991, s.65-71.

²⁴ Rusya ile İngiltere arasında 31 Ağustos 1907'de imzalanan bu anlaşmanın içeriği şöyledir:

adını alan müttefiklik oluşmuştur. 1908 yılında, Büyük Britanya Kralı VII. Edward²⁵ ile Rus Çarı II. Nikola, Girit, Balkan demiryolları, Hindistan Afganistan arasındaki sınır sorunları ve Makedonya’da yapılacak ıslahatları görüşme bahanesiyle 6-7 Haziran 1908’de, Reval şehrinde bir araya gelmişlerdi. Aslında bu görüşmede Osmanlı topraklarının paylaşımı üzerinde durmuşlardı. Görüşmede Almanya’nın Osmanlı Devleti üzerindeki etkisi ve Avusturya’nın Balkanlardaki konumu değerlendirilmiş, Boğazların ve Balkanların siyasal geleceğinin kendi çıkarlarına nasıl düzenlenebileceği üzerinde durulmuştu²⁶.

Siyasi birliğini kuran Almanya ve İtalya sömürge bulmakta zorlanmışlardı. Zira; Afrika, Amerika ve petrol bakımından 20. yüzyılda iyice önem kazanan Ortadoğu büyük devletler arasında paylaşılmıştı. İtalya’da iyice güçsüzleşen Osmanlı’nın Afrika’daki topraklarını bu amaçla almak istemiştir. İtalya’nın güneyinde ve stratejik anlamda önemli bir konumda olan Trablusgarp’ı kendi sınırlarına dahil etmek istemiştir²⁷.İtalya, amacına ulaşmak için öncelikle Avrupa devletleriyle gizli anlaşmalar yaparak, Trablusgarp’ı almak için uygulayacağı planda hareket serbestliği kazanmıştır. 1887’de İngiltere ve Avusturya, 1891’de Almanya, 1900 ve 1902’de Fransa, 1902’de Avusturya, 1909’da Rusya ile gizli antlaşmalar yapmıştır. Böylece adı geçen devletler İtalya’nın bu planını da kabul etmiş ve Osmanlı’ya yapacağı bir saldırıda engellenmeyeceği garantisini de vermiştir²⁸.

İtalya’nın Trablusgarp’a saldırmasını sağlayan olay ise Fransızların Fas’ı işgal etmesi olmuştur.Yapılan anlaşmalarda Fransa Fas’ı alırsa İtalya’da Trablusgarp’ı işgal edebilecekti. Bunun üzerine 29 Eylül 1911 tarihinde İtalya Trablusgarp’ı işgal etmiştir²⁹.

Osmanlı Devleti Trablusgarp’ı savunabilecek durumda değildi. Zaten Mısır, İngiltere’nin, Cezayir Fransa’nın işgalindeydi. Karadan ve denizden yardım gönderme imkanı

“İran üç bölgeye ayrılmıştır: Kuzeyi Rusya’nın kontrolünde; güneydoğu tarafı ise İngiltere’nin etki alanına giriyordu. İran’ın merkezi tarafsız bölge olacaktı. Rusya, Afganistan’ın kontrolü dışında olduğunu kabul ediyordu. Ayrıca Hem Rusya hem de İngiltere, Tibet’in iç işlerine karışmamayı, toprak bütünlüğüne dokunmamayı ve bu ülke ile olan ilişkilerini ülkenin üzerinde egemen durumda bulunan Çin Hükümeti aracılığı ile yürütmeyi kabul ediyorlardı” bk. Haluk Ülman. *Birinci Dünya Savaşı’na Giden Yol*, İmge Yayınları, Ankara 2002, s.235.

²⁵ VII. Edward: 1841-1910 yılları arasında yaşayan 1901-1910 yılları arasında hüküm süren İngiltere kralı. bk.Sidney Lee. *King Edward VII*, The Mac Millan Company, London 1925, s. 1-10.

²⁶Enver Ziya Karal. *Osmanlı Tarihi-İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908-1918)*, IX. Cilt, TTK Basımevi, Ankara 2011, s.26.

²⁷ Hale Şıvgın. *Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk-İtalyan İlişkileri*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2006, s.15.

²⁸Yusuf Hikmet Bayur. *Türk İnkılabı Tarihi*, Cilt:II Kısım:1 TTK Basımevi, Ankara 1983 s.70

²⁹ Yusuf Hikmet Bayur. *Türk İnkılabı Tarihi*, Cilt:I- Kısım:1, TTK Basımevi, Ankara, 1983, s.170.

yoktu. Bu nedenle gönüllü birçok Osmanlı subayı Trablusgarp'ı savunmak için gitmiştir. Binbaşı Enver Bey, Kolağası Mustafa Kemal, Fuat Bey (Bulca), Nuri Bey (Conker), Eşref Bey (Kuşçubaşı), Ali Fethi Bey, Halil Bey (Enver Bey'in amcası), Nuri Bey (Enver Bey'in kardeşi), Ekrem Bey (Müşir Recep Paşa'nın oğlu), Süleyman Askerî Bey Albay Neşet Bey Trablusgarp'a giden askerlerden bazılarıdır³⁰.

İtalya, savaşı Osmanlı Devleti'nin başka topraklarına yayarak Trablusgarp'ı işgal etmeye çalışmıştır. Bu amaçla İtalyanlar Kızıldeniz'deki Osmanlı limanlarını topa tutmuş, savaş gemilerini batırmıştır. Beyrut'u bombalamış³¹, 18 Nisan 1912'de, İtalyan donanması, Çanakkale Boğazı'na saldırmıştır. Rodos ve 12 Ada'yı işgal etmiştir³².

Bu sırada Balkan Savaşı'nın çıkması üzerine Osmanlı Devleti barış istemek zorunda kalmıştır. Bir yıldan fazla süren Trablusgarp Savaşı, Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp'ı İtalya'ya vermesi ile sonuçlanmıştır. Savaşın sonra 18 Ekim 1912'de imzalanan Uşi Antlaşması ile, Trablusgarp ve Bingazi İtalyan sömürgesi haline gelmiştir. Anlaşmaya göre; Osmanlı askeri kuvveti Trablusgarp ve Bingazi'den ayrılacaktı. Buna karşılık İtalya'da Rodos ve 12 Ada'yı terk edecekti. Fakat İtalya, Osmanlı askerlerinin Trablusgarp ve Bingazi'den tam olarak çekilmediklerini iddia ederek, Rodos ve On İki Ada'yı geri vermemiştir. Balkan savaşının patlak vermesi yüzünden, Rodos ve 12 Ada'nın Yunan işgaline uğramaması için savaş bitene kadar İtalyanların elinde kalmasına karar verilmişti. Fakat İtalya bunu fırsat bilerek, savaş bittikten sonra da 12 Ada'yı geri vermemiştir³³.

Trablusgarp Savaşı sırasında Balkan devletleri arasında Osmanlı'ya karşı ittifaklar yapılmıştır. Osmanlı'nın bu savaştaki askeri yönden güçsüzlüğü Balkan devletlerini cesaretlendirmiştir. Ayrıca, İtalya savaş boyunca bütün Balkan devletlerini, Osmanlı Devleti'ne karşı saldırması için kışkırtmıştı. Çarlık Rusya'nın da Balkanlar'daki halkları Osmanlı'ya karşı savaşa teşvik etme çalışmaları sonucunda, Sırbistan, Bulgaristan, Yunanistan ve Karadağ arasında gizli bir ittifak kurulmuştu³⁴. Balkan devletleri, Trablusgarp Savaşı'ndan da yararlanarak, Osmanlı'nın Balkanlar'daki diğer topraklarını alabilmek için 1912'de Osmanlı'ya savaş açmışlardır. 8 Ekim 1912 tarihinde ilk olarak Karadağ

³⁰ İsrail Kurtcepe. "Trablusgarp'ın İtalyanlarca İşgali, Mustafa Kemal ve Arkadaşlarının Direnişe Katılmaları", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, cilt: 2, sayı: 6, (1990), s.365.

³¹ Necdet Hayta. "Beyrut'un İtalyanlar Tarafından Bombardımanı (24 Şubat 1912)", *Askeri Tarih Bülteni*, sayı:38, Ankara, (Şubat 1995), s.185-186.

³² Necdet Hayta. "Rodos ile 12 Ada'nın İtalyanlar Tarafından İşgali ve İşgalden Sonra Adaların Durumu (1912-1918)", *OTAM Dergisi*, sayı: 5, (1994), s.136.

³³ Şerafettin Turan. "Rodos ve On iki Ada'nın Türk Hakimiyetinden Çıkışı", *Belleten*, cilt: XXIX, sayı:113, (1965), s.132.

³⁴ Karal.2011, s.289-290.

Osmanlı'ya savaş ilan etmiştir. Yunanistan, Bulgaristan ve Sırbistan'da Karadağ'ı desteklemiştir³⁵.

Balkan Savaşları sırasında, modern silahlara sahip olmayan ve askeri anlamda son derece güçsüz olan Osmanlı Devleti'nin ordusunun bir bölümü terhis edilmişti. Ancak, Sofya Hariciye Nazırlığından Asım Bey Rusların Balkanlarda bir savaşa müsaade etmeyeceği yönünde bir teminat aldığını belirtmişler bu yüzden kaygı duyulmaması gerektiğini de eklemiştir. Bunun üzerine Osmanlı savaş için hiçbir hazırlık yapmamıştır. Hatta Rumeli'de bulunan 120 tabur asker terhis edilmiştir. Ordu mensupları arasındaki çekişmeler ve çeşitli anlaşmazlıklar vardı³⁶.

Balkan devletlerinin saldırıları karşısında hem hazırlıksız hem de askeri yönden güçsüz olan Osmanlı yenilmiş ve 30 Mayıs 1913'de, Osmanlı ile Balkan Devletleri arasında Londra Anlaşması imzalanmıştır³⁷. Bu antlaşmayla: Edirne ve Kırklareli dahil bütün Balkan toprakları Balkan devletlerine verilmiştir. Ege adaları Avrupa devletlerinin vereceği karara bırakılmış, daha sonra Yunanistan'a verilmişti. Ancak antlaşmanın ardından Balkan devletleri, Osmanlı Devleti'nden aldıkları yerleri paylaşırken anlaşmazlığa düşmüşler ve aralarında bir savaş çıkmıştı. Yunanistan, Sırbistan ve I. Balkan Savaşı'na katılmayan Romanya Bulgaristan'a savaş açmıştır. Osmanlı Devleti bu durumdan yararlanarak Edirne ve Kırklareli'ni geri almıştır. Savaş sonunda Arnavutluk Osmanlı Devleti'nden ayrılarak, bağımsız olmuştur³⁸.

Balkan Savaşları Osmanlı Devleti'ni ve diğer devletleri etkilemiştir. Osmanlı, Avrupa ve Afrika'daki topraklarını kaybetmiştir. Modern silahlara sahip olmayan Osmanlı ordusu uzun savaşlar sonucunda güçsüz düşmüştür. Avrupa'daki devletler ise artık Osmanlı topraklarını paylaşım planlarını gerçekleştirmek için harekete geçmişlerdi.

³⁵Rıfat Uçarol. *Siyasî Tarih (1789-1994)*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1995, s.431.

³⁶ Richard C. Hall. *Balkan Savaşları /1912 -1913 I. Dünya Savaşı'nın Provası*, Çev. M. Tanju Akad, Homer Kitabevi, İstanbul 2003, s.45.

³⁷ Necdet Hayta. *Balkan Savaşları'nın Diplomatik Boyutu ve Londra Büyükelçiler Konferansı (17 Aralık 1912-11 Ağustos 1913)*. Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2008, s.60.

³⁸Hall. 2003, s.186.

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NİN SAVAŞA GİRME SÜRECİ VE IRAK CEPHESİNİN AÇILMASI

1.1. Osmanlı Devleti'nin Almanya ile Savaşa Girme Süreci

20. yüzyılın başında, 1914 yılı Haziranı ayı öncesinde yaşanan gelişmeler Avrupa'da büyük bir savaşın çıkacağına adeta habercisiydi. Balkan Savaşları'ndan çıkan Osmanlı devleti, elde kalan mevcut toprakları korumak amacıyla bir müttefik bulmak zorundaydı. Bu nedenle Osmanlı hükümeti ittifak arayışlarına girmiştir. İlk olarak İngiltere, Fransa ve Rusya ile görüşülmüştür. İlk ittifak girişimi için İngiltere'ye başvurmuştu. İkinci ittifak girişimi ise Rusların Doğu Anadolu vilayetleri ile ilgili yapılacak ıslahatlarda baskı yaptıkları dönemde yine İngiltere'ye yapılmış ancak her iki girişimde başarısızlıkla sonuçlanmıştır³⁹.

Osmanlı'nın diğer ittifak girişimleri ise Çarlık Rusya ve Fransızlarla olmuştur. Dahiliye Nazırı Talat Bey, Rus Çarı II. Nikola⁴⁰ ile 10 Mayıs 1914'te Kırım'da görüşmüş, ancak Rus Dışişleri Bakanı Sazanof, İngiltere ve Fransa'nın onayı olmadan bir antlaşmanın mümkün olamayacağını belirtmiştir. Diğer bir ittifak girişimi ise Cemal Paşa⁴¹ nezdinde Fransızlarla gerçekleştirilmiştir. Bu girişimden de olumlu bir cevap alınmamıştır⁴².

Görüldüğü gibi savaş öncesinde İtilaf Devletleri'yle yapılan ittifak girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Böylesi bir durumda da Osmanlı Devleti, âdetâ Almanya ile ittifak yapmaya zorlanmıştır. Balkan Savaşları'nda kaybettiği toprakları geri almak ve ekonomik anlamda güçlenmek isteyen Osmanlı Devleti güçlü bir müttefikle savaşa girerek bu sorunları çözebileceğini planlamıştır.

Osmanlı hükümetinde etkili olan İttihat ve Terakki Partisi⁴³ ileri gelenlerinden olan dönemin Harbiye Nazırı Enver Paşa⁴⁴ tarafsız kalınmasına karşıydı. Tarafsız kalan Osmanlı'nın İngiltere, Fransa ve Rusya tarafından paylaşılabileceğini düşünüyordu. Enver Paşa,

³⁹ Karal. 2011, s.311.

⁴⁰ II. Nikola Rusya'nın son çarıdır. 1894-1917 yılları arasında hüküm sürmüştür. bk. Hélène Carrère d'Encausse. *Nicolas II: Interrupted Transition*, Holmes Meier, USA 2000, s.269.

⁴¹ Cemal Paşa, 1872-1922 yılları arasında yaşayan İttihat ve Terakki'nin önemli liderlerinden biridir. Adana Valisi, İstanbul Muhafızlığı ve Bahriye Nazırlığı görevlerinde bulunmuştur. bk. Cemal Paşa *Hatıralar*. (Yay. Haz. Alpay Kabacalı, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2001.

⁴² Hasan Babacan. *Mehmet Talat Paşa (1874-1921)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2005, s.100-101.

⁴³ 1908-1918 yılları arasında etkili olan Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti 1889 yılında II. Abdülhamit'in istibdadına karşı kurulmuştur. Birinci Dünya Savaşı sonuna kadar ülke yönetiminde yer almışlardır. bk. Sina Akşin. *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, İmge Kitabevi, Ankara. 2009, s.167.

⁴⁴ Enver Paşa 1881- 1922 yılları arasında yaşayan Osmanlı askeri ve siyasetçisidir. 1913 yılında Bab-Ali baskınıyla İttihat ve Terakki'nin yönetime gelmesinde etkili olan isimlerdendir. Almanya ile yapılan ittifak ve Birinci Dünya Savaşı'na girişte öncülük etmiştir. 1922 yılında bugünkü Tacikistan topraklarında ölmüştür. bk. Şevket Süreyya Aydemir. *Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa*, Cilt:II, Remzi Kitabevi, İstanbul 1978, s.177.

Almanları askeri anlamda çok güçlü görmüştür. Hatta dünyada hiç bir devlet tarafından yenilebileceğine inanmamıştır⁴⁵.

Osmanlı'ya bu durumun hiçbir yararı olmazdı⁴⁶. Diğer taraftan, askeri ve ekonomik anlamda güçlü Almanya Osmanlı için yeni bir seçenektir. Almanya'nın tarafında savaşa girilmesi demek kapitülasyonlardan, Düyun-u Umumiye'den ve Rusya'nın saldırılarından kurtulmak anlamına geliyordu. Ayrıca, savaşlarda kaybettiği toprakları geri alabilirdi.

Almanya ile ittifak yapılmak istenmesinin nedenleri arasında, Alman Askeri İslah Komisyonu'nun etkisi ve Almanlar tarafından yetiştirilen Osmanlı subaylarının iktidarda olmasının büyük bir payı vardır. Daha da önemlisi Almanlar tarafından yetiştirilen Osmanlı subay kadrosunun yönetimde doğrudan söz sahibi olmasıdır. Çünkü bu sıralarda ordunun başında bulunan Harbiye Nazırı Enver Paşa, bu subay kadrosundan yetiştirilenlerden biridir⁴⁷.

Osmanlı Devleti'nin savaş öncesi orduda yaptığı ıslah çalışmalarında sadece Almanlardan yararlanılmamıştır. Alman Amiral Souchon'dan⁴⁸ önce Osmanlı Donanması'nın düzenlenmesi İngiliz Amiral Limpus'a⁴⁹ verilmişti. Fransız General Baumann⁵⁰ başkanlığındaki bir Fransız heyeti de jandarma teşkilatını ıslah etmişti⁵¹. Ancak Almanya'dan Osmanlı'ya gelen askeri heyetler daha fazla olmuştur. Bunlardan bazıları Osmanlı'nın Birinci Dünya Savaşı'ndaki savaştığı cepheleri yönetmiştir. Bu subaylar arasında Alman Mareşal Goltz Paşa⁵², Limon von Sanders'i⁵³ sayabiliriz.

⁴⁵ Cemal Paşa. 2001, s.141-142.

⁴⁶Yusuf Bayur. *Türk İnkılâbı Tarihi* Cilt:III-Kısım 1,TTK Basımevi Ankara 1991, s.68-69.

⁴⁷ Fahri Belen. *20. Yüzyılda Osmanlı Devleti*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2016, s.217.

⁴⁸Alman Deniz kuvvetleri komutanı. 1846-1944 yılları arasında yaşamıştır. I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Deniz kuvvetleri komutanıdır. 1914-1917 yılları arasında Osmanlı deniz kuvvetlerinde görev yapmıştır. bk. Yaşar Bedirhan-Figen Atabey. “ Osmanlı Bahriyesinde Yabancı Danışmanlar (1808-1918)” *Türkçe Çalışmaları*, cilt:8, sayı:5, (Bahar 2013), s.136.

⁴⁹ Amiral Limpus. 1863-1931 yılları arasında yaşamıştır. 1909 yılında Osmanlı deniz kuvvetlerine danışma olarak atanmıştır. Bu görevini 1914 yılına kadar sürdürmüştür. bk. Chris B. Rooney. “Osmanlı İmparatorluğu'na Gelen İngiliz Deniz Misyollarının Uluslararası Önemi, 1908-1914” Çev. Önder Kocatürk) *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, cilt: 8, sayı:13, (2018), s.73-106.

⁵⁰Osmanlı Jandarma Teşkilatını ıslah eden Fransız general. 1912-1914 yılları arasında Osmanlı jandarma teşkilatını düzenlemiştir. bk. Karal, 2011, s.374.

⁵¹ Karal. 2011, s.75.

⁵²Goltz Paşa 12 Ağustos 1843-19 Nisan 1916, arasında yaşayan mareşal rütbesine sahip Colmervon der Goltz Osmanlı ve Almanya ordularında çeşitli görevler üstlenmiştir. 1916 yılında Irak'taki 6. ordu komutanı olmuştur. Görevi sırasında yakalandığı koleradan ölmüştür. bk. Von Der Goltz Paşa. *İmparatorluk Döneminde Türk-Alman İlişkileri - Von Der Goltz Paşa'nın Hatıratı*, (Der.Faruk Yılmaz), Yeni Zamanlar Dağıtım, İstanbul 2004, s.247-248.

⁵³ Limon von Sanders 1855-1929 yılları arasında yaşayan Alman generali. Çanakkale ve Gelibolu'yu savunan 5. Ordu komutanıdır. 1918 yılında Sina- Filistin bölgelerini de kapsayan Yıldırım Orduları komutanı olmuştur. Birinci Dünya Savaşı sonunda yenilen Osmanlı ve Alman askerlerinin bir çoğu gibi sürgüne gitmiştir. bk. Limon von Sanders. *Türkiye'de Beş Yıl*, (Der. Resul Bozyeli), Kesit Yayınları, İstanbul 2007, s.31-165.

Almanlarla ittifak yapılmasının bir başka nedeni de Çarlık Rusya'nın izlemiş olduğu Osmanlı politikasıdır.Boğazlardan geçerek Akdeniz'e inmeyi düşünen Rusya, aynı zamanda Orta Asya'ya doğru yayılma politikası izliyordu. Bu yüzden Rusya,Osmanlı Devleti ile sürekli savaşlar yapmıştır. Osmanlı devletinin Almanya ile yapacağı bir ittifak, Çarlık Rusya'ya karşı Boğazları güvence altına almak anlamına gelmekteydi. Almanya ise Osmanlı Devleti'ni sadece ekonomik açıdan bir pazar olarak görmekteydi⁵⁴.Osmanlı Devleti'nin paylaşılması yönünde birtakım söylentilerin olması Osmanlı Devleti'ni Almanlara yaklaştırmış olan önemli bir faktör olarak görülmektedir⁵⁵.

Almanya başlangıçta Osmanlı Devleti ile yapılacak bir ittifakı istememiştir. Ekonomik anlamda güçsüz olan Osmanlı savaşlarda askeri anlamda zayıflamıştı. Buna ilaveten modern silahlara sahip olmayan Osmanlı, Almanya için adeta bir yükü⁵⁶.

Osmanlı ordusunu güçsüz bulan Almanya petrol kaynaklarına sahip olan, stratejik konumu dolayısıyla üç kıtayı kontrol edebilecek bir konumda olan bu devletle ittifak yapma konusundaki düşüncesini değiştirmiştir. Bu durumda, Osmanlı padişahının aynı zamanda halife olması da etkili olmuştur. Muhtemel bir savaşta halifenin gücü tüm Müslümanları etkileyebilirdi. Dolayısıyla, İtilaf Devletleri'nin egemenliği altında yaşayan Müslümanlar bile isyan edebilir ve taraf değiştirebilirdi.

Dünyada 20. yüzyılda oluşan kutuplaşmalar sonucu 28 Haziran 1914 günü, Avusturya-Macaristan veliahdı Arşidük François Ferdinand'in⁵⁷ Saraybosna'da bir Sırp tarafından öldürülmesi I. Dünya Savaşı'nın çıkmasına sebep olmuştur⁵⁸. Aynı gün, Avusturya Macaristan İmparatorluğu, Sırbistan'a savaş ilan etmiştir. 12 Ağustos 1914 tarihinde İngiltere ve Avusturya-Macaristan bu savaşa karşı saflarda dahil olmuşlardı Rusya Sırbistan'ın; Almanya ise Avusturya Macaristan'ın yanında yer almıştır⁵⁹.

Savaşın çıkmasından hemen sonra Osmanlı Devleti tarafsız kalmıştır. Almanya'nın çabaları ile İttihat ve Terakki Fırkasının bazı üyelerinin Almanya hayranlığı sonucunda 2 Ağustos 1914 tarihinde gizli bir Osmanlı-Almanya İttifak Antlaşması imzalanmıştır. Ancak bu ittifaka rağmen Osmanlı Devleti bir süre daha savaşa girmemiştir. Almanya ile yapılan

⁵⁴ Babacan, 2005, s.103.

⁵⁵ Talat Paşa. *Talat Paşa'nın Anıları*, (Yay.Haz. Alpay Kabacalı), İş Bankası Yayınları İstanbul 2018, s.29.

⁵⁶ Alexander, L. Macfie. *Osmanlı'nın Son Yılları 1908-1923*,(Çev. Damla Acar, Funda Soysal), Kitap Yayınevi, İstanbul 2003, s.109.

⁵⁷ Arşidük Franz Ferdinand 1863-1914 yılları arasında yaşayan Habsburg hanedanlığının veliahdıdır. Saraybosna gezisi Sırp milliyetçi Gavrillo Princip tarafından 28 Haziran 1914 tarihinde eşiyle birlikte öldürülmüştür. bk. Yusuf Hikmet Bayur. *Türk İnkılabı Tarihi, Cilt. II, Kısım: IV*, TTK Basımevi, Ankara 1991, s.558-559

⁵⁸ Ali İhsan Sabis. *Harp Hatıralarım, I.Dünya Harbi Cilt:I*, Nehir Yayınları, İstanbul, 1991,s.45.

⁵⁹ Karal, 2011, s.357.

görüşmelerden kabine üyelerinden birkaç kişi hariç hiç kimsenin haberi olmamıştır⁶⁰. Bunlar; Sadrazam Sait Halim Paşa⁶¹, Harbiye Nazırı Enver Paşa, Dâhiliye Nazırı Talat Bey⁶² ve Meclis-i Mebusan Reisi Halil Bey'dir⁶³.

Osmanlı Devleti adına Sait Halim Paşa ve Almanya adına Almanya elçisi Wangenheim tarafından imzalanmıştır⁶⁴. Aynı gün Osmanlı'da ülke çapında seferberlik ve sıkıyönetim ilan edilmiştir. Ancak seferberlik ilanından padişah V. Mehmet Reşat'ın⁶⁵ haberi olmamıştır⁶⁶.

Osmanlı Almanya gizli ittifakına göre Osmanlı ve Almanya, Avusturya-Sırbistan savaşına tarafsız kalacaktı. Rusya, Almanya'ya karşı bir saldırı hareketinde bulunursa Osmanlı da savaşa girecekti. Osmanlı Devleti'ne herhangi bir saldırı olursa da Almanya Osmanlı'ya yardım edecekti. 2. maddeye bakıldığında Osmanlı Devleti esasında savaşa girmiştir. Şöyle ki Almanya, 1 Ağustos 1914 yılı itibariyle Ruslara savaş ilan etmişti. İkinci maddede yer alan antlaşma sebebi uyarınca her iki taraf kendisine yapılacak bir saldırıda ortak hareket etmek durumundadır. Osmanlı Devleti, seferberlik emri vermesine rağmen askeri hazırlıklarını tamamlamak ve zaman kazanmak amacıyla tarafsız kalacaktı. Çünkü seferberliğin iyi bir şekilde yürütülmesi gerekmektedir⁶⁷.

⁶⁰ Bayur, Cilt:2-,Kısım 4, 1991, s.629.

⁶¹ 279. Osmanlı Sadrazamı. 12 Haziran 1913-3 Şubat 1917 tarihleri arasında görev yapmıştır bk.. M. Hanefi Bostan. *Bir İslamcı Düşünür: Said Halim Paşa*, İrfan Yayınevi, İstanbul 1992, s.35.

⁶² Talat Paşa. 1874- 1921 yılları arasında yaşamıştır. İttihat ve Terakki'nin kurucularından biridir. Pek çok görevde bulunan Talat Paşa. 4 Şubat 1917-8 Ekim 1918 arasında sadrazamlık yapmıştır. bk. Talat Paşa'nın Anıları, 2018, s.16-20; 31-40.

⁶³ Halil Menteşe 1874- 1848 yılları arasında yaşayan siyasetçidir. Osmanlı Mebusan Meclisi'nde yer almıştır. Cumhuriyet döneminde de siyasi hayatta yer almıştır. bk. Sabis. 1991, Cilt:I, s.116.

⁶⁴ Antlaşmanın maddeleri şunlardır. "1. Antlaşma tarafları Avusturya-Macaristan ile Sırbistan arasındaki mevcut ihtilafta tarafsız kalmayı taahhüt eder. 2. Rusya faal askeri adımlarla müdahale eder ve Avusturya-Macaristan dolayısıyla casus feoderis³ ile Almanya'yı karşısına alırsa, Türkiye de casus feoderis'e tabidir. 3. Almanya savaş durumunda askeri heyetini Türkiye'nin emrinde bırakacaktır. Anında yürürlüğe girmiş olan, Harbiye Nazırı ve [Alman] Askeri Misyon Şefi arasında gerçekleşen önceki anlaşmalara göre, Türkiye adı geçen 2 Ermeni asıllı Posta ve Telgraf Nazırı 3 Bağlaşma hükümlerini yürürlüğe koyacak olay, savaşa katılma mecburiyeti, antlaşma sebebi Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na. askeri heyetin Türk ordusunun genel komutasında etkin nüfuz sahibi olacağını garanti eder. 4. Tehdit durumunda ve gerekli olduğunda Almanya, Osmanlı İmparatorluğu topraklarını silahlı kuvvetlerle savunmayı taahhüt eder. 5. Bu antlaşma iki ülkeyi mevcut ihtilaftan doğabilecek uluslararası karışıklıklardan korumak için yapılmıştır; belirtilmiş tam yetkili kişiler tarafından imzalandığı andan itibaren yürürlüğe girer ve 31 Aralık 1918 tarihine kadar, mevcut tüm kararlarla bağlayıcıdır. 6. İmza taraflarından herhangi biri antlaşma bitim tarihinden önce antlaşmanın iptal olacağını bildirmezse antlaşma beş yıl daha yürürlükte kalacaktır. 7. İş bu belge Almanya İmparatoru-Prusya Kralı ve Osmanlı İmparatoru tarafından tasdik edilecektir. Tasdikler imza tarihinden bir ay sonra takas edilecektir. 8. İş bu antlaşma gizli kalacaktır ve imza taraflarının biri tarafından ancak diğer tarafın onayı ile yayınlanabilir". bk. Aydemir. Cilt:II, 1978, s.510.

⁶⁵ V. Mehmet Reşat 35. Osmanlı Padişahıdır. 27 Nisan 1909-3 Temmuz 1918 arasında hüküm sürmüştür. bk. Necdet Sakaoğlu. *Bu Mülkün Sultanları*. Oğlak Yayınları, İstanbul 1999, s.487-500.

⁶⁶ Bayur. 1991, Cilt:III, Kısım 1, s.63.

⁶⁷ Karal. 2011, s.2.67.

Osmanlı seferberlik ilan etmesine rağmen, savaşın ilk aylarında savaşa girmek istememiştir. Harbiye Nazırı Enver Paşa dışında kabine üyeleri Osmanlı'nın en az bir yıl savaşa girilmemesi gerektiğini düşünüyordu. Zaten dış borç fazlaydı. Askeri anlamda güçsüz olan Osmanlı'nın deniz gücü de yetersizdi. Osmanlı Donanma'sı yeterli sayıda modern ve güçlü gemiye sahip değildi ⁶⁸.

Savaşın önce, büyük devletlerin hiçbirisi Osmanlı'nın savaşa katılmasını istemiyordu. İngiltere, egemenliği altındaki Mısır, Hindistan gibi Müslüman halkın olduğu yerlerde Osmanlı padişahının halife sıfatına sahip olmasından olumsuz etkilenmek istemiyordu. Yani Osmanlı Devleti tarafından Cihat ilan ederek buna kutsal bir savaş süsü verilebilirdi. Diğer taraftan hem Bağdat demiryolu ile kolayca Mezopotamya'ya ulaşabilirdi. Ayrıca Boğazlara sahip olan Osmanlı'nın konumu da Osmanlı'nın stratejik anlamdaki önemini İtilaf Devletlerinin nezdinde artırmıştı.

Ruslar, Kafkaslar üzerinden herhangi bir saldırıya geçmeden önce Avrupa'daki durumun belli olmasını beklemiş ve hiçbir müdahalede bulunmamıştır. Fransa'da, Osmanlı Devleti'ni tarafsız tutabilmek amacıyla oyalama taktiği izlemiştir⁶⁹.

Almanya ile gizli bir ittifak anlaşması yapan Osmanlı Devleti'nde savaş başladıktan sonra büyük bir ikilem yaşanmıştı. Çünkü bazı kesimler ülkenin bu savaşa katılmasının hata olduğunu düşünüyorlardı. Bu düşünceyi savunanlar ordunun savaşta taraf olacakmış gibi hazır hale getirilmesini, fakat tarafsız kalınması gerektiğini belirtmişlerdi. Diğer taraftan Harbiye Nazırı Enver Paşa Dahiliye Nazırı Talat Bey kesinlikle bu savaşa katılması gerektiğini dile getirmişlerdir. Enver Paşa Almanya ordusunun yenilmez olduğunu düşünüyordu. Bu sebeple, Osmanlı Devleti'nin varlığını sürdürmesinin ve kaybettiği toprakları geri alması için fedakarlık yapılması gerektiğine inanıyordu. Almanya'nın kısa sürede savaşı kazanacağını ve bir an önce savaşa girilmesinin Osmanlı için çok önemli olacağını vurgulamıştır. Aslında Enver Paşa, Almanya Başbakanının savaşın çok kısa süreceği hakkındaki düşüncelerinin etkisinde kalmış görünmektedir. Zira Almanya Başbakanı Betman Hollveg'in şu sözleri bunu doğrular niteliktedir: “*Şiddetli ancak çok kısa bir fırtına olacaktır. Üç nihayet dört aylık bir savaş düşünüyorum ve bütün siyasamı ona göre düzenledim*⁷⁰.” Bu söylemden sonra, Osmanlı'nın hemen savaşa girmesi fikri neredeyse tüm hükümet üyeleri tarafından benimsenmiştir.

⁶⁸Bayur. 1991, Cilt:III-Kısım 1, s.214.

⁶⁹ L. Bruce Fulton. “Fransa ve Osmanlı İmparatorluğu”, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu ve Büyük Güçler*, Editör: Marian Kent, (Çev: Ahmet Fethi), Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1999, s.166.

⁷⁰Bayur. 1991, Cilt:3-Kısım 1, s.34-35.

Tarafsız kalan Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesinde İtilaf Devletlerinin tavırları da etkili olmuştur. 1911 yılında Osmanlı Devleti Ege'de Yunanistan'ın artan gücüne karşı koyabilmek için İngiltere'ye iki zırhlı gemi sipariş etmiştir. 1914 yılında biten siparişlerin tüm bedeli ödenemeyince İngiltere bu gemilere el koymuştur. Aslında İngiltere bu dönemde savaşa katılmamıştı. Osmanlı Devleti de henüz Almanlarla ittifak yapmamıştı. Eğer İngiltere bu savaşa katılmış olsaydı bu durum anlaşılabilirdi⁷¹. Muhtemelen, bu durum Osmanlı kamuoyunda İngiltere'ye karşı öfke duyulmasına neden olmuştur⁷².

Cemal Paşa, anılarında İngiltere'ye sipariş edilen gemiler hakkında şunları söylemektedir: “Ağustosun 1. ve 2.günü İngiltere Bahriye Nezareti, son taksiti yarım saat evvel verilmiş olan Sultan Osman'a, Osmanlı bandırasının çekilmesine mani olmuş ve gerek Sultan Osman'a gerekse Reşadiye'ye ambargo koymuştu... Bu hadise, ordumuzun umumi seferberliğini ilan etmesini haklı gösterdi ve umumi seferberliğimizi lüzumsuz göre İtilaf sefirlerine kolayca cevap vermemizi sağladı⁷³”

Birinci Dünya Savaşı başladıktan sonra özellikle itilaf ve İttifak devletleri arasında çatışmalar yaşanmaya başlamıştır. Almanya'ya ait gemiler, Amiral Souchon komutasında Fransız birliklerini yok edebilmek için Cezayir'deki Bone ve Philippeville limanlarını bombalamıştır. İngiliz donanmasından kaçan Goben ve Breslau gemileri Osmanlı'ya sığınmıştı. Almanya'nın müttefiki olan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Adriyatik limanlarına gidiş yolları İngilizler tarafından engellenmişti, bu durum üzerine bu iki gemi personeline Osmanlı ile ittifak yapıldığı ve derhal Çanakkale'ye gidilmesi emredilmiştir⁷⁴. Adı geçen bu iki Alman gemisi 10 Ağustos 1914 günü saat 12.00 de Çanakkale Boğazı önüne demirlemişlerdir. Harbiye Nezareti'nin iki Alman gemisinin Çanakkale Boğaz'ından geçebilmesi emrini vermiştir⁷⁵. Aynı gün İngiltere'de Almanya'ya savaş ilan etmiştir⁷⁶.

Osmanlı Devleti, tarafsız olmasından dolayı devletlerarası hukuk kurallarına göre hareket etmeliydi. Gemilere ve silahlarına el koyulması ve bir limanda tutulması gerekmektedir. İkinci çözümde, derhal Osmanlı sınırlarını terk etmesiydi. Ancak Osmanlı

⁷¹ Bayur.1991, Cilt:3-Kısım 1, s.38-40.

⁷² Figen Atabey. *Çanakkale Savaşları'nın Deniz Cephesi*, Ankara Üniversitesi (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 2010, s.16, dn.29.

⁷³ Cemal Paşa. 2001, s.141.

⁷⁴ Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, Deniz Harekâtı, Cilt:VII, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1976 s.51.

⁷⁵ Figen Atabey. *Karadeniz'de Türk Donanması (Birinci Dünya Harbi ve Milli Mücadele Dönemi)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2006, s.10.

⁷⁶ Bayur. 1991, *Türk İnkılâbı Tarihi* Cilt:II-Kısım 4, s.74.

Devleti bunları yapmamış bu gemileri Almanya'dan satın aldığını bildirmiştir⁷⁷. Bu hareket de bir çok Osmanlı subayı tarafından takdirle karşılanmıştır⁷⁸.

Bahriye Nazırı Cemal Paşa, 12 Ağustos 1914 tarihinde, Goeben ve Breslau isimli Alman savaş gemilerinin, Osmanlı hükûmeti tarafından Almanya'dan satın alındığına ve bu gemilerin bir gün önce Çanakkale'ye gelmiş olduklarına dair gazetelere resmi bir bildiri vermiş ve bu konuda İngiltere tarafından müsadereesine karşılık iki Alman gemisinin satın alınmış olduğu hakkında basın mensuplarından etkili makaleler yazmalarını da rica etmişti⁷⁹. Gemilere 16 Ağustos 1914 tarihinde Türk bayrağı çekilerek gemi mürettebatına fes giydirilmiştir⁸⁰. Goeben'e "Yavuz", Breslau'ya da "Midilli" adı verilmiştir.

Bu olay Avrupalı devletlere Osmanlı'nın önemini hatırlatmıştır. İngiltere ve Rusya, Osmanlı Devleti'ni askeri yönden güçlü görmese de, Almanya'nın yanında savaşa katılmasını istememişlerdi. Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesi demek; Boğazların kapanması ve Rusya'nın yardım alamaması demektir. Ayrıca, Kafkaslarda, Rusya'nın askeri bir güce karşı savaşarak güçsüzleşmesiydi. Bu durum Almanya cephesindeki Rusya ordusunun zayıflaması anlamına gelmekteydi⁸¹. Almanya, Osmanlı padişahının halife sıfatından yararlanarak savaşı kazanmayı planlamıştı.

Osmanlı Devleti yetkilileri, savaşın çıkışından sonra yabancı devlet elçileriyle yapılan görüşmelerde, her iki savaşan gurubun yanında olabilmek için elde edebileceği kazanımları ön planda tutmuştur. Bu kazanımlar içinde, kapitülasyonlardan kurtulmak da bulunmaktaydı. Yabancı devlet elçileri Osmanlı Devleti'nin Almanya ile olan 2 Ağustos tarihli ittifakını bilmelerine rağmen, Sadrazamlığa gelip görüşmeler yapmışlardır⁸². Halil Bey bu konuda şöyle demiştir. *"müsellah seferberlik ilan eden hükümet, vaziyetten bilistifade kapitülasyonların ilgası için rızalarını istihsal ile beraber arz-ı tamamîyet ve istiklalimizin mahfuz kalacağına dair, devletlerden ayrı ayrı teminat almak için görüşmelere başlanma*

⁷⁷ Bayur. 1991, Cilt:III-Kısım 1, s.77-78. Bu gemileri satın alma fikrinin Halil Menteşe'nin aklına geldiği anılarında yer almaktadır. Alman sefiri Wangheim bu konuda görüşen Hariciye Nazırı Halil Bey, elçinin Rusya ile uzlaşmak istemediğini belirtmesi üzerine gemileri bize satın demiştir" bk. Halil Menteşe. *Osmanlı Mebusan Meclisi Reisi Halil Menteşe'nin Anıları*, (Yay. Haz. İsmail Arar), İstanbul Vakfı Yayınları, İstanbul 1986, s.88-89.

⁷⁸ Kurtuluş Savaşı'nın en önemli komutanlarından biri olan Kazım Karabekir, gemilerin satın alınmasının Osmanlı'nın yararına bir durum olduğunu belirtmiştir. Hatta, Birinci Dünya Savaşı'nda İngiliz ve Fransızların Çanakkale'ye hücumları sırasında birkaç Rus kolordusunun İstanbul kıyılarına çıkarma yapmasına engel olan Yavuz zırhlısı olduğunu vurgulamıştır. bk. Kazım Karabekir. *Birinci Cihan Harbine Neden Girdik?* Cilt:I, Emre Yayınları, İstanbul 1995, s.83.

⁷⁹ Tercüman-ı Hakikat, "Goeben ve Breslau", 12 Ağustos 1914, No.11974, s.1; İkdâm, "Almanların Bayramı", 23 Ağustos 1914, No.6288, s.1

⁸⁰ Figen Atabey. "Türk Donanması'nın Rus Limanlarını Bombardımanı ve Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Harbi'ne Girmesi" *Düşünen Siyaset*, sayı:26 2010, s.49.

⁸¹ Karal. 2011, s. 362.

⁸² Ziya Şakir. 1914 *Birinci Cihan Harbine Nasıl Girdik*, Çatı Kitapları, İstanbul 2007, s.234.

*kararı alındı*⁸³”. Bu amaçla Sadrazam Cavit Bey ile konuşmuş ve onu İtilaf devletleri elçileriyle kapitülasyonların kaldırılması ve diğer konularda görüşerek sonuç almakla görevlendirmişti. Osmanlı Devleti, 1 Ekim 1914’ten geçerli olmak üzere kapitülasyonları kaldırdığını, 17 Eylül 1914 tarihinde tüm devletlere resmen ilan etmiştir⁸⁴.

9 Eylül 1914’te, Osmanlı Donanması’nın başına Goeben ve Breslau gemilerinin komutanı Alman Amiral Souchon getirilmiştir. Amiral Souchon tarafından her geminin komutan yardımcısı olarak bir Alman subay atanmıştır. Böylece Osmanlı Donanma’sı Alman askerlerinin yönetimine geçmiştir. Yavuz ve Midilli gemilerinin de içinde bulunduğu Osmanlı Donanması, Amiral Souchon’un emriyle 27 Ekim 1914’te Karadeniz’e gönderilmiştir. 29 Ekim 1914’te Rusya’nın Odesa, Novorosiski ve Sivastopol limanlarını bombalamıştır⁸⁵.

Rus limanlarının topa tutulmasıyla Osmanlı Devleti resmen savaşa dahil olmuştur. Bu olaydan bir süre sonra Rusya 2 Kasım’da, İngiltere ve Fransa 5 Kasım’da Osmanlı Devleti’ne savaş ilan etmiştir⁸⁶. Savaş ilanlarının ardından Osmanlı Devleti de 12 Kasım 1914’te İtilaf Devletleri’ne karşı savaşa katıldığını bildirmiştir.

2 Kasım 1914’te Ruslar, Kafkas Cephesi’nde taarruza geçmişlerdi. 3 Kasım’da İngilizlerin Kızıldeniz’de Akabe Limanı’nı bombalamışlardır. Yine aynı gün İngiltere ve Fransa’ya ait İtilaf Donanması’nın Çanakkale Boğazı’nın dış tahkimâtını denizden bombardımana tutması üzerine Osmanlı Almanya ve Avusturya’nın yanında yer alarak savaş ilan etmiştir⁸⁷. 11 Kasım 1914’deki harp ilanını takiben 14 Kasım 1914’te Cihad-ı Ekber ilan edilerek, bütün Müslümanlar silah altına çağırılmıştır⁸⁸. İlk fetva bütün Müslümanlar üzerine cihadın farz olduğunu belirtmekte, ikinci fetva İtilaf Devletleri tebaası olan Müslümanların da cihada katılması gerektiğini vurgulamakta, üçüncü fetva cihada girmeyen Müslümanların dinen cezayı hak etmiş olacaklarını işaret etmekte, dördüncü fetva her türlü tehdit ve baskı olsa da itilaf devleti tebaası olan Müslüman askerlerin İslam askerleri ile savaşmasının cehennem azabını gerektireceği hakkındadır. Son fetvada itilaf devletleri tebaası olan Müslüman askerlerin İslam hükümetine yardımcı olan Almanya ve Avusturya aleyhine savaşmalarının da elim bir azabı getireceği şeklindedir⁸⁹.

⁸³ Halil Menteşe. 1986, s.192.

⁸⁴ Bayur. 1991, Cilt:III-Kısım 1, s.162.

⁸⁵ Atabey. 2006, s.18.

⁸⁶ Karal. 2011, s.380.

⁸⁷ Birinci Dünya Harbi’nde Türk Harbi, Cilt:V, 1. Kitap, s.99; Bayur, 1983, Cilt.II- Kısım 1, s.259

⁸⁸ Bayur. 1991, Cilt:III-Kısım 1, s.398.

⁸⁹ Vahdet Keleşyılmaz. *Teşkilat-ı Mahsusa’nın Hindistan Misyonu*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1999, s.36-37.

Askeri anlamda güçsüz olan Trablusgarp ve Balkan Savaşları sebebiyle güçsüz düşen Osmanlı ordusu Almanya'nın yanında savaşa girmiştir. Osmanlı'nın savaşa girmesiyle savaştaki cephe sayısı artmıştır. Mesela İngiltere Batı ve Balkanlar cephelerinin yanı sıra, Ortadoğu cephesinde de savaşacaktı. Rusya Doğu Anadolu ve Kafkasya cephelerinde savaşmak zorunda kalmıştır. Boğazların Osmanlı'nın kontrolünde olması Osmanlı ve Almanya'yı özellikle İngiltere'ye karşı güçlü kılmıştır. Ancak Birinci Dünya Savaşı Almanya ve Osmanlı'nın dağılmasına neden olmuştur. Hatta Rusya Çarlığı yıkılmış yerine Sovyet Sosyalist Birliği kurulmuştur. Bu savaşın etkisiyle yeni bir dünya düzeni oluşmaya başlamıştır.

1.2. Irak Cephesi'nin Açılma Nedenleri

Osmanlı Devleti kaybettiği toprakları geri almak amacıyla girdiği I. Dünya Savaşı sırasında ülkenin dört bir yanındaki topraklarda savunma amacıyla cepheler açılmıştır. Bu cephelerden biri de sonuçları itibarıyla Orta Doğu'nun bugünkü şekillenmesini ortaya çıkaran Irak Cephesi'dir.

Osmanlı dönemi kaynaklarında Irak-ı Arap olarak adlandırılan bölge, Dicle, Fırat havzasından Basra Körfezine kadar uzanmaktadır. Bereketli topraklara sahip olan bu bölge stratejik bakımdan son derece önemli bir konumdadır. Irak, Orta Doğu ile Uzak Doğu'yu birbirine bağlayan yollar üzerindedir. Arap yarımadasını kuzeyden kontrol edebilecek konumdadır. Irak adı, doğuda İran dağları, batıda Suriye çölü, Doğu Anadolu yaylasının güneyinden başlayıp Basra Körfezi'ne kadar uzanan bir bölgeye verilmişti⁹⁰. 19. yüzyılda petrolün en çok bulunduğu yerlerden biri olması, Irak'a sömürgeci devletlerin ilgisini artırmıştır. Özellikle bu bölgede Musul petrollerini işletme hakkına sahip olabilmek için başta İngiltere ve Almanya olmak üzere sömürgeci devletler rekabet etmişlerdi. II. Meşrutiyetin ilanından sonra, Osmanlı hükümeti İngilizlerin petrol imtiyazı konusundaki isteklerini geçiştirmişlerdir. Öncelikle Bağdat Demiryolu meselesinin çözümünü öne sürerek ortada bırakmıştır⁹¹.

İngiltere'nin Osmanlı'nın varlığını devam ettirme politikasını terk etmesi sonucu Sultan II. Abdülhamit (1876-1909) döneminde, Osmanlı ve Almanya yakınlaşmıştır. Bu durum sonucunda, Berlin-Bağdat demir yolunun inşası Almanlara verilmiş ve Irak bölgesinde

⁹⁰ Enver Ziya Karal. *Büyük Osmanlı Tarihi*, Cilt:V, İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908-1918), TTK Basımevi, Ankara 1999, s.465

⁹¹ Önder Kocatürk. "İngilizlerin Irak ve Basra'daki Faaliyetleri (1913-1914)", *Türkçe Çalışmaları*, Cilt:6, Sayı:3, (Bahar 2011), s.1452.

Almanya'nın etkisi artmıştır⁹². Almanya'nın bölgede etkili olması üzerine İngiltere bölgeye gönderdiği casuslar aracılığıyla bölgede olan her şeyden haberdar olmuştur. Artan Arap milliyetçiliğini kullanarak ve aşiret reislerini etkileyerek bölgede etkili olmaya çalışmıştır⁹³.

Mahmut Şevket Paşa'nın⁹⁴ sadrazamlığı döneminde (Ocak-Mayıs 1913) müttefik arayışında bulunan Osmanlı idarecileri İngiltere ile müttefik olabilmek adına Basra Körfezinin batı kesiminde küçük bir takım üsleri İngiltere'ye vermiştir. İngilizler Irak ve civarına gönderdikleri biyolog, tarihçi, diplomat, antropolog gibi mesleklere sahip casuslar aracılığıyla bölge halkı üzerinde -özellikle de aşiret reislerinde- İngiliz hayranlığını artırmaya gayret etmişlerdir. Hatta İngiltere bölgeye gönderdiği Yüzbaşı WHI Shakespeare aracılığıyla daha 1910'larda Basra Körfezi civarında tampon bir Vahabî⁹⁵ devleti kurmayı ve onun aracılığıyla doğal kaynakları kullanmak için uygun zemin hazırlamaya çalışmıştır. Aslında İngiltere, petrol bakımından çok zengin olan bu bölgeyi kontrol altında tutmak istemiştir⁹⁶.

Birinci Dünya Savaşı'nda İngilizler bölgeyi tamamen ele geçirmek için planlı bir şekilde hareket etmişler ve bu harekâtı Mezopotamya seferi olarak adlandırmışlardır⁹⁷. İngilizlerin Irak cephesini açma sebebi, öncelikle İngilizlerin Abadan petrollerini koruma isteğidir. Büyük bir sömürge imparatorluğu olan İngiltere'nin en büyük sömürgesi Hindistan'a ulaşan yolları güvence altına almayı da amaçlamıştır. Diğer taraftan, kuzeye doğru ilerleyerek müttefiki Rusya ile askeri güçlerini de birleştirmek istemesi de önemli bir sebeptir⁹⁸.

İngiltere, bölgedeki planlarını gerçekleştirmek amacıyla, Irak'taki Arap halkını Osmanlı Devleti aleyhine ayaklandırılacaktı. Bölgedeki Osmanlı birliklerinin lojistik

⁹² Zekeriya Türkmen. *Musul Meselesi, Askerî Yönden Çözüm Arayışları 1922-1925*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları 2003, s.11-13

⁹³ Briton Cooper Bush. *Britain, India, and the Arabs 1914-1921*, University of California Press, California 1971, s.74-80

⁹⁴ Mahmut Şevket Paşa 1856-1913 yılları arasında yaşayan Osmanlı asker ve siyasetçisidir. İttihat ve Terakki'nin önde gelen isimlerindendir. 31 mart vakasında Hareket Ordusu ile İstanbul'a gelmiştir. Zamanla artan nüfusu yüzünden öldürülmüştür. bk.Togay Seçkin Birbudak. "Osmanlı Basımında Mahmut Şevket Paşa Suikasti", *Bilig*, sayı:65, 2013, s.68-94.

⁹⁵ Vahhabilik hicri on ikinci yüzyılın sonunda Suudi Arabistan'ın Necd kentinde Muhammed bin Abdülvahap (ö. 1206/1792) tarafından kurulan dinî ve siyasi akımdır. Bu mezhebin takipçilerine Vahabi denilmektedir. XVIII. yüzyılda ortaya çıkan fanatik İslami hareketlerin kaynağı olmuştur. bk. Ahmet Vehbi Ecer. *Tarihte Vahhabi Hareketleri ve Etkileri*, Asam Yayınları, İstanbul 2001, s. 21.

⁹⁶ Zekeriya Türkmen. Birinci Dünya Harbi'nde Irak Cephesinde Türk-İngiliz Mücadelesi, *1914'ten 2014'e 100'üncü Yılında Birinci Dünya Savaşı'nı Anlamak*, (20-21 Kasım 2014), s.392.

⁹⁷ Nicholas Gardner. *Kut'ülAmare, Mezopotamya'da Bir Savaş 1915-1916, (Çev. Mehtap Gür), Etkileşim Yayınları, İstanbul 2016, s.13.*

⁹⁸ Tülay Alim Baran. "Birinci Dünya Savaşı ve Irak Cephesi", *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, (100. Yılında Birinci Dünya Savaşı Özel Sayısı), Genelkurmay Personel Başkanlığı Askeri Tarih Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Yayınları, sayı: 25, (2015), s.68.

tesislerine ve ikmal üstlerine saldırılar düzenlenerek, Türk Ordusunun Irak ve İran cephelerinden Hindistan'a ulaşma, Hindistan'daki Müslüman halkı ayaklandırma düşünce ve tehlikesi önlenmiş olacaktı. Osmanlı padişahı tarafından ilan edilen Kutsal Cihat'ın etkisiyle Arabistan, İran, Afganistan ve özellikle Hindistan'daki Müslümanların harekete geçmeleri engellenecekti. Alman denizaltılarının, Basra Körfezi'nden Hint Denizi'ne doğru hareket etmelerinin önüne geçilecekti. İngilizlerin, Güney Irak'a egemen olmasıyla, Kuzey Irak ile Doğu Anadolu'daki Kürt, Nasturi⁹⁹, Süryani¹⁰⁰ ve Ermenilerin ayaklanmaları sağlanacaktı¹⁰¹.

1.2.1 İngiltere'nin Irak Bölgesine Asker Çıkarması

İngiltere, Osmanlı'ya savaş ilan etmeden önce Irak'a askeri yığınak yapmaya başlamıştı¹⁰². 17 Eylül 1914 tarihinde İngiltere Hindistan'dan bölgeye asker gönderilmesini istemiştir. Bunun üzerine, bölgeye 20 muvazzaf seferi taburu ve 20 Hintli piyade taburu gönderilmiştir¹⁰³. İngiltere bir çok Arap aşiret reisi ve şeyhle anlaşmasına rağmen Hindistan Politik Sekreteri Sir Percy Cox'un Irak'ı işgal etmek konusunda tereddütleri vardı. Bombay'dan Londra'ya gönderdiği raporunda bu konu hakkında şöyle demektedir: *"Bugün Bahreyn sevkiyatı başladı. Bana göre İran körfezine asker göndermek ve Türkiye ile savaşmak asla lehte bir olay değildir... Bana göre bizim aleyhimize bir durum ortaya çıkacaktır. Şattül-Arap'ta¹⁰⁴ zayıf duruma düşeceğiz, yerel güçler bize düşmanca tavır alacaktır¹⁰⁵."*

İngiltere'nin bölgeye asker yollaması üzerine Basra Valisi Kurmay Albay Suphi Paşa bu konuyla ilgili İstanbul'a telgraf çekmiştir. 24 Eylül 1914 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği telgraf da bu konuyla ilgili şöyle demektedir: *"İngiliz ticari gemileri seferberlik başlangıcından beri Basra limanına gelmemekte ve hurma yüklemek üzere bu mevsimde*

⁹⁹Nasturi Doğu kilisesi mensubu Hristiyanlardır. Nasturilerin tarih sahnesine çıkışı 428'de İstanbul Ruhbanı olan Rahip Nastur'un (Nestorius) Hz. İsa'nın kutsallığı ile ilgili tartışmalar sonrası Papa tarafından kınanması ve Roma'dan ayrılan topluluğun yeni bir mezhep kurmasıyla meydana gelmiştir. Nasturi inancının temelinde İsa'nın insan olarak doğduktan sonra Tanrı olduğu görüşü yatmaktadır. Osmanlı'da, Doğu, Güneydoğu Anadolu ve Ortadoğu'da Nasturiler yaşamaktaydı. bk. Muhammet Tarakçı. "Nestorius ve Kristoloji", *Uludağ Üniversitesi ilahiyat Dergisi*, cilt:19, sayı:1, (2010), s.215.

¹⁰⁰ Süryani Arami kökenli olduğu düşünülen ve Aramice konuşan ve dünya genelinde dağınık olarak yaşayan Hristiyan halktır. bk.Mutay Öztemiz. *Süryaniler*, İdea ve Ayrıntı, İstanbul 2000, s. 7-10.

¹⁰¹*Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi (Irak-İran Cephesi)* Cilt:III, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara 1979, s. 373.

¹⁰² Ali İhsan Sabis. *Harp Hatıralarım, (Birinci Dünya Harbi)*, Cilt:II, Nehir Yayınları, İstanbul 1990, s.215

¹⁰³ Yüksel Kaştan. "Alman Kaynaklarında Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'nda Irak Cephesi", *Kütü'l-Amâre Zaferi'nin 100. Yılı Münasebetiyle I. Dünya Savaşı'nda Irak Cephesi*, 2016, s.743.

¹⁰⁴ Fırat ve Dicle nehirlerinin Basra körfezine dökülmeden önce birleştikleri yerdir. Günümüzde Irak'ın güneyinden Kurna'da birleştikleri noktadan Basra'ya kadar olan bölgedir. bk.Saif, S. Al-Hamad-Badîr, N.Albadran-Jennifer R.Pournelle. "Geological History of Shatt-Al Arab Rivers, South of Iraq, International of Journal of Science and Research, cilt:6, sayı:1, 2017, s.2029-2039.

¹⁰⁵ Selçuk Duman. *II. Meşrutiyet'ten İngiliz Mandatlığına Irak*, Berikan Yayınları, Ankara 2010, s.105.

gelmesi alışılmış olan yelkenli gemilerin de Muhammara'dan bu yöne geçmesine İngiltere Konsolosu tarafından engel olunmaktadır. Devletler arasındaki doğal ve dostane ilişkilere rağmen ticari gemilerin ve taşıtların girişini yasaklamak, Şattül-Arap girişinde üç savaş gemisi bulundurmakla tarafsızlığı ihlal etmek, adeta devletler hukukunda emsali hiç görülmemiş bir tarzda Basra Limanı'na karşı savaş ilansız bir abluka kurmak suretiyle yapılan muameleden dolayı Basra İngiliz Konsoloslugu'na tekrar tebligatta bulunulmuştur. Ticari gemilerin serbest girişi için üstelenerek durum bildirilmiştir. Bu konuda İngiltere devletinin İstanbul Sefiri ile görüşülerek, anılan konsolosa sert ve acele tebligat yapılp, bu usulsüz hallere artık son verilmesi gereği önemle arz edilir¹⁰⁶”.

Ekim 1914'te İngiliz gemilerinin Şattül-Arap'a gelmesi Türkler tarafından protesto edilmiştir. İngiltere ise bölgeyi işgal etmediklerini sadece İngiliz petrol yataklarını koruma amaçlı geldiklerini belirtmiştir. 21 Ekim 1914 tarihine kadar İngilizler Şattül-Arap'ta hareket etmeden beklemişlerdir. İngiltere, bölgedeki bazı aşiret reisleri ve şeyhlerle Osmanlı'ya karşı ittifak yapmışlardır¹⁰⁷.

İngiltere, Osmanlı'nın Cihat ilanından sonra, Basra Körfezindeki şeyh, emir ve tüm Arap halkına Arapça beyanname dağıtmıştır. Bu beyannameye göre, İngilizler Osmanlı Devleti'ne haklı sebeplerle savaş ilan etmiştir Osmanlı'nın Arap topraklarında halka zulüm ve işkence yaptıkları, İngiltere'nin ise Arap halkının huzur ve güven içinde yaşamalarını arzu ettiği belirtilmiştir. İngilizlerin diğer dinlere olduğu gibi İslam dinine de saygı duyduğu, onun için Araplar ile İngiliz Hükümeti arasında dostluk ve işbirliği kurulmasının bölge halkı ve İngilizler için yararlı olacağı vurgulanmıştır¹⁰⁸.

Irak'taki cihat çağrısı İngiliz komutanların ordudaki Müslüman Hint askerlerinin sadakati ve savaşma azmi konusunda kuşku duymalarını neden olmuştur. Irak'taki İngiliz ordusunda bulunan Pathan birlikleri silahsızlandırılarak bir çalışma koluna dönüştürülmüştür¹⁰⁹.

İngiltere 31 Ekim 1914'te Basra Körfezi ve çevresinde bir bildiri yayımlamıştır. Osmanlı'nın varlığını sürdüremeyeceği, bölgedeki aşiretlerin bağımsızlık için harekete geçmeleri gerektiği, İngiltere'nin Müslümanların ibadet ve dinî geleneklerine hiç karışmadıkları, toprak kazanmak hedeflerinin olmadığı, cihada uymamaları gerektiği

¹⁰⁶ Kocatürk. 2011, s.1458.

¹⁰⁷ Bayur .1991, Cilt:2-Kısım 4,,s.398.

¹⁰⁸ Mehmet Özdemir. “Birinci Dünya Savaşı'nda Irak Cephesi'nde Propaganda ve Casusluğa Karşı Alınan Tedbirler”, *Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi*, sayı:4, Ankara, (Ağustos 2004), s.59

¹⁰⁹ Ömer Osman Umur. “İngiltere'nin Irak Politikası, Kütü'l-Amâre Zaferi'nin 100. Yılı Münasebetiyle I. Dünya Savaşı'nda Irak Cephesi”, *Atatürk Araştırma Merkezi*, Ankara, (2016), s. 574.

vurgulanmıştır. Musul valisi olan Süleyman Nazif Bey¹¹⁰, Basra’da bulunan Irak ve Havalisi Komutanı Cavit Paşa’ya 4 Ağustos 1914’te şöyle demiştir: “*Basra Körfezi’ndeki aşiret reislerine güvenilemeyeceğini, İngilizlerin yanında yer alan bu şeyhlerde ne din gayreti ne de milliyet haysiyeti bulunmadığını ifade ederek uyanık davranmasını öğütleyen bir not göndermişti*”¹¹¹.

İngiltere 25 Ekim 1914’te Basra Körfezi’ndeki Bahreyn Adası önlerine çoğu Hintli olan bir İngiliz birliği göndermiştir.İngiltere ve Fransa’nın 5 Kasım 1914’te Osmanlı Devletine savaş ilanından bir gün sonra, İngiliz birlikleri 6 Kasım 1914’te Basra Körfezi’nin girişinde bulunan Fav¹¹² kasabasını ele geçirerek, Irak’ın tek liman kenti olan ve İngiliz kaynaklarında doğunun Venedik’i olarak adlandırılan Basra’ya doğru harekete geçmişlerdir¹¹³ kasabasına Bombay’da Abadan petrollerini korumakla görevli Korgeneral Arthur Barrett komutasındaki 6.Piyade Tümeni’ne bağlı 4.500 İngiliz ve 16.000 Hintli askerden oluşan Tuğgeneral W.S. Delamain ve 16.Piyade Alayını, Basra Körfezi’ndeki Bahreyn Adaları önüne göndermiştir. Ancak, Delamain komutasındaki askeri birlikler harekete geçmemiş beklemiştir.

İngilizler, Hindistan’dan getirdikleri birlikleri Fav adasına çıkararak Basra’ya doğru ilerlemiştir¹¹⁴. İngiltere, Bahreyn, Katar ve Kuveyt’te konuşlandıkları arazide aşiret reisi şeyhlerle yakın ilişkiler kurarak her geçen gün daha fazla yığınak yaparak silah, teçhizat ve personel yönünden bölgedeki kuvvetlerini arttırmışlardı¹¹⁵.

İngiliz savaş gemileri Şattül-Arap ağzındaki Fav Kalesini saldırmışlardı. Kıyıları bataklık olan Fav Boğazı Irak’ın denize açılan kapısı olması sebebiyle stratejik öneme sahiptir. Osmanlı Devleti, Fav Boğazı’nı ise 350 mevcutlu Fav hudut taburu; 40 istihkâm, 60 topçu askeri ile 4 top ve 250 yerli güvenlik görevlisi ile korumaktaydı. 6 Kasım 1914 tarihinde İngilizler 2 nakliye gemisi, 3 piyade bölüğü, 2 dağ topu ve bir istihkâm taburu ile harekete geçmiştir. Türk topçuları hemen karşılık vermesi sonucu Irak Cephesi’nde İngiltere ve Osmanlı birlikleri arasında çatışmalar başlamıştır. Kısa bir süre sonra, yeterli askeri

¹¹⁰1870-1927 yılları arasında yaşayan Süleyman Nazif nesir alanında eserler vermiştir. Asker ve siyasetçi de olan Süleyman Nazif için bk. Mehmet Yılmaz. “Ümitle Ümitsizlik Arasında Bir Feryat: Süleyman Nazif’in Birinci Dünya Savaşı’ndaki Tavrı” *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sayı 37, 2015, s.415-427.

¹¹¹ Türkmen. 2014, s.394.

¹¹² Fav Limanı, Basra Körfezi girişindedir . bk. Figen Atabey. “Öncesi ve Sonrası ile Osmanlı’nın Kutü’l-Amâre Zaferi” *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, cilt:10, sayı:53,(2017), s.205.

¹¹³ Mahir Küçükvan. “İngiliz Basınında Osmanlı’nın Kut’ül-Amare Zaferi”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XIII/26, 2013-Bahar, s.57

¹¹⁴ H. Ahmet Kara- Ertan Erol. “100. Yılında Kutü’l-Amâre Savaşı’nı Hatırlamak: İngiliz Askerlerinin Hatıratlarında Kutü’l-Amâreü’lAmâre’de Savaşın Ötesinde Yaşananlar”, *Türkçe Çalışmaları*, Cilt:X, Sayı:13, (Bahar 2015), s.127.

¹¹⁵Sabis. 1991, Cilt:I, s.25-26.

teçhizata sahip olmayan Osmanlı birlikleri İngiltere karşısında yenilmiş ve geri çekilmiştir¹¹⁶.Fav'ın İngilizler tarafından işgale uğradığı zaman Kuveyt şeyhi Mübaraku's Sabah önderliğindeki Arap halkı bu olaya tepkisiz kalmıştır¹¹⁷.

Irak'taki İngiliz askeri gücünün büyük kısmı Abadan'ın güney kıyılarına çıkmıştı. Basra'yı savunmak isteyen Osmanlı kuvvetleri ise İngiliz birliklerinin ve özellikle nehir filosunun üstün ateş gücü karşısında ağır zayıat vererek kuzeye doğru çekilmişlerdi.

Osmanlı, İngilizlerin Irak'a saldıracağını düşünmediği için bölgede az sayıda asker bırakmıştı. Bu yüzden asker toplamaya çalışmaktaydı. İngilizler ise, 14 Kasım 1914'te Basra'nın güneydoğusunda, Seyhan civarındaki Türk müdafa mevzilerine saldırarak bölgeyi işgal etmişlerdi. 15 Kasım 1914'te General Delamain komutasında İngiliz birlikleri Seyhan'a saldırmıştır¹¹⁸. İngilizler hem asker sayısı hem de teçhizat bakımından Osmanlı birliklerinden üstün durumdaydı. Ancak bir tarafı nehre dayalı Osmanlı mevzileri İngilizlere karşı daha avantajlı durumdaydı. Ancak aşiret birliklerinin kaçması sonucu Osmanlı askeri, 2 bin kadar olan kuvvetinin yarısını kaybetmişti. Bunun üzerine kuzeye doğru çekilmiştir. İngiliz askeri de Saniye'deki karargâhına dönmüştür. Seyhan'dan yukarı çekilen Osmanlı askeri, Kutüz-Zeyn'de yeniden konuşlanmıştır. Bin kişilik savunma birliğine asker ve aşiret gücünün katılması üzerine bu sayı 2.200'e ulaşmıştır¹¹⁹. 17 Kasım 1914 tarihinde daha gerideki ikinci müdafa mevziini de İngilizler zapt etmişlerdi.

Korgeneral Barrett komutasındaki İngiliz ve Hintli askerlerden oluşan Hint Sefer Kuvveti "D" olarak adlandırılan 6. Piyade Tümeni ile 14 ve 15 Kasım 1914 tarihlerinde gerçekleştirilen muharebelerde Basra vali vekili ve 38. Tümen komutanı Albay Suphi Bey komutasındaki az sayıdaki Osmanlı birliği, Basra'yı müdafa imkânını bulamamış, İngiliz filosunun denizden ve karadan kuşatması altında kalan Basra, 22 Kasım 1914 günü İngilizler tarafından işgal edilmiştir¹²⁰.

Bütün askerî gücü ve nehirden destek veren silahlı gemiler eşliğinde, Korgeneral Barret, 17 Kasım 1914'te yeni bir saldırı başlattı. Eski ve harap bir tabya olan Kutüz-Zeyn'e, cepheden ve sol kanattan taarruza geçmiştir. Aşırı yağış, hareket yeteneğini zorlaştırsa da nehir filosunun açtığı topçu ateşi, Türk toplarını etkisiz hale getirmiştir. Osmanlı ordusundaki

¹¹⁶ Fahri Belen. *Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi, 1915 Yılı Hareketleri, Cilt: II*, Kara Kuvvetleri Komutanlığı Yayınları, Ankara 1964, s. 16.

¹¹⁷ Kaştan. 2016, s.745.

¹¹⁸Edward J. Erickson. *I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Ordusu*, çev. Tanju Akad, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2003, s.78.

¹¹⁹Muzaffer Albayrak-Vahdet Engin. *Kutül Amare Zaferi 1916*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2018, s. 31.

¹²⁰ Aydemir.Cilt: 1978, s.192.

aşiretlere bağlı güçler kaçmıştır¹²¹. Türk askeri de geri çekilmiştir. Bir gün süren bu çarpışmada, her iki taraf da önemli kayıplar vermiştir.

Türkler büyük kayıp vererek kuzeybatıya geri çekilmiştir. İngiliz birlikleri Osmanlı birliklerini takip etmiştir. Osmanlı birlikleri Basra için son nokta olan Belaniye’de bir savunma hattı oluşturmuştur. Belaniye’deki Türk askeri, Şattül-Arap içinde üç vapur batırarak İngilizlerin ilerleyişini durdurmaya çalışmıştır. İngilizler, Türk birliklerinin Kutüzeyn’deki yığınağını görünce 19 Kasım 1914’te Kutüzeyn ve Ümmü’l Hassasif Adasını ve iki Türk motorunu bombalayarak batırmıştır. İngiliz gambotu da hasar görerek Abadan’a çekilmiştir¹²².

20 Kasım 1914 tarihinde Yüzbaşı Sami komutasındaki birlikler İngilizlere karşı taarruza geçmiş ve başarısız olmuştur. Orduda büyük bir moral çöküntüsü oluşunca Yüzbaşı Sami görevden alınarak yerine Binbaşı Adil görevlendirilmiştir. Basra’dan çekilmiştir. 20 Kasım 1914 tarihinde Türk birliklerinin bir bölümü Basra’nın batısından Sevku’l Şuyuh istikametinde Fırat Vadisine, diğer kısmı Şattül-Arap üzerinden kuzeye Kurna’ya doğru çekilmiştir¹²³. İngilizlerin kolay bir şekilde Basra’yı ele geçirmesi üzerine Irak ve Havalisi Kumandanı Cavit Paşa, Harbiye Nezaretine gönderdiği yazıda Irak’taki Osmanlı birliklerinin yetersizliğinden şikayetçi olmuş ve bölgeye ilave birlik gönderilmesini talep etmiştir. Bu talep üzerine İstanbul’dan 2 piyade, 2 makineli tüfek bölüğü ile Halep civarındaki 12. Kolordunun 35. Fırkasından 1 Alay piyade, 1 makineli tüfek bölüğünün Irak Cephesi’ne sevk edilmiştir¹²⁴. Enver Paşa yerli halktan yararlanmak amacıyla Arabistan’da İbn-i Suud ve İbnurreşid’e hediyeler göndermiştir, ancak bir yararı olmamıştır¹²⁵. General Barret, 20 Kasım’da Türk birliklerinin Basra’dan geri çekildiklerini öğrenmiştir. 22 Kasım 1914 tarihinde İngilizler Basra’yı işgal etmiştir. İngilizler Basra halkına yazılı bir bildiri ile buranın artık İngilizlerin eline geçtiğini ve kendilerine zarar vermeyeceklerini, kendileri ile işbirliği içine geçilmesi gerektiği duyurmuştur. Basra işgal edildikten sonra şehirde asayişin sağlanması amacıyla Somali ve Hindistan’dan polisler getirilmiştir¹²⁶.

23 Kasım 1914’te İngiltere, Basra ve çevresinde yayınladığı bildirgede; İngilizlerin Osmanlıdan çok Müslüman vatandaşa sahip olduğu, İngiltere’nin uyarılarına rağmen Osmanlının savaşta tarafsız kalmayıp Almanlara uyduğu ve tarafsız kaldığı takdirde toprak

¹²¹ Arnold, T. Wilson. *Loyalties Mesopotamia 1914-1917*, Cilt:I, Oxford University Press, Oxford 1930, s. 22.

¹²² Albayrak- Engin, 2018, s.32.

¹²³ Moberly. 1924, Cilt:I, s.6.

¹²⁴ Mücahit Özçelik. “Kut’ül Amare Zaferinin Türk Basınına Yansımaları”, *Turkish Studies*, cilt:10, sayı:9, (Yaz 2015), s.371

¹²⁵ Aydemir. Cilt:III, 1978, s.183.

¹²⁶ Gardner. 2016, s.19.

bütünlüğü ile bağımsızlığının korunacağı, İngiltere'nin Basra'yı ele geçirdiği, Osmanlı ile savaşmalarına rağmen halka karşı herhangi bir düşmanlıklarının olmadığı, din ve dünya işlerinde hürriyet ve adaletten faydalanacaklarından bahsedilmiştir¹²⁷.

Bu bildirge ile İngiltere Basra, Kurna, Amara ve Müntefik bölgelerini kapsayan Basra vilayetinin bütün aşiret ve şeyhlerinin tarafsız ve dost olmalarını belirtmiştir. Eğer Osmanlı'nın yanında yer alıp, İngiltere'ye karşı savaşılırsa, aşiretlerin ve şeyhlerin tüm mal varlıklarına el koyulacağını da vurgulamıştır¹²⁸.

1.2.2 Irak'ta Osmanlı Ordusu'nun Durumu

I.Dünya Savaşı başında Irak Cephesi tali bir cephe olarak görüldüğünden, birlik açısından çok zayıflatılmıştı. İngilizlerin Irak ve havalisindeki bu faaliyetlerine karşısında Harbiye Nazırı Enver Paşa endişelenmişti, zira Basra Körfezi yakınlarındaki Arap aşiretleri üzerinde Osmanlı'nın kontrolü yok denecek kadar azdı. Bölgede Osmanlı egemenliğini güçlendirmek amacıyla 7 Ağustos 1914'te Bağdat valisi ve IV. Ordu müfettişi Cavit Paşa'ya bir telgraf çekerek İngiltere ile savaşma ihtimali yüzünden Basra mebusu Talip Bey ve Arap aşiret reisleri ve şeyhleri ile görüşülmesini istemiştir. İran, Irak ve Kafkasya'daki Müslümanları kurtuluşu için Osmanlı'nın yanında yer almasını istemiştir¹²⁹.

Cavit Bey Enver Paşa'nın isteği doğrultusunda Basra valisi Kurmay Albay Suphi Bey ile görüşmüş ve Basra'nın İngiliz birlikleri tarafından kolaylıkla alınabileceğini öğrenmiştir. Ayrıca hediye ve paralarla Arap aşiret ve reislerinin büyük çoğunluğunu kendi yanlarında yer almalarını sağlamıştır.

Görüldüğü üzere İngiltere çıkarları doğrultusunda Irak ve civarına egemen olmak istemiştir. Savaş ilanından önce bölgeye asker gönderen İngilizler bölgede Arap aşiret ve reislerinin çoğunu kontrolleri altında tutarak Osmanlı'yı savaş başlamadan güçsüzleştirmişlerdir. Her şeyin farkında olan Enver Paşa ise savaş başlamadan gerekli önlemleri almaya çalışmıştır.

Irak'ta Osmanlı asker sayısı çok azdı. Osmanlı Devleti, İngiltere'nin Irak'a saldırmayacağını düşündüğü için bölgedeki askerlerin çoğunu diğer bölgelere kaydırmıştır¹³⁰. Seferberliği takip eden günlerde de Türk Ordusu, Irak cephesinde yeniden teşkilâtlandırılmıştır. Buna göre Suriye'de 4. Ordu, Musul'da 12. Kolordu (35. ve 36. tümenler), Bağdat'ta Irak ve Havalisi Komutanlığı adı altında 38. Tümen teşkil edilmiş ve

¹²⁷ Genelkurmay Askerî Tarih Belgeleri Dergisi, sayı:117, Ankara, (Ocak 2004), s.6-9.

¹²⁸ Bayur. 1991, *Cilt:2-Kısım 4*, s. 95-97.

¹²⁹ Cezmi Eraslan. "Irak'ta Türk-İngiliz Rekabeti", *Tarih Dergisi*, sayı:35, (1994), s.243-245.

¹³⁰ Bayur. 1991, *Cilt:II-Kısım 4*, s.101.

komutanı Albay Suphi Bey olmuştur. Oluşturulan 13. Bağdat Kolordusu, 3. Erzurum Ordusuna ve 12. Musul Kolordusu, 4. Suriye Ordusuna tahsis olunmuştur. Birinci Dünya Savaşı'na girmeden önce Türk ordusunun Irak cephesi ile ilgili konumu 3. Ordu Müfettişliği Erzincan, 4. Ordu Müfettişliği Bağdat, 12. Kolordu Musul, 13. Kolordu Bağdat şeklindeydi¹³¹. Zira ihtiyaç anında 3. ve 4. orduların Irak cephesine yardımını düşünülmüştür.

Irak'ta böyle bir zamanda az sayıda Osmanlı askeri bırakılmasını sadrazamlarından Ahmet İzzet Paşa anılarında şu şekilde değerlendirmiştir: “...*Irak'ın coğrafi konumu bakımından Hindistan'a karşı güçlü bir düşman elinde, gelecek için bir tehdit sebebi olabileceğinden dolayı, İngiltere'nin koruma ve savunma düşüncesiyle de savaş sırasında buraya göz dikmesi doğaldı. İngiltere'ye karşı Irak bölgesini mahalli kuvvetlerinden ayırmak, bu hükümeti, mülkümüzü istilaya hırslandırmak ve davet etmekten başka bir şey değildir. Dolayısıyla kesin ihtiyaç meydana gelmesinden önce buralara başka asker gönderilmemesi büyük bir eksiklik*”¹³².

Basra'da Albay Suphi Bey komutasında çoğunluğu Araplardan oluşan 8.000 kişilik 38.Piyade Tümeni (8 taburlu), 6 hudut taburu ile 9 seyyar jandarma taburu mevcut bulunmuştur. Ayrıca Marmaris gambotu ile 6 silahlı motor ve 6 nehir vapurundan oluşan bir nehir filosu teşkil edilmiştir¹³³. Osmanlı genelkurmayı Irak'taki asker sayısını azaltmış ve savunmasız bırakmıştı¹³⁴.

Osmanlı Başkomutanlık Vekâletince yapılan seferberlik planına göre Irak bölgesinde İngiltere ile bir savaşa girilmesi muhtemel görülmediğinden burada bulunan birliklerin büyük bir kısmı geri çekilmiştir. 1914 Eylül ayında 12.Kolordu'nun tümü 4. Ordu'nun emrine Suriye'ye gönderilmiş, 13.Kolordu (karargâhı) ile buna bağlı 37.Piyade Tümeni de Doğu Cephesindeki 3.Ordu'ya katılmak üzere yola çıkmıştır. Cavit Paşa komutasındaki Bağdat'ta konuşlu 6.Ordu Müfettişliği karargâhı küçültülerek, Irak ve Havalisi Komutanlığı adını almış ve yeni kurulmakta olan 38.Piyade tümeni ile birlikte faal hâle geçmiştir¹³⁵.

Silah ve cephane açısından Irak'taki Osmanlı birlikleri şu durumdaydı: 9 sahra ve 12 dağ bataryası 7 piyade birliği vardı. Serdar Sakin 7,5 sınır ve 9,5 jandarma taburu, 3 eski

¹³¹Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri Birinci Dünya Harbi İdari Faaliyetler ve Lojistik, Cilt: X, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara 1985, s.93

¹³² Ahmet İzzet Paşa 1864-1937 yılları arasında yaşamış olan asker ve siyasetçidir. Alman askeri heyetinin Osmanlı ordusunu düzenlemesinde önemli rol oynamıştır. 1918 yılında Osmanlı sadrazamı olmuştur. bk. Ahmet İzzet Paşa, *Feryadım*, Cilt: I, Nehir Yayınları, İstanbul 1992, 211

¹³³ Zekeriya Türkmen. “Birinci Dünya Harbi'nde Irak Cephesinde Türk-İngiliz Mücadelesi” , *1914'ten 2014'e 100'üncü Yılında Birinci Dünya Savaşı'nı Anlamak*, (20-21 Kasım 2014), s.392.

¹³⁴ Birkaç silahlı olan savaş gemisi.

¹³⁵ Erickson. 2003, s.95-96

sistem makineli tüfek, 36 mantelli top ve 150 kılıçtan ibaret bir nizamiye süvari kıtası bulunduğunu da eklemektedir¹³⁶.

Irak ve Havalisi Genel Komutanlığının 1914 Eylül sonundaki personel mevcuduna bakıldığında idari personel dâhil 23.334 kişiydi. 15.963 tüfek, 3 ağır makineli tüfek, 36 top ve 1.099 koşum hayvanı bulunuyordu. Irak'taki ordu birliklerinde Martin, Mavzer ve Şinayder marka piyade tüfekleri bulunuyordu ve her bir tüfeğe 211 mermi düşecek kadar cephane mevcuttu. Top sayısı azdı ve top başına 110 mermi düşmekte idi. Irak cephesindeki birliklerimiz personel ve silahı azdı. Ordunun teçhizatı, giysileri de yetersizdi¹³⁷.

Cavit Paşa, aşiretlerle İngilizlere karşı koyulabileceğine inanmamaktaydı. Erkân-ı Harbiye-i Umumiye'de görevli subaylardan Ali İhsan Paşa da Cavit Paşa ile aynı görüşte olarak şunları ifade etmiştir: *“Bu fıkre ve endişeye dayanarak 13. Kolordunun Irak'ın müdafaası için orada bırakılmasına çalışmıştık. Buna muvaffak olamamış ve yalnız 38. Fırkanın Basra'da bırakılması kararını istihlal edebilmiştik¹³⁸”*.

Musul valisi Süleyman Nazif Bey, Basra'da bulunan Irak ve Havalisi Komutanı Cavit Paşa'ya 4 Ağustos 1914'te gönderdiği bir yazıda, özellikle Basra Körfezi'ndeki aşiret reislerine güvenilemeyeceğini belirtmiştir. İngilizlerin yanında yer alan aşiret reisleri için ne dini ne de milli duyguların önemli olduğunu özellikle vurgulamıştır. Bu yüzden çok dikkatli olmasını öğütlemiştir.

Necd Emiri Abdul Azizi Es-Suud İngilizler ile işbirliği yapmıştır. Şammar Emiri İbnü Reşid Osmanlı'ya bağlı kalmıştır. Ancak, beklentileri İngilizler tarafından karşılanmayınca taraf değiştirmiştir. Şammar Emiri Osmanlı'ya sadık kalmıştır. Necd Emiri Abdul-Aziz es Suud Osmanlı ile anlaşmıştır ancak İngiltere ile işbirliği yapmıştır. Kurna Şeyhi Ukba ve Basra'nın kuzeyindeki Harsa Şeyhi Hacı Edher yaralı olarak İngilizlere tutsak olunca, İngilizlere yardım etmiştir. Muhammere şeyhi de İngilizlerle ittifak yapmıştır. Basra körfezi yakınındaki aşiret reisleri İngilizlere sadık kalmışlardır. Bu durum İngilizlerin bölgedeki deniz ulaşımını kontrol etmesini sağlamıştır¹³⁹.

İngilizlerin Irak'a asker çıkarttığı zaman İngiltere'nin savaş ilânından bir hafta sonra 11 Kasım 1914 tarihinde de Osmanlı Devleti, Fransa, Rusya ve İngiltere'ye savaş ilân

¹³⁶ Serdar Sakin. “Birinci Dünya Savaşı'nda Irak Cephesinde Osmanlı Devleti ile İngiltere Arasındaki Çarpışmalar (1915)”, *Gazi Akademik Bakış*, cilt:4, sayı:7, (Kış 2010), s.135.

¹³⁷ Türkmen. 2014, s.391.

¹³⁸ Sabis. 1991, Cilt:II, s.108-109.

¹³⁹ *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi: III. Cilt :Irak-İran Cephesi*, 1914-1918, 1.Kısım Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik, Ankara, 1979 , s.372-375.

etmiştir. Ardından bazı kolordularda değişiklikler yapılarak seferî hale getirilmiştir. Bu bağlamda Irak'ta 45, 51. ve 52. Tümenler oluşturulmuştur¹⁴⁰.

Irak'taki Osmanlı birlikleri Avrupalı devletlerle kıyas edilebilecek durumda değildi. Teçhizatı eksikti. Birliklerin elbise ve teçhizatının ikmal ve iaşesi ile savaş malzemesinin sevkiyatı meselesi son derece zordu. Basra Körfezi ve Bağdat-Resulayn demiryolu, en yakın istasyondan 1200 km uzaklıkta bulunmaktaydı¹⁴¹. Ulaştırma da çekilen bu sıkıntı yüzünden Fırat nehrinden yararlanmayı esas alan çalışmalara başlanılmıştır¹⁴²

Irak ve Havalisi Umum Kumandanı olarak Bağdat'ta görev yapan Mirliya Cavit Paşa, Irak'ta sadece Arap olan aşiretler ve mücahitler ile Hindistan'daki kuvvetlere dayanarak bölgeyi işgal edecek olan İngiliz kuvvetlerine karşı konulamayacağını farkında olmasına rağmen bu konuda hiçbir şey yapamamıştır. Zira savaş için seferlik kapsamında Irak bölgesinde İngiltere ile bir savaşa girilmesi olanaksız görüldüğünden, bu bölgedeki birliklerin büyük bir kısmı geri çekilmiştir. 1914 Eylül ayında XII. Kolordu'nun tümü IV. Ordu'nun emrine Suriye'ye gönderilmiş, XIII. Kolordu Doğu Cephesi'nde görev yapmaya başlamıştır¹⁴³.

Cavit Paşa komutasındaki askeri birliklerle, Bağdat'ta konuşlanmıştı. 6.Ordu Müfettişliği karargâhı küçültülerek, Irak ve Havalisi Komutanlığı adını almış ve yeni kurulmakta olan 38.Piyade tümeni ile birlikte harekete geçmişti. Cavit Paşa, mevcut kuvvetlerle daha iyi koşullarda savaşabilmek için Basra'yı savunmaktan vazgeçip elindeki çok zayıf Türk kuvvetleriyle geri çekilme planını uygulamaya koyarak Dicle ve Fırat nehirlerinin birleştiği Kurna bölgesine geri çekilmiştir. Cavit Paşa, bu sırada İngilizleri Basra'ya davet eden kimi Arap aşiretlerini Bağdat'taki üst komutanlığa şikâyet etmiş, mücadeleyi sürdürebilmesi için kendisine takviye kuvvet gönderilmesini istemişti. Bu talebi olumlu karşılanmış bir alay ile bir makineli tüfek bölüğü gönderileceği bildirilmiş, ancak talep edilen kuvvetler zamanında bölgeye ulaştırılamamıştı.

İngiltere'nin Basra'yı alması üzerine Irak ve havalisi kumandanı Cavit Paşa, merkezden bölgeye takviye Osmanlı askeri istemiştir. Hem bu talebin karşılanması hem de Basra'nın geri alınmasına bir hazırlık teşkil etmek üzere İstanbul'dan iki itfaiye (yangın)

¹⁴⁰ Sakin. 2010, s.137.

¹⁴¹ Cemal Paşa. 2001, s.180.

¹⁴² Bülent Durgun. "Birinci Dünya Savaşı'nda Irak Cephesi'nde Ulaştırma Hizmetleri", *Unutulan Zafer, Kutü'l-Amâre 100'üncü Yılında Yeniden Anlamak Sempozyumu*, (08 Mart 2016), Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, İstanbul 2016, s.481.

¹⁴³ Erickson. 2003, s.95-96

taburuyla iki makineli tüfek bölüğünün ve 12. Kolordunun 35. Fırkasından bir alay piyade ile bir makineli tüfek bölüğünün Irak cephesine sevk edilmeleri için 27 Kasım 1914'te emir verilmiştir¹⁴⁴.

Basra'nın kolaylıkla işgali, İngiltere'nin Irak seferini genişletmesini teşvik etmiştir. Basra'nın muhafaza ve müdafaası için, İngiliz birlikleri ileri harekâtına devam etmiştir. General Barrett kumandasındaki İngiliz Birlikleri, 9 Aralık 1914'te Kurna mevkiini kuşatıp işgal etmiştir. Cavit Paşa, Arap aşiretlerine bağlı askerleri kaçırmıştı. Türk askerinin az olması nedeniyle İngiliz birlikleri Osmanlı kuvvetlerini Kurna'da yenmişti. Geri çekilen Osmanlı birliklerinin yolu İngilizler tarafından kesilmişti. 38. Tümen'e bağlı birliklerin önemli bir kısmı başlarında tümen komutanları Albay Suphi olmak üzere 45 subay, 989 er İngilizlere teslim olmak zorunda kalmış; kalan birlikler parça parça geri çekilmişlerdir. Bu geri çekilme esnasında Arap aşiretlerinin saldırısı ve soygunundan sağ kalanlar Çatratü'l-Ammar ve Nasıriye hattına ulaşmışlardır. Kalan Osmanlı birlikleri parça parça geri çekilmişlerdir¹⁴⁵.

Kurna mevkiî Fırat ve Dicle nehirlerinin birleştiği yerde bulunduğu için askerlik açısından çok önemli bir yere sahiptir. Bunu bilen İngiliz General Barrett, 17. Tugayı Kurna'daki ordugâha yerleştirmiştir¹⁴⁶. Kurna Basra'nın güvenliğini sağlaması açısından stratejik bir noktaydı. Görüldüğü gibi Irak cephesinin yeterli asker, silah ve cephaneye sahip olmaması, İngiliz kuvvetlerinin hiçbir direnişle karşılaşmadan çok kısa sürede kuzeye Bağdat'a doğru ilerlemelerine zemin hazırlamıştır.

¹⁴⁴Sabis, 1991, Cilt:II, s.199-200.

¹⁴⁵ (BOA), Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DH.ŞFR.,454/151.

¹⁴⁶ Charles Vere Ferrers Townshend. *Irak Seferi ve Esaret*, (Çev. Tarih-i Asker-i Osmâni Encümeni, Sadeleştiren: Recep Ahıskalı), Yeditepe Yayınları, İstanbul 2007, s.61.

İKİNCİ BÖLÜM

SÜLEYMAN ASKERİ BEY'İN IRAK VE HAVALİSİ KOMUTANLIĞI ÖNCESİ HAYATI VE FAALİYETLERİ

2.1. Süleyman Askerî Bey'in Hayatı

Süleyman Askerî Bey Balkan kökenlidir. 1884 yılında Prizren'de doğmuştur. Buna karşılık yeğeni Haldun Özbudak, Süleyman Askerî'nin 1884'te Edirne'de doğduğunu ifade etmektedir¹⁴⁷. Babası Erkân-ı Harp Livası Vehbi Paşa, annesi ise Güzide Hanım'dır. Bir kız kardeşi olduğu bilinmektedir. Kendisi gibi asker olan üç erkek kardeşi Kutü'l-Amâre, Çanakkale ve Yemen'de şehit olmuşlardır¹⁴⁸.

Babasının memuriyeti sebebiyle çocukluğunda Edirne ve Kırklareli'nde yaşamıştır. Uzun boylu, beyaz benizli Süleyman Askerî Bey, Edirne Askerî İdadîsi'nden mezun olmuştur. Daha sonra, 14 Mart 1900 tarihinde girdiği Harp Okulu'ndan 6 Aralık 1902'de teğmen, 4 Ocak 1904'de üsteğmen rütbesi almıştır¹⁴⁹. 5 Kasım 1905 tarihinde Harp Akademisi'nden mümtaz yüzbaşı olarak mezun olmuştur¹⁵⁰. Bu sırada Kazım Karabekir¹⁵¹ ve Kazım Özalp¹⁵² ile aynı sınıfta okumuştur¹⁵³.

Mezun olduktan sonra Makedonya'da Üçüncü Ordu'ya katılmış, Manastır'da Beşinci Redif Alayı Birinci Taburunun İkinci Bölüğünde göreve başlamıştır. Makedonya'daki haydutları yakalamakla görevlendirilmiştir. Enver Bey ile Manastır'da tanışıp, arkadaş olduğu düşünülmektedir¹⁵⁴.

2.2.Süleyman Askerî Bey'in Teşkilat-ı Mahsusa Dönemi Öncesi Faaliyetleri

¹⁴⁷ Yücel Yiğit. "II. Balkan Savaşı'nda Süleyman Askerî Bey", *Balkan Tarihi*, Cilt:I, ed. Zafer Gölen-Abidin Temizer, Gece Kitaplığı, İstanbul 2016, s.359, dn.783.

¹⁴⁸ Nurettin Şimşek. *Teşkilat-ı Mahsusa'nın Reisi Süleyman Askerî Bey (Hayatı, Siyasi ve Askerî Faaliyetleri)*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2008, s.27.

¹⁴⁹ Balkan Savaşı'na Katılan Komutanların Yaşam Öyküleri, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara 2004, s.391.

¹⁵⁰ Sabahattin Selek. *İsmet İnönü Hatıraları Genç Subaylık Hatıralarım (1884-1918)*, Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, İstanbul 1997, s.111.

¹⁵¹Kazım Karabekir 1882-1948 yılları arasında yaşayan asker ve siyasetçidir. Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nda önemli başarılar elde etmiştir. bk. Kâzım Karabekir. *Birinci Dünya Savaşı Anıları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2011, s.3.

¹⁵² Kazım Özalp 1882-1968 yılları arasında yaşayan asker ve siyasetçidir. Milli mücadele de yer almıştır. bk. Kazım Özalp. *Milli Mücadele 1919-1922*, TTK Basımevi, Ankara, 1998, s. XIII.

¹⁵³Erich Zürcher. *Milli Mücadelede İttihatçılık*, İletişim Yayınları, İstanbul 1987, s.87.

¹⁵⁴ Galip Vardar. *İttihat ve Terakki İçinde Dönenler*, (Yay. Haz: Samih Nafiz Tansu), İnkılâp Kitapevi, İstanbul, 1960, s.243.

Süleyman Askerî Bey'in Teşkilat-ı Mahsusa'daki görevinden önce yaptıkları kayda değer faaliyetlerdir.²² Şubat 1908'de 89. Alay 1.Tabur ile Manastır Merkez Talim Taburu Muallim Muavinliğine atanmıştır. Kısa bir süre sonra, bu taburun muallimi olarak görevlendirilmiştir. Sonrasında ise bu taburun muallimliğine tayin edilmiştir¹⁵⁵. Manastır'daki görevi sırasında İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne katılmıştır¹⁵⁶. Filibe'deki önemli ailelerden birine mensup olan Fadime Hanım ile evlenmiş, Fatma ve Dilek isimli iki kız çocuğu olmuştur¹⁵⁷.

İttihat ve Terakki mensubu olan Süleyman Askerî Bey, Fedai Zabitan¹⁵⁸ grubuna katılmıştır. Sultan II. Abdülhamit'in yeniden anayasayı yürürlüğe koyması için çalışan grup içerisinde yer almıştır. Abdülhamit bu hareketi sona erdirmeye çalışmıştır. Bu hareket çok büyümüştür. Manastır'da Kolağası Niyazi Bey, Belediye Reisi ve Polis Müdürü dahil 200 asker dağa çıkmıştır¹⁵⁹. Bu hareketi bastırmakla görevli olan Şemsi Paşa Mülazım Atıf Bey tarafından öldürülmüştür. Süleyman Askerî Bey, bu olaydan sonra Atıf Bey ile görüşmüş, hatta kaçmasına yardım etmiştir¹⁶⁰.

II. Meşrutiyet'in (1908) ilanından önce, babası öldüğü için Süleyman Askerî Bey, İzmir'e gitmiş ve bir süre annesiyle yaşamıştır¹⁶¹. Edirne'den terhis edilen erlerin İzmir'e sevk edilmesi ile görevlendirilen İsmet İnönü ile karşılaşmıştır. İsmet İnönü bu karşılaşmayı şöyle anlatmaktadır: *"İzmir'de ölünceye kadar ateşli bir şahsiyet olan Süleyman Askerî'yi bulmuştum. Oradaki inkılap hareketiyle ilgili beni haberdar etti ve beni ehemmiyetli bir kişiyle tanıştıracakını söyledi. Bir gün beni bir bakkal dükkanının üzerindeki bir odada oturmakta olan adı Yakup olan bir zatın yanına gittik. Bu işinin aslında Doktor Nazım*

¹⁵⁵Harb Mecmuası, yıl:1, sayı:9, Mayıs 1332(1916), s.131

¹⁵⁶ Şimşek, 2008, s.35.

¹⁵⁷ T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yayınları, *Türk İstiklâl Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri*, Genelkurmay Başkanlığı Basımevi, Ankara, 1972, s. 18

¹⁵⁸Osmanlı'nın savaştığı topraklarda gerilla hareketleri düzenleyen grup. Trablusgarp Savaşı zamanında ortaya çıkmıştır. bk. İzmitli Mümtaz, Atıf, Hilmi, Topçu İhsan, Yakup Cemil, Sapancalı Hakkı, Hüsrev Sami, Ali (Çetinkaya), Halil (Enver Bey'in amcası), Ömer Naci, Yenibahçeli Şükrü Bey Fedâî Zabitan subaylarındandı. bk. Aydemir, 1978, s.415

¹⁵⁹ Resneli Niyazi, *Hatırat-ı Niyazi*, (Yay. Haz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı), Sabah Matbaası, İstanbul, 2004, s.275-277.

¹⁶⁰ Hamza Osman Erkan, *Bir Avuç Kahraman*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1946, s.21. Atıf Bey ise kimsenin yardımı olmadan kaçtığını dile getirmiştir. bk. Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, Cilt:I, Kısım 1, TTK Basımevi, Ankara 1983, s.456.

¹⁶¹ Yiğit, 2016, s.360.

olduğunu belirttiler¹⁶²”. İsmet Bey’i İttihat ve Terakki’nin kurucularından Dr. Nazım ile tanıştırmıştır¹⁶³.

31 Mart Olayı (13 Nisan 1909) sırasında çıkan isyanı bastırmak için İstanbul’a gelen Hareket Ordusu’na görev almıştır¹⁶⁴. Bu olaydan yaklaşık beş ay sonra, 4 Eylül 1909 tarihinde terfi etmiş ve kolağası olarak Bağdat’taki Osmanlı jandarmasını Albay Nuri Bey ile yeniden düzenlemek üzere görevlendirilmiştir¹⁶⁵.

29 Eylül 1911 tarihinde İtalya’nın Trablusgarp’a saldırması üzerine içlerinde Süleyman Askerî Bey’in de bulunduğu bir grup gönüllü asker Trablusgarp’a gitmiştir¹⁶⁶. Gönüllü olarak Trablusgarp’a ilk başta gidenler arasında Enver, Mustafa Kemal ve Fethi Beyler bulunmaktaydı¹⁶⁷.

Süleyman Askerî, 21 Ağustos 1912’de Bingazi ve Havalisi Komutanlığı Kurmay Başkanlığına atanmıştır. Bingazi’de İtalyanlara karşı büyük başarılar elde etmiştir¹⁶⁸. Sayı ve askeri teknoloji anlamında İtalyanlar Osmanlı’dan üstündü. Ancak Osmanlı’ya karşı Trablusgarp’ta zafer kazanamamıştır. Ancak Balkan Harbi’nin patlak vermesi üzerine, Osmanlı İtalya ile barış imzalamış ve Trablusgarp’tan çekilmek zorunda kalınmıştır¹⁶⁹.

Osmanlı’dan ayrılan Balkan devletleri ittifak halinde Osmanlı’ya saldırarak, Rumeli’de Osmanlı’yı büyük bir bozguna uğratmıştır. Osmanlı ordusu, teçhizat ve sayı bakımından, Bulgar-Sırp-Karadağ-Yunan kuvvetlerine karşı üstündü. Ancak orduda askerler arasındaki görüş ayrılıkları vardı. Üstelik savaştan önce yedek birlikler kışlalardan terhis edilmişti. İttihat ve Terakki ile Hürriyet ve İtilaf Fırkalarına mensup subaylar birbirine yardım etmek istemiyordu. Ordudaki bu durum Balkan devletlerinin ilerlemesine yol açmıştır. Bulgar orduları Çatalca’ya kadar kontrol altına almıştı. I. Balkan Savaşı sonunda Batı Trakya Bulgarların eline geçmişti. Arnavutluk bağımsızlığını kazanmış, Makedonya tamamen

¹⁶² Selek. 1997, s.48.

¹⁶³ Şevket Süreyya Aydemir. *İkinci Adam, 1884-1938*, Cilt:I, Remzi Kitabevi, İstanbul 1999, s.45

¹⁶⁴ Vardar, 1960, s.243.

¹⁶⁵ Mehmed Zeki Pakalın. *Sicill-i Osmanî Zeyli, (Servet Efendi-Şükrü Efendi)*, (Yay. Haz: Şakir Batmaz-Gülbadi Alan), Cilt: XVII, TTK Basımevi, Ankara 2009, s.14

¹⁶⁶ Halil Menteşe. 1986, s.41.

¹⁶⁷ Cevat Abbas, Yusuf Şetvan, Kuşçubaşı Eşref, İbrahim Tali, Fuat Bulca, Atıf, Süleyman el-Buruni Yakup Cemil Beyler gibi isimler yer almaktaydı. bk. Nevzat Artuç, *İttihat ve Terakki’nin İttihad-ı İslam Siyaseti Çerçevesinde İttihatçı-Senûsî İlişkileri (1908-1918)*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2013, s.85;11

¹⁶⁸ Balkan Savaşı’na Katılan Komutanların Yaşam Öyküleri, s.392.

¹⁶⁹ İlber Ortaylı, *Yakın Tarihin Gerçekleri*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012, s. 42.

kaybedilmişti. Balkanlardan yüz binlerce Müslüman göçmen Anadolu'ya gelmeye başlamıştı¹⁷⁰.

Balkan savaşları sırasında Süleyman Askerî Bey'de bölgede aktif görev almıştır. Bulgaristan ve Osmanlı arasındaki Edirne sınırına Nuri Bey komutasında Trabzon Redif Tümenine bağlı 24. Alay getirilmişti¹⁷¹.

Fuat Balkan bu olaydan anılarında şöyle bahsetmektedir: “Üç yüz bin Müslüman, vaftiz edilip adları değiştirilerek Hristiyan edilmişti. Bulgarlar bu alçakça hareketlerinde o kadar ileri gitmişlerdi ki, zorla Hristiyan ettikleri bu Türklerin köylerinin meydanlarına bulup buluşturup çanlar bile koydurmışlardı . O havalide artık ne Süleyman, ne Ahmet, ne Mehmet kalmış, bu sütbe süt Müslümanlar, Yuvan, İstepan filan diye anılır olmuşlardı. Oralari işgal eden komite bu halleri görüp, orduya duyurunca Fahri Paşa kolordusu erkan-ı harpleri Ali Fethi ve Mustafa Kemal Beyler bu mağdur arkadaşların kurtarılması için yapılan sevk ve idarenin başına Trabzon fırkası erkan-ı harp reisi Süleyman Askerî Bey'i getirdiler. O da ordudan ayrılan gönüllüleri peşine takarak bir hamlede Garbi Trakya'ya akın etti. Ben de Süleyman Askerî Bey emrinde bir mülazım olarak bu harekâta iştirak ettim¹⁷²”.

I. Balkan Savaşı sonrasında, Bulgaristan fazla toprak alması, üzerine Osmanlı'ya karşı savaşı Balkan devletleri arasında savaş çıkmıştır. Bunu fırsat bilen, İttihat ve Terakki, Batı Trakya'nın kurtarılması için harekette bulunmuştur¹⁷³. Enver Paşa ve Eşref Kuşçubaşı'nın başkanlığında Teşkilatı Mahsusa toplanmıştır. Süleyman Askerî Bey de, Trabzon Redif Fırkası Kurmay Başkanı olarak görev yapmıştır. Bu sırada, Batı Trakya hareketine Ortaköy mülâkatından (22 Ağustos 1913) sonra Süleyman Zeyne'l-‘âbidin gizli ismiyle katılmıştır¹⁷⁴. Eşref Kuşçubaşı'nın Umum Çeteleri Komutanlığı adı altında emrindeki milis kuvvetlerle beraber Batı Trakya'ya geçmesi kararı alınmıştır.

21 Temmuz 1913'de Bulgar işgalinden kurtulan Batı Trakya yeniden Osmanlı sınırlarına dahil edilmiştir¹⁷⁵. Enver Bey'in emriyle Batı Trakya'ya Süleyman Askerî ve Kuşçubaşı Eşref ile birlikte giden milis kuvvetler buradaki Bulgar çetelerini yok etmiştir¹⁷⁶.

¹⁷⁰ Tevfik Çavdar. *İttihat ve Terakki*, İletişim Yayınları, , İstanbul, 1991, s.48.

¹⁷¹ Fuat Balkan. *Komitacı BJK'nin kurucusu Fuat Balkan'ın Anıları*, Güner Yayınları, İstanbul, 2008, s.9-10.

¹⁷² Balkan, 2008, s.43-45.

¹⁷³ Ahmet Efe. *Efsaneden Gerçeğe Kuşçubaşı Eşref*, Bengi Yayınları, İstanbul 2007 s.66.

¹⁷⁴ Tevfik Bıyıkoglu. *Trakya'da Milli Mücadele*, Cilt: I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1987, s.75-76.

¹⁷⁵ Çavdar. 1991, s. 80.

¹⁷⁶ Sabis. Cilt:II, 1991, s.210.

Batı Trakya'yı Bulgarlardan kurtaran bu kişiler, Enver Paşa'nın daha ileriye gitmek tehlikeli olabilir uyarılarını göz ardı etmişlerdir. Süleyman Askerî Bey ve Eşref Kuşçubaşı yeni katılan gönüllülerle Gümülcine ve İskeçe'yi de düşman işgalinden kurtarmışlardır¹⁷⁷.

29 Ağustos 1913 tarihinde, Süleyman Askerî, Batı Trakya bölgesinin Müslüman ileri gelenlerini bir genel kongreye davet ederek merkezi Gümülcine olmak üzere “*Batı Trakya Muvakkat İslam Hükümetini* ilan ettirmiştir¹⁷⁸. Devlet başkanlığını Salih Hoca'nın üstlendiği Batı Trakya Türk Cumhuriyeti devletinin ömrü elli beş gün olmuştur. Bu devletin; marşı, 6 bini Osmanlı askerinden toplamda yaklaşık 30 bin kişilik ordusu, ay yıldızlı, yeşil, beyaz bayrağı, Fransızca ve Türkçe yayın yapan gazetesi, hatta kendine ait pulu bile vardı. 2 Ekim 1913'te Yunanlılar Dedeoğlu'nu Batı Trakya Türkiye Cumhuriyeti'ne bırakmıştır. Batı Trakya Türk Cumhuriyeti'nin marşını da devletin genelkurmay başkanlığını da üstlenen Süleyman Askerî Bey yazmıştır¹⁷⁹.

Batı Trakya Türk Cumhuriyeti'nin üç ay süren kısa hâkimiyetinden sonra Enver Paşa'nın görevlendirdiği Özel Kuvvetler de Bulgaristan ile yapılan antlaşma neticesinde Batı Trakya'yı terk etmişlerdir. Fakat Enver Paşa bölgeyi üzerindeki dolaylı da olsa kontrolü kaybetmek istememiştir. Bu yüzden, Süleyman Askerî Bey, İstanbul'da Muhacirin Müdürü adı altında Batı Trakya ve Makedonya işlerini I. Dünya Savaşı'na kadar idare etmiştir. Batı Trakya boşaltıldıktan sonra burada kalan Fuat Bey (Balkan) ve arkadaşları Muhacirin Müdürü sıfatıyla İstanbul'da bulunan Süleyman Askerî Bey'in talimatına göre hareket etmiştir¹⁸⁰.

Süleyman Askerî Bey, 30 Temmuz 1914'te İttihat ve Terakki üyesi olduğu gerekçe gösterilerek ordudan emekli edilmiştir. Süleyman Askerî Bey, 27 Ekim 1913'te binbaşılığa terfi etmiş ve Bağdat Jandarma Efrad-ı Cedide Mektebi Muallimliğine tayin olmuştur¹⁸¹. 18 Temmuz 1914 tarihinde ise Bağdat'ta öğretmenlik görevine devam ederken siyasetle ilgilenmek için emekli edilmiştir¹⁸².

17 Kasım 1913 tarihinde kurulan Teşkilat-ı Mahsusa'nın başına getirilmiştir. İngilizlerin, 6 Kasım 1914'te Şattül-Arap'ta bulunan Fav kasabasına çıkması ile Irak Cephesi

¹⁷⁷Cemal Kutay. 1913'te Garbi Trakya'da İlk Türk Cumhuriyeti, Ercan Matbaası, İstanbul 1962, s. 108-145

¹⁷⁸ Cemal Paşa. 2001,s.64.

¹⁷⁹ Şimşek. 2008, s.80.

¹⁸⁰ Bıykoğlu. Cilt:I, 1987, s.89-90.

¹⁸¹Harp Mecmuası. yıl:1, sayı:9, (Mayıs 1332 1916), s.131.

¹⁸²Harp Mecmuası'nda emekliye ayrılma tarihi olarak 17 Temmuz 1330 verilmiştir. bk.Harb Mecmuası, (Mayıs 1332 1916), s.131.

açılmıştır. Süleyman Askerî Bey, gönüllü bir düzine subay ile, seçme erlerden oluşturduğu “Osmancık Taburu”¹⁸³ ile Irak’a hareket etmiştir¹⁸⁴.

Süleyman Askerî Bey, Basra Körfezi’nde, emrindeki “Osmancık Taburu” ve bölgedeki İngilizlere bağlı aşiretler ve İngiliz ordusuna karşı baskınlar yapmıştır. Bölgeye komutan olarak atanmasında geçmişteki başarıları önemli olmuştur. Ayrıca bölgede daha önce görev yapmış olması, Teşkilat-ı Mahsusa’nın başkanı olarak çalışması ve Enver Paşa ile yakınlığı diğer sebeplerdir¹⁸⁵.

2.3.Süleyman Askerî Bey’in Teşkilat-ı Mahsusa’daki Faaliyetleri

Enver Paşa tarafından kurulan Teşkilat-ı Mahsusa Süleyman Askerî Bey ilk başkanı olmuştur. Osmanlı’nın ilk gizli servisi olarak bilinen bu örgüt bir çok olayda önemli roller oynamıştır. Peki bu gizli servis ne zaman kurulmuştur? Amacı nedir? Buna benzer pek çok sorunun cevabında Süleyman Askerî Bey’in hayatından kesitler bulunmaktadır. Öncelikli olarak Teşkilat-Mahsusa’nın kuruluşuna, amacına ve faaliyetlerine değinmek gerekmektedir.

Teşkilat-ı Mahsusa’nın kuruluş tarihi tam olarak bilinmemektedir. Teşkilat-Mahsusa’nın II. Meşrutiyet’ten önce kurulduğunu düşünenler vardır¹⁸⁶, ancak bu kabul gören bir düşünce değildir. Bu örgüte mensup kişilerin 1911 yılından önce Trablusgarp’ta ve ardından Balkan Savaşlarında faaliyet gösterdiği bilinmektedir¹⁸⁷.

Arşiv belgelerine dayanılarak yapılan çalışmalar sonucunda, Teşkilat-ı Mahsusa’nın 30 Kasım 1913 tarihinde kurulduğu düşünülmektedir. Birçok araştırmacı Teşkilat-ı Mahsusa’nın kuruluş tarihi Hicri 17 Teşrin-i Sani 1329 tarihini kabul etmişti¹⁸⁸.Teşkilat-ı Mahsusa’nın kurucusu Enver Paşa’dır. Kuruluş döneminde görevi üstlenen ilk başkan,

¹⁸³ Osmancık Taburu; 100’er kişilik 6 bölükten kurulu bir teşkilatlanmadır.

¹⁸⁴ Şimşek. 2008, s.101.

¹⁸⁵ Hüsnü Tekeşin. “Süleyman Askerî Beyin İntihar Olayı” *Kütü’l-Amâre Zaferî’nin 100. Yılı Münasebetiyle I. Dünya Savaşı’nda Irak Cephesi*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2016, s.289.

¹⁸⁶ Cemal Kutay. *Birinci Dünya Harbinde Teşkilat-ı Mahsusa ve Hayber’de Türk Cengi*, Ercan Matbaası, İstanbul 1963, s.21.

¹⁸⁷ Emel Akal 1913 yılından önce farklı isimler altında ortaya çıkan yapıları Teşkilat-ı Mahsusa’nın temel taşı olarak görmektedir. bk. bk. Emel Akal. *Mustafa Kemal İttihat Terakki ve Bolşevizm*, Tüstav Yayınları, İstanbul 2002, s.67.

Kaya Karan 1903-1907 yılları arasında kurulan bir takım gizli cemiyetlerin Teşkilat-ı Mahsusa’nın temelini oluşturduğunu iddia etmektedir. Kaya Karan. *Türk İstihbarat Tarihi*, Truva Yayınları, İstanbul 2008, s.39-44.

¹⁸⁸ Mustafa Balcıoğlu. Hicri 17 Teşrin-i Sani .1329 tarihinin miladi olarak 17 Kasım 1913 tarihi olduğunu belirtmektedir. bk.. Mustafa Balcıoğlu *Teşkilat-ı Mahsusa Yahut Umur-u Şarkiye Dairesi,, Teşkilat-ı Mahsusa’dan Cumhuriyete*, Nobel Yayınları, Ankara 2001.s.2.

Erdal Aydoğan 30 Ekim 1913 tarihini vermektedir. bk. Erdal Aydoğan. *İttihat ve Terakki’nin Doğu Politikası 1908-1918*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2005, s.76;

Süleyman Askerî Bey'dir. Teşkilât-ı Mahsûsa'nın başkanlık görevinde sırasıyla Süleyman Askerî Bey (Enver Paşa'nın amcası), Halil Bey (Kızanıklı), Cevad Bey (Tunuslu), Ali Bey (Başhamba) bulunmuşlardır. Mütareke dönemindeki tasfiye sürecinde ise Hüseyin Tosun Bey görev almıştır¹⁸⁹

Teşkilat- Mahsusa, I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Balkanlarda Kafkasya, Hindistan ve Mısır gibi bölgelerde de etkinlik göstermiştir. Hamit Pehlivanlı bu teşkilatın kuruluş amacıyla ilgili şunları söylemektedir: *“Batı ve İslam alemi arasındaki çekişmeler ile emperyalizmin Şark üzerinde giderek artan baskısının yarattığı birikim ve tarihsel faktörlerin geniş manada İslam alemini, dar anlamda ise Osmanlı ülkesini işgallerden ve her türlü düşmandan korumak için bir çaba içerisine soktuğuna işaret ederek, Teşkilat-ı Mahsusa'nın kuruluş amaçlarını bu bağlam içerisinde değerlendirmektedir...¹⁹⁰”*.

Teşkilatı Mahsusa'nın Panislamizm ve Pantürkizm fikirlerine dayandığı yani Müslüman ve Türklerin yaşadığı toprakları korumak olduğu düşünülmektedir. Bu Teşkilat-ı Mahsusa Rumeli Masası, Kafkasya Masası, Afrika Trablusgarp Masası, Vilayat-ı Şarkiyye Masası olmak üzere dört masaya ayrılmıştır¹⁹¹.

Teşkilat-ı Mahsusa'nın yapısıyla ilgili nizamname ve talimatname aslında yoktu. Ancak teşkilat üyelerinin uymak zorunda kurallar olduğu da bilinmektedir¹⁹². Teşkilatın kendi bünyesi içerisinde bir kasası ve veznesi bulunmaktaydı. Bu örgütün iki gelir kaynağı vardı: Harbiye Nezareti'nden gizlice verilen paralar ve Almanya'nın gönderdiği altınlar¹⁹³. Almanya kendi çıkarları doğrultusunda Teşkilat-ı Mahsusa'ya zaman zaman ödeme yapmamıştır, Bu sebeple, Kuşçubaşı Eşref, 1914-1917 yılları arasında bir çok defa Almanya'ya ödemelerin düzenli yapılması için gitmiştir¹⁹⁴.

Teşkilat-ı Mahsusa'nın çalışanlarıyla ilgili çeşitli görüşler vardır. Teşkilat-ı Mahsusa elemanları ikiye ayrılmıştır: Mücahitler ve Muharipler. Buna göre; Teşkilat-ı Mahsusa'nın en

¹⁸⁹ Ahmet Tetik. *Teşkilat-ı Mahsusa (Umur-ı Şarkıyye Dairesi) Tarihi, Cilt:1 1914-1916*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2014, s.1-5..

¹⁹⁰ Hamit Pehlivanlı. “Osmanlılarda İstihbaratçılık”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, XIII, s. 662.

¹⁹¹ Balcıoğlu. 2001, s.4.

¹⁹² Kafkas cephesinde görev yapan teşkilat elemanları, ihtiyaç üzerine bir talimatname düzenlemişlerdir. bk. Arif Cemil Denker, *Birinci Dünya Harbi'nde Teşkilat-ı Mahsusa*, Arma Yayınları, İstanbul 2006, s. 92.

¹⁹³ Almanya kendi çıkarları doğrultusunda Teşkilat-ı Mahsusa'ya zaman zaman ödeme yapmamıştır, Bu sebeple, Kuşçubaşı Eşref, 1914-1917 yılları arasında bir çok defa Almanya'ya ödemelerin düzenli yapılması için gitmiştir. bk. Phillipp, H. Stoddard. *Teşkilat-ı Mahsusa*, Çev. Tansel Demirel, Arma Yayınları İstanbul, 2003, s.61.

¹⁹⁴ Efe. 2007, s.3.

önemli grubunu muharipler oluşturmaktadır. Bu gruba sadece askerler girebilmektedir. Teşkilat-ı Mahsusa başkanları da Muharipler arasından seçilmektedir. Teşkilat-ı Mahsusa'nın diğer kanadı ise, mücahitlerdir¹⁹⁵.

Teşkilat-ı Mahsusa üyelerinin çoğu askerdir. Kürt, Çerkez, Dürzi ve Lazlardan gelen gönüllü birlikler, Yemenliler ve diğer paralı askerler de bu örgütün faaliyetlerinde yer almıştır. Bu yardımcı kuvvetlerin sayısı fazla değildi. Genellikle doktor, mühendis, gazeteci, subay gibi uzman kişilerden oluşmuş ve bunlar örgüte adam toplamış ayrıca eğitmen kadrolarında yer almışlardır¹⁹⁶.

Birinci Dünya Savaşı sırasında, Teşkilat-ı Mahsusa'nın sınır bölgeleri ve ülke dışında çeşitli faaliyetler icra ettiği bilinmektedir. İtalya'nın Trablusgarp'ı işgali sonucunda burada direniş örgütleri kurulmaya başlamıştır. İtalyan'ın Trablusgarp'a asker çıkarmasıyla beraber Araplar, ülkenin iç bölgelerindeki Bedeviler ve Sunusiye Tarikatı, İtalya'ya karşı birleşmişlerdir. Teşkilat-ı Mahsusa'nın temelini oluşturduğu düşünülen Fedai Zabitan üyeleri Trablusgarp'tan ayrılmamıştır. Fedai zabitan yerel lider Sunusi ile beraber Trablus'ta kalacak yerli halkla beraber en büyük dini lider Sunusiler ile beraber İtalyanlara karşı çalışacaktı¹⁹⁷. 1912 yılında Trablusgarp İtalyanlara verilmesine rağmen Teşkilat-ı Mahsusa'nın bölgedeki faaliyetleri Mondros Mütarekesi imzalanana kadar devam etmiştir¹⁹⁸.

Süleyman Askerî Bey, Enver Paşa tarafından kurulan Teşkilat-ı Mahsusa'nın ilk başkanı olmuştur. Görevi sırasında teşkilatta her birimi tek başına idare etmiştir. Teşkilatta yapılan neredeyse tüm yazışmaları Süleyman Askerî Bey tek başına yapmıştır¹⁹⁹.

Süleyman Askerî Bey, 21 Ağustos 1912'de Bingazi ve Havalisi Komutanlığı Kurmay Başkanlığına atanmıştır. Bingazi'de büyük kahramanlıklara imza atmış, askerleriyle birlikte çatışmalara bizzat katılmıştır. Süleyman Askerî Bey hoca kıyafeti ile gizlice Mısır yolu ile Trablusgarp'a gitmiştir. Trablusgarp'ta aşiretleri birleştirerek İtalyanlara karşı mücadelede önemli bir rol üstlenmiştir²⁰⁰ Fuat Bulca, Süleyman Askerî'nin Trablusgarp'a gittiğini hatıralarında anlatmaktadır: “...O akşam, Mustafa Kemal ile beraber Eşref Bey'in Beşiktaş'ta

¹⁹⁵ Gönül Güneş. “ Teşkilat-ı Mahsusa ve Birinci Dünya Savaşındaki Faaliyetleri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, cilt: 29, sayı: 85, 2013, s.113.

¹⁹⁶ Güneş. 2013, s.115..

¹⁹⁷ Efe. 2008, s.6.

¹⁹⁸ Hamit Pehlivanlı. “Teşkilat-ı Mahsusa Kuzey Afrika'da (1914-1918)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, cilt:16, sayı:47, (Temmuz 2000), s.422.

¹⁹⁹ Tetik. 2014, s.15.

²⁰⁰ Şimşek. 2008, s.54.

zannederim pederine ait büyük bir konak olan evine gittik. Orada bizimle beraber Trablusgarp'a gidecek bazı arkadaşlar gördük. Rüsuhi, Kısıklı Cemil, daha sonra Teşkilat-ı Mahsusa da Eşref Bey'e yardımcı olan Süleyman Askerî, daha sonra Enver Paşa'nın başyaveri olan Mümtaz Beyler orada idiler...²⁰¹”.

Binbaşı Aziz el Misri, Çerkez Reşit, Kuşçubaşı Eşref ve Süleyman Askerî Enver Bey'in isteğiyle Trablus'ta kalmıştır. Balkan Savaşı'nın çıkmasıyla bölgede Çerkez Reşit ve Aziz el Misri bölgedeki görevlerini devam ettirmiştir. 1913 Çerkez Reşit ve Aziz el Misri Trablus'ta Bingazi'den mücahitleri bırakarak kaçtıkları, hatta rüşvet aldıkları söylenmiştir²⁰².

Trablusgarp Savaşı devam ederken Balkan Savaşı başlayınca, burada bulunan Türk subayları da İstanbul'a dönmek zorunda kalmışlardır. Bu subaylardan biri de Süleyman Askerî'dir. Edirne'ye kadar ilerleyen Bulgarlardan Batı Trakya'yı kurtarmak hatta İstanbul'u korumak için Süleyman Askerî bölgede milis güç oluşturmuştur²⁰³. Osmanlı ile Bulgaristan arasındaki sınır Edirne olmuştur. Balkanlardan yüzbinlerce Müslüman göçmen Anadolu'ya gelmeye başlamıştır²⁰⁴.

I. Balkan Savaşı sonrasında, Bulgaristan'ın fazla toprak alması, üzerine Osmanlı'ya karşı savaşı Balkan devletleri arasında savaş çıkmıştır. Bunu fırsat bilen, İttihat ve Terakki, Batı Trakya'nın kurtarılması için harekette bulunmuştur. Batı Trakya'yı Bulgarlardan kurtaran bu kişiler Süleyman Askerî Bey ve Eşref Kuşçubaşı yeni katılan gönüllülerle Gümülcine ve İskeçe'yi de Bulgaristan'dan geri almıştır.

Batı Trakya 21 Temmuz 1913'de işgalden kurtarılaraq yeniden Osmanlı sınırlarına dahil edilmiştir²⁰⁵. Enver Bey'in emriyle Batı Trakya'ya Süleyman Askerî Kuşçubaşı Eşref ve Çerkez Reşit²⁰⁶ ile birlikte giden milis kuvvetler buradaki Bulgar çetelerini yok etmiştir²⁰⁷.

29 Ağustos 1913 tarihinde, Batı Trakya bölgesinde Süleyman Askerî'nin yanında Çerkez Yüzbaşı Reşit ve İzmirli Eşref ve kardeşi Sami ve Yüzbaşı Fehmi Beyler gibi kişiler vardı. Süleyman Askerî, bölgenin Müslüman ileri gelenlerini bir genel kongreye davet ederek merkezi Gümülcine olmak üzere “Batı Trakya Muvakkat İslam Hükümetini ilan

²⁰¹ Cemal Kutay. *Trablusgarp'ta Bir Avuç Kahraman*, Unan, İstanbul 1963, s.115.

²⁰² Cemal Paşa. 2001, 301; Stoddard, 2003, s.141.

²⁰³ Balkan Savaşına Katılan Komutanların Yaşam Öyküleri, s.392.

²⁰⁴ Tevfik Çavdar. *İttihat ve Terakki*, İletişim Yayınları, İstanbul 1991, s.48

²⁰⁵ Çavdar. 1991, s. 80.

²⁰⁶ Kuşçubaşı Eşref, Çerkez Reşit'i uygunsuz davranışlarından dolayı Süleyman Askerî'ye şikayet etmiştir. Bu şikayeti göz ardı etmeyen Süleyman Askerî, Çerkez Reşit'i bu konuda uyarmıştır. bk. Bıyıklıoğlu, Cilt:II, 1987, s.131.

²⁰⁷ Sabis. Cilt:II, 1991, s.210.

ettirmiştir²⁰⁸.Devlet başkanlığını Salih Hoca'nın üstlendiği Batı Trakya Türk Cumhuriyeti devletinin ömrü elli beş gün olmuştur. Batı Trakya Türk Cumhuriyeti'nin marşını da devletin genelkurmay başkanlığını da üstlenen Süleyman Askerî Bey yazmıştır. 30 bin kişilik ordusu, ay yıldızlı, yeşil, beyaz bayrağı, Fransızca ve Türkçe yayın yapan gazetesi, hatta kendine ait pulu bile vardı²⁰⁹.

Birinci Dünya Savaşı'nda müttefik olan Almanya'nın yanında savaşan Enver Paşa Batı Trakya'yı Bulgaristan'a bırakmıştır. Batı Trakya'da bu haberi alan Süleyman Askerî Bey, Cemal Paşa'dan gelip bölgedeki halkı bu konuda ikna etmesini istemiştir. Cemal Paşa bu isteğe cevap vermiş, Gümülcine ve İskeçe'ye gitmiştir²¹⁰.

Süleyman Askerî, Teşkilat-ı Mahsusa başkanırken gerçekleştiği her bölge ile ilgilenmiştir. Bu bölgelerden biri Kafkasya'dır. Kafkasya bürosu başkanı Bahattin Şakir ile örgütün faaliyetleriyle ilgili zaman zaman fikir ayrılığına düşmüştür. Ahmet Tetik'e göre anlaşılmadığı Bahattin Şakir, Süleyman Askerî'nin Teşkilat-ı Mahsusa'dan emekli edilmesine neden olmuştur²¹¹.

Kafkasya bölgesi Osmanlı için çok önemliydi. Doğu Anadolu'da sınır komşumuz olan Rusya'ya karşı yapılacak faaliyetler savaşın gidişatını bile etkileyebilirdi. Bu yüzden Süleyman Askerî, Bahattin Şakir'i bölgede yapılacak faaliyetlerle ilgili uyarmıştır. Kafkasya bürosu başkanları Bahattin Şakir ve Yusuf Ziya'dan bölgeyle ilgili bilgi almıştır. Kafkasya'da Rusya ordusunun gerisinde hareket ederek isyan çıkartmak, ulaşım ve haberleşmeyi yok ederek bu devletin askeri gücünün etkisiz hale getirilmesi gerektiğini belirtmiştir. 18 Ekim 1914'te, Bahattin Şakir'e talimat göndererek Kafkas ihtilal Cemiyetinin

²⁰⁸ Cemal Paşa Süleyman Askerî'nin Garbi Trakya Hükümeti Muvakkatesi'ni, ilan ettiği zaman neler dediğini aktarmıştır: "... Sabır ise bizde kalmadı. Onların çeteleri gayrı mesul iseler biz de gayrı mesul sıfatını alabiliriz denildi. ... Maksatları, Pomakları imha etmek siz evvelce Bulgar Hristiyan idiniz, yine eski dininize dönmeniz gerek diye Müderris Mustafa Efendi ve emsal Pomaklardan birkaçını parçalayarak ve diğer halkı tehdit ederek mezalime devamı arzu etmekte iken bu kere hükümeti metbuamızdan aldığımız kati emirle avdetimiz talep olunmakta ise de elli bin masum nüfusu bıçakda kucakda bırakarak kan içinde yüzen bu bedbaht millete karşı kancıkçasına sırt çevirerek avdetim kabil olamayacağından rabitai maneviyemi arz ile beraber bugünden itibaren Garbi Trakya Hükümeti Muvakkatesi altındaki çalışmamızı hükümeti müstakileye tebdil ve ilan maalesef rabita-i maddiyemiz Hükümeti Osmaniyyemizden kesmiş olduğumuzu ilana mecbur oluyoruz. ... Bugünden itibaren bu hudutlarımızdan içeri ve dışarı pasaportsuz girenler ve çıkanlar mesuldürler. Merkezimiz Gümülcine şehridir." Cemal Paşa, 2001, s.301.

²⁰⁹ Şimşek. 2008, s.80.

²¹⁰ Cemal Paşa. 2001, s.64-65.

²¹¹ Tetik. 2008, s.15.

İran dahilinde isyanlar çıkartacağı sınır boylarındaki gönüllü birliklerin ordu emrine verileceğini bildirmiştir²¹².

Bahattin Şakir'e gönderdiği talimatta modern savaşın ve gayrinizami savaşın kuralları konusunda uyarılmıştır. Ayrıca bölgede kesinlikle teşkilat üyelerinin yağma yapamayacağını dile getirmişti. Savaşa girene kadar sınırlarda sükûnet içerisinde olunacağı, sınır ihlali yapanların idam edileceği de vurgulanmıştır. Savaş çıkınca Rusya ordusuna sabotajlar düzenleneceği bildirilmiştir²¹³.

Rusların Batum'u bombalaması üzerine Süleyman Askerî Bey tüm Teşkilat-ı Mahsusa bürolarına şöyle demiştir: *“Savaştan önce verdiği talimatların aynen uygulanması gerektiği ve sınır ihlali yapılmaması ne bir fişek ne bir tüfek göndermek mümkündür der”*²¹⁴.

Kafkasya Cephesinde Almanya Ruslara karşı ayaklanmaları için Gürcüleri desteklemiştir. Ancak Almanlar Osmanlı'ya bağlı kalarak çalışmak istememişlerdi. Bu sırada bölgede Osmanlı ve Almanya için önemli bir unsur haline gelen Gürcüler Teşkilat-ı Mahsusa'nın Trabzon'da faaliyet gösteren ekibiyle işbirliği yapılması kararlaştırılmıştır. Anlaşma uyarınca Kafkasya'da isyan çıkartılacaktı Rus ordusundakiler Gürcüler ayaklandırılacaktı²¹⁵. Gürcülerin bağımsız olmalarında Teşkilat-ı Mahsusa yardım edecekti. Süleyman Askerî'nin talimatıyla Kara Kemal²¹⁶ Almanlarla mutabakat imzalamıştır. Kara Kemal, Almanların Osmanlı'nın Kafkasya Cephesi'nde neler yapabileceğini görmek için beklediklerini dile getirmiştir. Eğer burada Teşkilat-ı Mahsusa kayda değer bir eylem gerçekleştirirse, zaman Almanların yardım edeceğini vurgulamıştır²¹⁷.

Almanlar müttefiki Osmanlı'dan habersiz Gürcüler ile anlaştıklarını öğrenen Süleyman Askerî, bunun hesabını vermeleri gerektiğini dile getirmişti. Bu konuda Almanya'nın İstanbul'da bulunan elçiliği de bilgilendirilecekti. Mozel'in kendi yetkilerini aşması durumunda İstanbul'a derhal geri gönderilmesinin gerektiğini ve Mozel'in yanında

²¹² Mehmet Bilgin. *Teşkilat-ı Mahsusa'nın Kafkasya Misyonu ve Operasyonları*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2017, s.117.

²¹³ Tetik. 2008, s.168.

²¹⁴ Bilgin. 2017, s.177.

²¹⁵ Denker. 2006, s.13.

²¹⁶ 1878/79-1926 yılları arasında yaşayan Kara Kemal İttihat ve Terakki'nin ileri gelen isimlerinden biridir. Osmanlı'da devlet adamı olarak görev yapmıştır. I. Dünya Savaşı'nda İaşe Nazırı olarak görev yapmıştır. Kurtuluş Savaşı'nda Anadolu'ya silah, asker ve cephane götürülmesinde kilit rol oynamıştır. bk. Savaş-Sertel-Şahin Yedek. “ İttihat ve Terakki'nin Küçük Efendisi: İaşe Nazırı Kara Kemal Bey'in Hayatı ve Faaliyetleri”, *Tarih Okulu Dergisi*, yıl:8, sayı: XXIV, s.377-403.

²¹⁷ Bilgin, 2017, s.175.

gelen Hohayler'in de güvenilirmez olduğunu belirtmiştir. Süleyman Askerî Bey, Enver Paşa ile görüştüğünü iddia eden Mozel'in yalan söylediğini vurgulamış ve Almanya'nın doğu cephesinde ikili politika oynadığının altını çizmiştir²¹⁸. Bu durum karşısında Süleyman Askerî Bey Almanlarla birlikte çalışmanın mümkün olmadığı kanaatine varmış ve durumu Başkomutanlığa yazdığı raporunda da dile getirmiştir.

Bunun üzerine Süleyman Askerî Bey, Binbaşı Klein ve Yüzbaşı Nidermayer'i Depo Birlikleri Komutanlıklarına, denizaltı ve istihkam uzmanı olan iki Alman'ı Dicle cephesine, iki doktoru Bağdat hastanesine, maden mühendisini Tikrit maden ocaklarına, diğerlerini de yeteneklerine göre görevlendirmiştir²¹⁹.

Süleyman Askerî Bey, Teşkilat-ı Mahsusa görevi sırasında Osmanlı'nın toprak bütünlüğünün korunması için çalışmıştır. Trablusgarp'ta aşiretlerle beraber yaptığı çete savaşlarında başarılı olmuştur. Balkan Savaşlarında Batı Trakya'daki faaliyetleri sonucunda Garbi Trakya Muvakkatesi'ni kurmuştur. Tüm teşkilatı başarıyla yönetmiştir, Kasım 1914'te Irak Cephesinde görevlendirilmesi sebebiyle emekliye ayrılmıştır.

²¹⁸ Tetik. 2008, s.267.

²¹⁹ Balcıoğlu. 2001, s.86-87.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YARBAY SÜLEYMAN ASKERÎ BEY'İN IRAK VE HAVALİSİ KOMUTANLIĞI DÖNEMİ FAALİYETLERİ

3.1. Yarbay Süleyman Askeri Bey'in Irak ve Havalisi Komutanlığına Atanma Süreci

İngilizler için petrol ve en büyük sömürgesi Hindistan'a ulaşmak bakımından çok önemli olan Irak ve havalisini işgal etmesi hiç şaşırtıcı değildi. Zira Osmanlı ordusu askeri bakımdan sayıca az, teçhizat anlamında da yetersizdi. İngiltere planlarını uygulamak amacıyla Irak'a asker çıkartmıştır. Irak ve Havalisi komutanı Cavit Paşa İngiliz birlikleri karşısında Dicle ve Fırat'ın birleştiği Kurna'ya geri çekilmiştir. Kurna Basra'nın güvenliğini sağlaması açısından stratejik bir noktaydı. Görüldüğü gibi Irak cephesinin yeterli asker, silah ve cephaneye sahip olmaması, İngiliz kuvvetlerinin hiçbir direnişle karşılaşmadan çok kısa sürede ilerlemelerine zemin hazırlamıştır.²² Kasım 1914'te Basra İngilizler tarafından alınmıştır.

Enver Paşa, Irak'ın Trablusgarp'ta olduğu gibi bölgenin aşiretlerle beraber savunulması fikrindeydi. Cihat çağrısının bu aşiretler üzerinde büyük bir etkisi olacağı düşünülmüştü. Başkomutan Vekili Enver Paşa, seferberlik ilanını müteakip burası ile ilgili olarak bazı planlar yapmıştır. Buna göre *“devlete sadakatlerine güvenilen Irak ve Arabistan aşiretlerinden teşkil edilecek kuvvetlerle İran'a girilecek, oradaki Rus ve İngiliz hâkimiyetine son verilecek, sonra Afganistan'a ve oradan da Hindistan sınırına ulaşılacak ve Hintli Müslüman aşiretler İngilizlere karşı ayaklandırılacaktı. Ancak “İngilizler Irak'a saldıracak olurlarsa, Irak'taki mevcut kuvvetler ile yine aynı aşiretlerin desteği sağlanarak bu saldırı bertaraf edilecekti”*.

Irak'ta jandarma birliklerinde özellikle de Müntefik Jandarma Taburu Komutanlığı'nda bir süre bulunmuş Süleyman Askerî Bey, Irak Genel Komutanı Mirliwa (Tuğgeneral) Cavit Paşa'nın isteğiyle, 13 Aralık 1914'ten geçerli olmak üzere rütbesi yarbaylığa yükseltilerek Basra Valiliği ve 38. Tümen Komutanlığı'na atanmıştır. 17 Aralık 1914'te Bağdat'a giderek görevi kabul etmiştir. 20 Aralık 1914'te Cavit Paşa'nın yerine Irak ve Havalisi Komutanlığı'na atanmıştır²²⁰. Harbiye Nazırı Enver Paşa, Süleyman Askeri Bey'e

²²⁰BOA, 4327/324506

Fırat ve Dicle Nehirlerinin birleşerek oluşturduğu Şattül-Arap Bölgesi'ni geri alması emrini vermiştir²²¹.

Süleyman Askerî Bey, Irak'ta Osmanlı'nın İngilizlere karşı galip gelebilmesi için tedbirler almıştır. Öncelikle Güney Irak'taki garnizonlar takviye edilmiştir. Buna ilaveten, Harbiye Nazırı Enver Paşa, aralarında Yüzbaşı Bağdatlı Kazım, Süleyman Askerî Bey'in kayınbiraderi Yüzbaşı Nuri Bey'in de bulunduğu bir grup tecrübeli Teşkilat-ı Mahsusa subayını da bölgeye göndermiştir²²². Bölgedeki aşiret reislerine değerli hediyeler sunarak cihada katkı vermeleri amaçlanmıştı. Süleyman Askerî Bey zaten Irak'a varır varmaz bazı Arap şeyhlerine mektuplar göndererek cihat ve din yolunda İngilizlere karşı olmalarını istemişti. Enver Paşa Süleyman Askerî, Dicle ve Fırat'ın birleşerek oluşturdukları Şattül-Arap bölgesini İngilizlerden geri almasını istemiştir. Süleyman Askerî Bey, bölgede bazı aşiretleri Osmanlı ile hareket etme konusunda başarı sağlamış ve önemli sayıda kuvvet de toplamıştı²²³.

Süleyman Askerî Bey, 24 Aralık 1914 tarihinde gönüllülerden oluşan Osmancık Taburu, bir İtfaiye alayı ve 26. Alayın 1. Taburu ile Bağdat'tan yola çıkmıştır. Osmancık Taburu'nda pek çok önemli Osmanlı subayı bulunmaktaydı. Süleyman Askerî Bey, Osmancık Gönüllü Alayı Kumandanlığı'nı da yapmıştı. Irak'a hareket ederken alayında Teşkilat-ı Mahsusa'dan pek çok subay bulunuyordu. Bunlar arasında Piyade Yüzbaşı Beylerbeyli Hayri, Filibeli Halim Cavit, Mitrilyöz Bölüğü Yüzbaşısı Lütfi, Piyade Mülazımı evveli Şehremenili Sadık, Süvari Yüzbaşısı Harputlu Avni, Doktor Eğinli Hasan Rıza, Doktor Topçu Mirdivası Sezai Paşazade Nihat Sezai, Sıhhiye Memuru Küçük Arslan Beylerle Adapazarı, Kandıra, Gönen havalisinin Çerkes efrat ve subaylarından ve Rumeli'den seçilmiş erlerden oluşan bir askeri birlikti. Ayrıca bu kadroda şu isimlerin de olduğu yazılmıştır: Binbaşı Vedat, Üsteğmen Osman, Yüzbaşı Cemil, Doktor Yüzbaşı Sefer, Binbaşı Ali, Dr. Yüzbaşı Rıza, Topçu Yüzbaşı Şevki, üsteğmen Nazillili Fuat ve muharrir ve sporcu Mehmet Ali Fetgeri Beyler²²⁴. Süleyman Askerî Bey ve beraberindekiler 2 Ocak 1915'te Üzeyir'e ulaşmıştır.

Eski ve yeni komutanlar Bağdat'ta devir teslim töreni yaparken aralarında geçen bir konuşma Süleyman Askerî Bey' in İngilizlere karşı nasıl mücadele edeceğinin ipuçlarını vermektedir; *“Irak'a muntazam kuvvetlerin gönderilmesine lüzum olmadığını, Bingazi'de olduğu gibi burada da aşiret, mücahit ve muhariplerden yararlanarak Irak'ın savunulabileceğini ve bu kuvvetlerle İngilizleri Irak'tan atabileceğini, hatta gerekirse dışta*

²²¹ Aydın Beden. “ Kutü'l-Amare Zaferi, Türk Şehitliği ve Şehitlik Arazisinin Hediye Edilmesine İlişkin Değerlendirmeler”, *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, cilt:V, sayı:2, (2015), s.152

²²² Ertürk. 1964, s.111.

²²³ Şimşek. 2008, s.161.

²²⁴ Erkan. 1946, s.11.

yani uzak ülkelerde İslâmiyet'in büyük isteğini tatmin edecek kadar gönüllü ordular meydana getirebileceğini” söylemiştir²²⁵.

İsmail Hami Danişmend, Süleyman Askerî Bey'in, Irak'a asker göndermenin cinayet olacağını söylediğinden bahsetmiştir. İngilizleri silahla bile değil sopayla Basra'dan kovacağını da düşündüğünü ifade etmiştir²²⁶. Ayrıca, Irak'a geldikten sonra, bir çok aşiret reisi ve üyelerinin olduğu halk huzurundaki bir konuşma yaptığı ve şunları söylediği rivayet edilmektedir: *“Irak'tan İngilizleri bu kamçı ile kovacağım, asıl hedefim Hindistan'ı zapt etmektir...”*. Süleyman Askerî Bey, bu göreve atanmasından önce Irak'ın İngilizlerden kurtarılması konusuna son derece önem vermiştir.

3.2. Süleyman Askerî Bey'in Irak ve Havalisi Komutanlığı Görevindeki Faaliyetleri

Yarbay Süleyman Askerî Bey, Irak bölgesini kontrol altında tutmak için Arap aşiret ve halkından destek alınması gerektiğinin farkındaydı. Ancak, aşiretlerin büyük çoğunluğu İngilizlerin yanında yer almıştı. Askerî anlamda güçlü olmayan Osmanlı ordusunun İngilizleri yenmenin tek yolunun Arap aşiret ve halkının yardımıyla olacağına inanmıştı. Başkomutan vekili ve Harbiye Nazırı Enver Paşa'da aynı düşünceler sahipti. Bu düşünceler sonucunda Süleyman Askerî Bey, Irak'ta mücahitlere bir beyanname yayınlamış ve şöyle demiştir: *“...Kur'an'ı imha etmek isteyen İngilizlerin elinden mukaddes mekânları kurtaracağız! (...) İngilizler sizin şecaatiniz karşısında titresin, cesetlerimizi çiğnemedi murdar ayaklarını mekânlarımıza süremezler, Resul-i zişanımız küffarı yok etmenizi emrediyor...*

Süleyman Askerî, Irak'ta İngilizlere karşı galip gelmek için öncelikle Osmanlı ordusunu güçlendirmek gerektiğinin farkındaydı. Bu yüzden bir çok tedbir almıştır. Güney Irak'taki garnizonları Bedevilerden düzensiz askeri birliklerle güçlendirilecekti. Ayrıca, Enver Paşa, aralarında Yüzbaşı Bağdatlı Kazım, Süleyman Askerî Bey'in kayın biraderi Yüzbaşı Nuri Bey'in de bulunduğu bir grup tecrübeli Teşkilat-ı Mahsusa subayını da bölgeye göndermiştir. Bu subaylar bölgedeki aşiretlere altın ve diğer benzer hediyeler dağıtma yoluyla aşiretlerin cihada katkı vermelerini sağlamalarını amaçlamışlardır.

Süleyman Askerî Bey Irak'a varır varmaz bazı Arap şeyhlerine mektuplar göndererek cihat ve din yolunda İngilizlere karşı olmalarını istemişti. Başkomutan vekili ve Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın kendisinden isteği Dicle ve Fırat'ın birleşerek oluşturdukları Şattül-Arap bölgesini İngilizlerden kurtarmaktı. Süleyman Askerî Bey, bölgede bazı aşiretleri

²²⁵ Şimşek. 2008, s.150.

²²⁶ İsmail Hami Danişmend. *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Cilt: IV, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1972, s.425.

Osmanlı ile hareket etme konusunda başarı sağlamıştır. Süleyman Askerî Bey'in daha önce büyük kuvvetlerin başında bulunmadığından Irak'a tayin edilmesinin hata olduğu konusunda bazı olumsuz yorumlar yapılmıştır.6 Kasım 1913 tarihinde Bağdad Efrad-ı Cedide Mektebi Müdürü olmuştur. Ahmet İzzet Paşa'ya göre bu görevde bulunduğu dönemde Süleyman Askerî Bey, Bağdat'ta halkın sevgi ve saygısını kazanamamıştı. Zira çok kibirli biriydi aynı zamanda öfkesini de göstermekten kaçınmıyordu²²⁷.

Ahmet İzzet Paşa'nın görüşü kabul görmemiştir. Irak'ta düzenli ordunun olmaması yüzünden daha çok aşiretlerden oluşan birliklerin oluşturulması yoluna gidilmiştir. Bu kuvvetlerin başına onları yönetebilecek özelliklere sahip bir kumandanı gerekliydi. Süleyman Askerî Bey'in de geçmişteki tecrübeleri bu görev için O'nu uygun hale getirmiştir. Phillip H. Stoddard'a göre, Irak'ta Süleyman Askerî Bey, Teşkilat-ı Mahsusa'nın düzensiz Arap kuvvetleri ile yapılan savaşlar için iyi bir örnek olacaktı²²⁸.

Süleyman Askerî Bey göreve başladığı sırada Osmanlı Başkomutanlığı İngilizlerin ilerlemesinden endişe duyarak, 35. Piyade Tümeninin konuşlanma kararı değiştirilerek Mezopotamya'ya geri dönme emri verilmiştir. Bu sayede ordusunu iki kanattan savunma yapabilir şekilde düzenleme fırsatı bulmuştu²²⁹. 3 Ocak 1915'te emrindeki kuvvetlerle Sahrıca'ya gitmiş ve müfrezeyi denetleyerek üç alay haline getirmişti.21 Ocak 1915'ten itibaren 103. Piyade Alayı'nın Sahrıca'ya varışı ile 25 Ocak'ta Sahrıca Müfrezesi'ne Mürettep Dicle Tümeni adı verilmişti. Ayrıca daha önce de 20 Ocak'ta Kerha Grubu, Şubat'ta da Fırat Grubu oluşturulmuştur²³⁰.

Süleyman Askerî Bey'in gelişine kadar ilkel bir halde bulunan menzil teşkilatı da genişletilmeye ve düzeltilmeye başlanmış ve Binbaşı Hacı Namık Irak menzil müfettişliğine tayin edilmiştir. Toplayabildiği kadar askeri ve sivil güçle derhal İngilizlere saldırmıştır. Bu kuvveti iki kola ayırmıştır. Fırat kolu, Nastriye'ye ve Basra'ya ilerleyecekti. Kendisi bu kolu yönetecekti. Dicle kolu, Bağdat'ta yaşayan, Feodal karakterde ve fakat gösterişli bir Çerkez beyi olan, bilhassa atlı birliklerde şöhreti yaygın bulunan Mehmet Fazıl²³¹ Paşanın emrinde olacaktı Arap aşiret süvarilerinden, 35. Tümenin henüz silâh altına alınmış ve eğitimsiz askerleri bu kolda bulunacaktı²³².

²²⁷ Ahmet İzzet. 1992, s.212.

²²⁸Stoddard. 2003, s.101.

²²⁹Erickson. 2003, s.98.

²³⁰ Şimşek. 2008, s.160-161.

²³¹Mehmet Fazıl Paşa Osmanlı devlet adamıdır. Kafkas ve Irak cephesinde savaşmıştır. 8-9 Mart 1916 tarihlerindeki Sabis Muharebesi'nde 74 yaşında iken gönüllü olarak Irak aşiret kuvvetleri komutanı olan Mehmet Fazıl Paşa bu savaşta şehit düşmüştür. bk. Erkan, 1946, 32

²³² Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi .Irak Cephesi, Cilt:3 Kısım 1, s.123.

Süleyman Askerî Bey ve beraberindeki askeri birlikler Ahvaz'daki İngiliz petrol hattının büyük bir bölümünü tahrip etmiştir. Süleyman Askerî Bey de, ilk hedef saydığı Nasıriye'yi geri alarak, Kurna yönünde çöle doğru ilerlemiştir²³³. Daha sonra Şattül-Arap'ı İngilizlerden geri alarak ilerleyişini durdurmayı planlamıştır. Bu amaçla Kurna'nın kuzeyinde Rota köyünde konuşlanmıştı. Irak'taki İngiliz Birlikleri komutanı General Barrett Osmanlı kuvvetlerinin harekete geçmesi üzerine yapılacak saldırıya karşı kuvvetlerine takviye yapmıştı.

3.3.Rota Muharebesi (20 Ocak 1915)

Süleyman Askerî Bey Kurna'ya kuzeyden ilerleyerek İngilizleri yölce Şattül-Arap ve çevresinden, daha sonra da tamamen Irak'tan çıkartmayı hedeflemişti. İngiliz Askeri Birlikler komutanı General Barrett ise, Osmanlı askerlerini İngiliz topçu mevziisinin içerisine çekmeyi planlamıştı. Türklerin taarruzlarına karşı ordusunu güçlü olmasını sağlamak, askerlerin saldırı anında dağılmasını önlemek, İsteddiği zaman taarruz yapabilecek güçte olmak, Osmanlı ordusunun Kurna'ya yaklaşmasını önlemek ilk hedeflerindendi. Türklerin askeri teçhizat ve kişi sayısını öğrenmek Rota kanalımım güneyinden itibaren araziye kontrol etmek için askerlerine keşifler yaptırmıştır. Savaşta İngiliz ordusunun galip gelmesini sağlayabilmek için Osmanlı ile anlaşılan aşiretlerle iş birliği yapmıştır. Bu aşiretlerden Osmanlı'nın yanındaymış gibi davranmalarını istemiştir²³⁴.

3 Ocak 1915 tarihine kadar Irak ve havalisinde iki taraf arasında herhangi bir çatışma yaşanmamıştır. İngilizler 7 Ocak 1915'te Elbu Muharamet Aşireti güçlerine saldırmış, ancak 125 ölü ve yaralı vererek geri çekilmişlerdir. Irak bölgesindeki İngiliz Askeri Birlikleri Komutanı General Barret Osmanlı askerinin saldırıları karşısında Kurna'ya yapılması muhtemel bir Türk taarruzuna karşı koyabilmek için buradaki birliklerin takviyesini emretmişti. Bu emir üzerine Kurna'ya iki piyade taburu, üç topçu bataryası gönderilmişti. Böylece buradaki kuvvet iki piyade tugayı, beş batarya, iki süvari ve üç istihkam bölüğüne çıkarılmıştı²³⁵.

12 Ocak 1915 tarihinde İngilizlerin Espiyegel gambotu yanında bir gemi olduğu halde Şedde yaklaşık olarak iki kilometre kadar mesafeye yaklaşarak ateş açmıştı. Bu sırada yeni düzenlemeye göre sağ ve sol kısımlardaki kuvvetlerin komutanı Binbaşı Ata'nın bulunduğu istimbót düşmanın açtığı ateşle batırılmıştır. Binbaşı Ata ve içindekiler yüzerek sahile çıkmayı başarmıştı. İngiliz gambotu derhal geri dönerek bu kez de sahilin sol tarafını ve Rota

²³³ Engin-Albayrak. 2018, s.35.

²³⁴ Moberly. 1924, Cilt:I, s.163-164.

²³⁵ Gardner. 2016, s.29.

Kanal yönünü ateşe tutmuşlardır. Türk topçusu İngilizlerin saldırısına karşılık vermiştir. İngiliz gemileri Osmanlı askerinin direnmesine karşı koyamayarak Kurna istikametinde geri çekilmiştir²³⁶

12 Ocak 1915 tarihinde, Osmanlı askeri birlikleri Hille Taburunu geride bırakmıştı. Dicle Nehri'nin sol sahilindeki askeri birliği kullanmıştı. Rota kanalına doğru harekete geçmiştir. 800 metre ilerleyen Osmanlı birlikleri, sağ kanadı Dicle'ye ve diğer kanadı Rota Kanalına dayanacak şekilde sıralanarak, yaklaşık olarak bir alayın savunacağı tahkimat hattını oluşturmuştur. Bu sırada sağ yan grubu da Menziple Tepelerine konuşlandırmıştır. Hemen tahkimat yaparak bir taraftan yerleşirken diğer taraftan da dört sahra topu ve iki obüs konuşlanmıştır.

14 Ocak'ta İngiliz askeri birlikleri Saniye'ye doğru bir harekâta başlamışlardır. Rota köyü ve Mezıp tepesi İngilizler tarafından işgal edilmiştir. Yarbey Süleyman Askeri Bey, Kurna'daki İngilizlere ufak saldırılar yaptırarak onları kendisine bir karşı saldırı yaptırmak zorunda bırakır. 16 Ocak 1915 tarihinde müfreze komutanlığına (Binbaşı Ata'nın yerine) Binbaşı Halim, sol yan grubu komutanlığına Yüzbaşı Cemil sağ yan grubu komutanlığına Yüzbaşı Atıf atanmıştır. Mürettep 2.Alaya bağlı mürettep Bağdat Taburu sağ sahile mevzilenmiştir. Bu taburun yerine Süleymaniye Seyyar jandarma Taburu gönderildi²³⁷.Bu tarihten sonra Osmanlı ve İngiliz askeri birlikleri keşif ve baskınlar yapmıştır.İki ordunun yaptığı ileri hareketler 19 Ocak 1915tarihine kadar devam etmiştir.

General Barrett Rota kanalını geçmek istemediğini daha önce birliklere bildirmiş ve bu durumun göz önünde bulundurulması gerektiğini de belirtmişti. 20 Ocak 1915'te Türklerin sol yanında bulunan kuvvetlere karşı ilerleyen İngiliz birliklerine karşı topçular ateş açmıştı. Buna karşın sol yanına doğru ilerleyen 2 İngiliz taburunun ilerleyişi devam etmiştir. Irak Genel Komutanı Yarbey Süleyman Askeri Bey bu kuvvetle karşılaşmak amacıyla kanal gerisindeki 26. Alay birinci taburu görevlendirmişti. Bu tabur kanalın sol tarafında ilerlemişti²³⁸. Rota Kanalı'nda piyade hattı gerisinde durumu değerlendiren Süleyman Askeri yan yürüyüşün yanlış değerlendirilebileceği düşüncesine engel olmak için harekete geçince bacağından yaralanmıştır. 26. Alayın 1. Taburu sol yan hizasına yetişince ateş açmıştır. Su ve çamur yüzünden ilerlemekte zorluk çeken İngilizler geri çekilmeye başlamışlardı.Bu durumu gören düşmanın Çifte Tepelerdeki bataryaları, nehir filosu gemileri Türk birliklerine ateş

²³⁶ Engin-Albayrak .2018, s.35.

²³⁷ Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Irak Cephesi , Cilt:III, Kısım 1, s.123.

²³⁸Moberly. 1924, Cilt:I, s.166.

açarak İngiliz askerlerinin geri çekilmesine yardımcı olmuşlardır²³⁹.

Süleyman Askerî Bey bacağından ciddi bir şekilde yaralanmıştı. . Yarasının ciddi olması nedeniyle ilk araç ile Bağdat Askerî Hastanesine götürülmüştür. Birinci Rota müdafaasında Osmancık Taburu ve sol cenah (Mürettep 1. Piyade Alay) Komutanı Üsküdarlı Cemil ve Doktor Yüzbaşı Sinoplu Sefer Beyler şehit olmuşlardı. Irak'taki bu savaşlarda Türk askerleri açlık, güneş çarpması ve savaş bölgesine ait birçok hastalık nedeniyle pek çok kıymetli subay ve er şehit olmuştur. Irak genel komutanının savaş sonunda 5 Şubat 1915 tarihli raporunda 2'si subay 17 şehit, 5'i subay 68 yaralı, aşiret gönüllülerinden ise 11 ölü, 38 yaralı olduğunu bildirmiştir. İngilizler ise 400 ölü, 1000'den fazla yaralı vermiştir²⁴⁰.

Süleyman Askerî'nin bacaklarındaki yara çok ciddi olduğu için tedavi için Bağdat'a gönderilmiştir. Süleyman Askerî Bey'in yaralanması İngilizlere karşı yapılacak bir harekâtı engellemiştir. Rota Muharebesi sonunda, Türk tarafının kaybı seksen yedi kişiydi. Rota Nehri'nin güneyinde iki mavna batırılarak ve nehre ilk defa torpil de konularak İngiliz filosunun birliklerine denizden yardımı etkisiz hale getirildi. Osmanlı birliklerinin Birinci Rota Muharebesi'nde kullanılması da ilk Türk zaferinde etkili oldu ve Türk zaferi ile İngilizler Kurna'ya çekilmiştir.

Rota Muharebesi'nde sol yan grubu komutanı Yüzbaşı Cemil bir top mermisiyle şehit olmuştur. Süleyman Askerî Bey'de ayağından yaralanmıştı. Bu iki olay askerlerin moralini bozmuştu. Emir komuta zincirinde kopmalar olmuştu. Kaçan İngilizler takip edilememişti. Süleyman Askerî Bey, Sahrıca'dan 20 Ocak 1915 tarihinde Başkomutanlık Vekâleti'ne mevcut durumu belirten bir telgraf çekmiştir. *“20 Ocak 1915 muharebesinde sol bacağımdan girip çıkan bir kurşun sağ bacağıma girerek büyük kemik yarısından kırılarak kurşun içeride kalmıştır. Üzülerek söylemeliyim ki kımıldamaya bile izin vermeyen bu yara uzun süre tedavi gerektirmektedir. Bu muharebede sol yan Grubu (Mürrettep 1 nci Piyade Alay) Komutanı Yüzbaşı| Cemil bir top mermisiyle kahramanca şehit olmuştur. Aşiret gönüllüleri de dahil olmak üzere on şehit elli yaralımız vardır²⁴¹”*.

Süleyman Askerî Bey'in yaralanması üzerine İngilizlerin Basra'dan ilerleyişinin durmaması ve Bağdat'ın bile tehlike altında olması yüzünden Bağdat Valisi Süleyman Nazif Irak ve Havalisi komutanlığının kendisine verilmesi gerektiğini içeren bir telgrafi İstanbul'a çekmiştir²⁴².

²³⁹ Wilson. 1930, Cilt:I, s.33.

²⁴⁰ Erkan. 1946, s.9-14.

²⁴¹ Albayrak-Engin. 2018, s.36.

²⁴² BOA, DH. ŞFR. 461/46, 1a, b,c,d,e,f,g,h

5 Şubat 1915 tarihinde Başkomutanlık Irak Genel Komutanlığına sunulan rapora göre İngiliz ve Türklerin Rota Muharebesi'nden sonraki durumu şöyleydi: Türklerden 2 şehit subay, iki yaralı subay vardı. 15 şehit er, 63 yaralı er vardı. 11 aşiret gönüllüsü şehit olmuştu. 38 yaralı aşiret gönüllüsü vardı. İngiliz Kuvvetleri Komutanı General Barrett'in 3 Şubat 1915 tarihinde sunduğu rapora göre; İngilizlerden 5 kişi ölmüş 55 kişi yaralanmıştı²⁴³.

Süleyman Askeri Bey, Türk Kuvvelerini ikiye ayırarak İngilizlerin işgal ettiği Şattül-Arap'ı geri almak istemiştir. Bunun için bir harekât planı hazırlamıştır. Bu plana göre; Dicle grubu (Merkez Kolu) : Dicle Vadisinde düşmanın yerini tespit edecekti. Kerha. grubu (sol yan grubu) : Bu kolu teşkil edecek kuvvetler İran Arabistanı'nda bulunan Karun Vadisinde bulunan düşmanın sağ tarafını işgal ederek düşmanı oyalamaktı. Fırat Grubu: (Sağ Yan Kolu) Fırat havzasından Basra'ya yapılacak bir taarruzla Basra alınacak Kurna'nın kuzeyi düşmandan temizlenecekti²⁴⁴

Osmanlı askeri birlikleri Rota Nehri'nin güneyinde iki İngiliz mavnasını batırmışlardır. Bu sayede deniz yoluyla İngiliz askeri birliklerine gelecek yardımın ulaşması da engellenmiştir. Irak ve İran'daki petrol yataklarını ele geçirerek İngiltere'yi daha da güçsüzleştirmeyi planlamıştır. Osmanlı birliklerinin Birinci Rota Muharebesi'nde kullanılması da ilk Türk zaferinde etkili olmuştu. Bu muharebe ile her ne kadar Basra ve Kurna ele geçirilirse de İngilizlerin Irak'ın kuzeyine doğru ilerleyişini durdurması açısından önem arz etmektedir. Osmanlı askerleri moral kazanmış ve Irak'taki İngiliz birliklerinin Kurna'ya çekilmesi orduya zaman kazandırmıştır.

²⁴³Moberly. 1924, Cilt:I, s.124.

²⁴⁴ Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Irak Cephesi. Cilt:III, Kısım 1, s.131.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ŞUAYYİBE MUHAREBESİ VE SÜLEYMAN ASKERİ BEY'İN İNTİHARI

4.1. Şuayyibe Muharebesi Öncesi Tarafların Askeri Durumu

Şuayyibe Muharebesi'ne kadar Osmanlı kuvvetleri Kurna'da İngiliz birliklerini belirlemek amacıyla baskınlar yapmışlardır. Bu baskınlar İngiliz ve Osmanlı kuvvetleri arasında pek çok çarpışmaya neden olmuştu. 29-30 Ocak 1915 gecesi 103. piyade alayından 1. taburdan 150 kişilik bir müfreze 2 komutan eşliğinde düşmana baskın yapmak için Mezira yönüne gitmiştir. Süveyş kanalına kadar ilerlemiştir. Düşmana rastlamayınca Dicle Nehri'nin sol tarafını takip ederek geri dönmeye başlamıştır. Kurna'nın kuzeyindeki hurmalık yakınındaki bir kalede İngilizlere rastlayınca bir saat savaşmışlardır. İngilizler piyadeleri ve Osmanlı baskın müfrezesi birbirine karışmıştır. Bundan yararlanan Osmanlı müfrezesi kaçmıştır. İngilizler ise birbirleriyle savaşmıştır. Sabah olunca hem Türkleri takip etmek hem de dağılan İngiliz askerlerini bulmak için ileri hareket etmişlerdi. 29/30 Ocak 1915 gecesi Osmancık ve 103. Piyade Alayı 1. Taburundan 150 kişilik bir müfreze iki subay komutasında olarak düşmana baskın yapmak amacıyla Mezir'a istikametinde gönderilmişti. Bu müfreze Süveyş Kanalına kadar gitmiş, düşmana rastlamayınca Dicle'nin sol sahilini takip ederek geriye dönmeye başlamıştı. Bu sırada Kurna kuzeyindeki hurmalık yakınındaki İngilizlerin iki taburlu tahkimatlı müfreze siperleriyle karşılaşmıştır. Bu muharebe sırasında geçenin etkisiyle İngiliz piyadeleri dağılmıştır. 2 Şubat'ta 150 kişiden oluşan Osmanlı askeri birliği gece baskını yapmıştı. İngilizler baskında çok kayıp vermişti. Bir yüzbaşı ile başçavuş ölmüştü 3/4 Şubat 1915 gecesi Fırat Grubundan gönderilen Türk müfrezesi Barbah Suyunu geçmiş ve İngilizlere saldırmıştır. Ancak İngiliz makineli tüfeklerinin ateşi sonucunda geri çekilmişti²⁴⁵.

5/6 Şubat 1915 gecesi Mezir'a istikametinde gönderilen aşiretler, düşman tel örgülerine kadar yaklaşarak yarım saat kadar ateş etmiştir. Bu çarpışmaya İngilizlerin ateş açması sonucu geri çekilmiştir. 9/10 Şubat 1915 tarihinde Bağdat Seyyar Jandarma Taburundan Dicle'nin sağ sahilini takiben gönderilen baskın müfrezesi Kurna hurmalıklarına 500 - 600 metre kadar yaklaşmış ve bir saat kadar İngilizlere ateş etmiştir. 11 Şubat 1915 tarihinde saat 20.30'da İngilizlerin keşif için Çifte Tepelere yaklaşmıştı. Osmanlı ileri karakol birlikleri ile İngiliz süvari ve piyade birlikleri arasında çarpışma başlamış bunu gören Osmanlı Kuvvetleri ve aşiretlerin ilerlemesi üzerine İngilizler geri çekilmiştir. Aynı gün Fırat Grubundaki aşiretlerden kurulu bir müfrezede saat 16.00 sıralarında İngiliz askeri birliklerine karşı taarruz

²⁴⁵Moberley. 1924, Cilt:I, s.126.

yapmıştır. İngilizler ateş açmıştır.4 şubat 1915 saat 15.30'da bir bölüm aşiret kuvvetleri Dicle sahilinden Kurna civarına kadar ilerlemiş ve İngiliz topçularını geri çekilmeye mecbur etmiştir. Yalnız Kurna kuzeyindeki tahkimli mevzide bulunan bazı İngiliz birlikleri ateş açmış bu ateşe gemilerdeki toplar da katılınca aşiretler geri çekilmiştir. 19/20 Şubat 1915 gecesi Mezira istikametinde gönderilen bir baskın müfrezesi, Çifte Tepelerin bir kilometre ilerisine giderek İngiliz siperlerine yaklaşmış ve boş buldukları bir siperi bir süre işgal ettikten sonra geri çekilmiştir²⁴⁶.

Birinci Rota Muharebesi'nden sonra Rota Kanalı kuzeyinde kurulmuş olan Irak Genel Komutanlık Karargâhı, Süleyman Askerî Bey'in emri ile Nasiriye'ye taşınmıştır. Süleyman Askerî Bey, 29 Ocak 1915'te Kutü'l-Amâre'ye ulaşmıştır. Burada bir hafta kaldıktan sonra ikinci bir emirle 6 Şubat 1915 tarihinde Garaf Kanalı üzerinden hareket ederek 11 Şubat 1915 tarihinde, Irak Genel Komutanlık Karargâhı Nasiriye'ye taşınmıştır²⁴⁷.

Dicle Nehri'nin sağ ve solunda iki büyük bataklık vardır. Taştığı için kuru tarım arazisi kalmamaktadır. Ocak 1915 sonundan Şubat 1915'e kadar Dicle çok taşmıştı. Böylece Sahrıca'dan Kurna'ya hatta Kurna'nın güneyi sığ bir deniz haline gelmişti. Yalnız Dicle'nin sol sahilinde Rota Köyü ve bu köyün kuzeyinde hurmalık, sağ tarafında Meziple ve Sahrıca Tepeleri yerleşmeye uygun ve elverişli bir konumdaydı. Mevcut birlik ve aşiretler su basmamış arazi ve tepeciklere yerleştirilmişti. Yalnız çok sayıda gönüllü birliğin ve aşiretin birlikte bulunması aralarında huzursuzluk çıkmasına neden olmuştu. Su taşması sebebiyle Dicle Tümen komutanlığı takviye kuvvet istemişti. Uygun görülecek birliğin Nasiriyye'ye gönderilmek üzere Kutül Amare'ye yollanması düşünülmüştür. Bir kısım Türk birliği de bölgede kalarak Rota ve Meziple'de bırakılması önerilmiştir. Mürettep Dicle Tümen Komutanı yapılan öneriden bir gün sonra, 3/4 Şubat 1915 tarihinden itibaren ve su baskını dolayısıyla bazı birliklerin geri çekilmesine karar verilmiştir. Osmancık Taburuyla 103. Alayın 1. Taburu 4/5 Şubat 1915'te Üzeyir'e gönderilmesi kararlaştırılmıştır²⁴⁸.

Mürettep Dicle komutanının yaptığı öneriler üzerine Irak Genel komutanı *Süleyman Askerî*, Mürettep 1. Alay, 26. alay 1. tabur, Osmancık taburunun ve 2 makinalı tüfeğin Nasiriyye'ye gönderilmesini emretmiştir. Mürettep Dicle komutanından bölge hakkında bilgi istemiştir.103.alayın 1. taburu, Bağdat Seyyare jandarma taburu bir süvari ile sıhhiye

²⁴⁶ Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri Birinci Dünya Harbi İdari Faaliyetler ve Lojistik Cilt: X, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara 1985, s.127.

²⁴⁷Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi. Irak Cephesi, Cilt:III, Kısım:3 s.137.

²⁴⁸ Albayrak-Engin. 2018, s.48.

müfrezesi ve 2 dağ topunun sol yanına katılmasına karar verilmiştir 24 Şubat 1915 tarihinde obüs takımı Nasiriyye'ye gönderilmek üzere Bağdat'a yollanmıştır ²⁴⁹.

Irak ve Havalisi Genel Komutanı Süleyman Askerî Bey'in emri üzerine 1 mürettep Alay ile Makinalı tüfek takımı da hareket etmiştir. Obüs Takımı 3 Mart 1915'de, 119 Bağdat'a ve 9 Mart 1915 tarihinde sol yan koluna mürettep olan birlikler, 20 Mart 1915 tarihinde 2 dağ topu ile Ammare'ye gönderilmiştir. Mürettep Dicle Tümeni yeniden düzenlenmiştir. Buna göre: Çifte Tepelere bir muharebe ileri karakol bölüğü, Eburube Tepelerine de bir küçük karakol yerleştirilmiştir. Rota Kanalı'nın kuzeyinde hazırlanan mevzilere iki tabur, Rota'nın batısında ve Dicle'nin sağ sahiline bir tabur, Meziple Tepelerine bir tabur, bu Sahrıca'ya iki tabur yerleştirilmiştir. Ayrıca Eburube Köyünün kuzeyindeki tepelerde 2 sahra topu konuşlandırılmıştır. Sol sahilde bulunan 2 sahra topuda Meziple tepelerine getirilmiştir. 103. piyade alayının makineli tüfek takımı Meziple tepelerinin ilerisine alınmıştır²⁵⁰.

Bu baskınlardan birinde Hüveyze kasabası işgal edilmiştir. 3 Mart 1915 tarihli Gâdir Muharebesi'nde İngilizler, Türk sol yan grubuna yenilmiştir. Osmanlı birlikleri 9 Martta 1915'te bir İngiliz tugayını yenerek ve bir top alarak Ahvaz'a yaklaşmıştır. Karun ırmağı boyunca giden petrol borularını da bozmuştur. Savaş sonunda İngilizlerden 65 kişi ölmüş, 127 kişi yaralanmıştır²⁵¹.

Şuayyibe Muharebesi öncesinde Osmanlı askerleri Kurna'da İngiliz birliklerinin yerini belirlemek amacıyla baskınlar yapmışlardır. Elde edilen bu başarılar Osmanlı askerinin moral açısından güçlenmesini sağlamıştır. Osmanlı birlikleri pek çok başarı elde etmiştir. Hüveyze kasabası Kerha grubuna ait bir müfreze tarafından işgal edilmiştir. Osmanlı planı İngilizlerin güçlü olduğu deniz yoluyla ulaşımını kesmişti. Dışarıdan Irak'taki İngilizlere yardım gelmesinin önü kesilecekti. İngilizlere ait petrol yatakları tahrip edilmiştir. Hindistan'a giden yollar Osmanlı birlikleri tarafından kapatılmıştı. Tüm bu koşullar altında İngilizler Osmanlı birliklerine yenildikleri için bekleyip güç toplamışlardır.

4.2. Şuayyibe Muharebesi Öncesi İngiliz ve Osmanlı Birliklerinin Durumu

Süleyman Askerî Bey, İngilizlerin mağlup olduklarını zannederek Basra'yı yeniden ele geçirmek amacıyla Şubat ayı itibarıyla Fırat vadisindeki Nasiriye civarında para karşılığında yerli aşiretlerden mücahit toplamaya ve Basra'yı geri almak için hazırlık yapmaya başlamıştır. Süleyman Askerî Bey, Fırat Nehri boyunda, Nasiriye'de toplayacağı

²⁴⁹Moberly. 1924, Cilt: II, s.188.

²⁵⁰Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi. Irak Cephesi Cilt:III, Kısım 1, s.138.

²⁵¹Moberley. 1924, Cilt:I, s.188.

kuvvetlerle çöl içerisinde geçen bir kanal boyunca Basra'ya ilerlemeyi planlamıştır. Ancak Fırat ve Şattül-Arap kenarlarındaki birçok kanallar ve setler, birliklerin ileri hareketine zorluk verecek mahiyette bulunmuştur. Bu nehirlerde kolayca hareket eden İngiliz harp gemileri de, nehir boyunca Osmanlı birliklerinin ilerlemesine büyük engel teşkil etmiştir. Nasıriye'de Osmanlı birliklerinin toplanmakta ve hazırlık yapmakta olduğunu tespit eden 6. Tümen Komutanı General Barret, bu birliklerin Kurna'ya uğramaksızın Basra'ya giden bir Fırat kanalı boyunca Basra tarafına ilerleyeceklerini anlamış ve böyle bir harekete karşı Basra'nın savunması için bu şehrin batı tarafında Şuayyibe ve Bercisiyye civarlarında korular arasında bir müdafaa mevzii hazırlatarak, Kurna'daki kuvvetlerin büyük bir kısmını Şubat ayı itibarıyla buraya çekerek, Osmanlı taarruzunu beklemeye başlamıştır²⁵².

Yarbay Süleyman Askerî Bey, mücahitlerle başarılı olunacağına inandığından çoğu yerel aşiret kuvvetlerinden 10 bin civarında mücahit atlı toplamıştır. Bunun yanı sıra 9 tabur piyade, iki bölük süvari ile bir istihkâm bölüğü olmak üzere toplamda 17.000 kadar insan kuvvetine sahip olmuştur. Süleyman Askerî Bey Nasıriye'de toplanan düzensiz birliklerden oluşan bu kuvveti Fırat ve Dicle kolu olarak ikiye ayırmıştır²⁵³.

Şuayyibe Muharebesi İngilizlerle Osmanlı kuvvetleri arasında 12-14 Nisan 1915 tarihinde meydana gelmiştir. İngilizlerle yapılan Şuayyibe Savaşı'nı Süleyman Askerî'nin iyileşememesi sebebiyle İtfaiye Alay ve Sağ Cenah Kumandanı Ali (Çetinkaya) Bey idare etmiştir²⁵⁴. Ancak Süleyman Askerî Bey doktorların tüm uyarılarına rağmen hastanede kalmayarak sedye içinde Nasıriye'ye gelmiştir. Irak Genel Komutanı Yarbay Süleyman Askeri 1 Nisan 1915'de Nasıriye'den hareket ederek Hamisiye'ye gelmiştir. Fırat komutanına Nahiliye'ye hareket etme emri vermiştir. Süleyman Askeri bir gün dinlendikten sonra 3 Nisan 1915'te Nahile'ye ulaşmıştır²⁵⁵.

Irak Genel Komutanı Süleyman Askeri Bey'in Nahile'ye gelişi törenlerle kutlanmış, resmi geçit yapılmıştır. Resmi geçitte kullanılan teçhizat çok fazlaydı. Süleyman Askeri Bey'in yarası ağırdı. Bu nedenle Kurmay başkanından İngiliz nöbetçi karargahına gitmesini istedi.

Fırat grubu yapılan birçok keşiften sonra İngilizlere karşı yapılacak taarruz hazırlıklarına başlamıştı. 10-11 Nisan'da Fırat grubu Bercisiyye koruluğundan gitmek üzere

²⁵² Sabis. 1991, Cilt:II, s.397.

²⁵³ 1. Fırat Kolu : Nasıriye'ye ve Basra'ya doğru ilerlemesi öngörülmüştür.

2.Dicle Kolu: Mehmet Fazıl Paşanın komutasında Arap aşiret süvarilerinden derlenen askerler ile 35.Tümenin henüz silah altına alınmış ve eğitimsiz askerlerinden meydana getirilmiştir. Aydemir, 1978, s.193.

²⁵⁴ Ali Çetinkaya. *Askerlik Hayatım Irak Cephesi, İşgal İzmir'i ve Ayvalık*, (Yay. Haz: Oktay Şimşek-Zeki Dilek), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012, s.7

²⁵⁵Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi. Irak Cephesi, s.172.

ayrıldı. Şuayyibe çevresinde İngilizlerin mevzilenmişti ve Bercisiyye'ye gelerek Fırat Kolu Komutanı Binbaşı Ali ile saldırının ana hatlarını görüşerek gerekli emirleri vermiştir²⁵⁶. Daha önce bölgede gerekli keşif çalışmaları yapılmıştı. Ancak bölgeyi tanımayan subayların aktarımı savaşın kaderini değiştirmişti.

Şuayyibe Muharebesi'nde Süleyman Askerî Bey'in emrinde Charles V. F. Townshend'e²⁵⁷ göre 20 bin Arap, Kürt (büyük kısmı gayrinizamî kuvvetlerden ve jandarmalardan olmak üzere) ve Türk askeri vardı. 15-20 dağ topundan oluşuyordu²⁵⁸. Hâlbuki Süleyman Askerî Bey'in kuvveti 9 tabur piyade, 26 tane sahra, ikisi cebel ve biri obüs olmak üzere 29 top, iki süvari bir istihkâm bölüğüyle yaklaşık 8-10 bin atlı ve piyade milis güçten oluşmaktaydı. Türkler bu kuvvetle İngiliz Müstahkem Ordugâhına saldırmıştır. İngiliz Birlikleri askeri durumu şöyleydi: 16. piyade alayı 3 tabur; 17. piyade alayı 3 tabur; 18. piyade alayı 3 tabura sahipti.

Bercisiyye koruluğuyla Şuayyibe arasında yapılan Şuayyibe Muharebesi, iki safhadan oluşmaktaydı: 11/12 Nisan 1915 gecesi Fırat Grubu Bercisiyye koruluğundan ayrılarak İngilizlere karşı taarruza başlamıştır. 13 Nisan'da İngilizlere karşı koyamayarak Bercisiyye koruluğuna çekilmiştir. 13 Nisan'da İngiliz birlikleri Türklere saldırmış ve başarılı olmuştur. 14 Nisan 1915'te Türk kuvvetleri geri çekilmek zorunda kalmıştır²⁵⁹.

4.3.Şuayyibe Muharebesi ve İngilizlerin Kayıpları (11-14 Nisan 1915)

Süleyman Askerî Bey, İngilizleri Irak'tan atmak amacıyla bu muharebeyi yapmıştır. Savaş 11 Nisan akşamı başlamıştı. Fırat grubu taarruza geçmişti. Fırat grubunun önünde İngilizlere doğru ilerleyen grup mücahitlerden oluşmaktaydı. Arka tarafını bataklığa dayayan İngiliz birlikleri tel örgüler yüzünden ilerleyemeden kaçmışlardır. Zira yanlarında tel örgü kesecek makas vb alet yoktu. Şammar reisi Hümeydi ve Şeyh Bedir İngiliz Hint süvari bölüğünün saldırısını geri püskürtmüştür²⁶⁰.

Bütün gece nereye gittiğini bilmeden ilerlemişlerdir. 12 Nisan 1915 sabahında Fırat Grubu İngiliz birliklerinin karşısında bulmuştur. İngiliz komutan Türk taarruz planını anladığı için birliklerine ateş açtırmamıştır. Türk piyadeleri ise, İngiliz birlik ve ordugahına ateş açmıştır. Bu durumdan zarar gören İngilizler ileri karakollarına çekilmişlerdir. 2 grup arasında

²⁵⁶ Charles Vere Ferrers Townshend. *Mezopotamya Seferim Kurna, Kutülamare ve Selmanî pak Muharabeleri*, (Çev: Gürol Koca), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2012, s.49.

²⁵⁷ Charles Vere Townshend 1861-1924 yılları arasında yaşayan İngiliz general. Savaşta General Nixon tarafından Dicle nehrinin kuzeyine ilerlemesi ve Bağdat'ı alması için gönderilmiştir. Ancak bu emri gerçekleştirememiş ve Osmanlı tarafından esir alınmıştır. bk. Townshend, 2007, s.52.

²⁵⁸ Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Irak Cephesi , Cilt:III, Kısım 1, s.172-173.

²⁵⁹ Belen. 1964, s.25.

²⁶⁰ Albayrak-Engin. 2018, s.44.

topçu ateşi başlamıştır. Yaklaşık yarım saat sonra İngiliz mevzi ve ordugahına İtfaiye ve 104. Alay saldırmıştır. Şuayyibe istikâmetinde ileri harekete geçerek 11 Nisan 1915'te Bercisiyye ve Şuayyibe'deki müstahkem İngiliz mevzilerine taarruza başlamış; Bercisiyye ve Şuayyibe ormanları içinde üç gün süren muharebede başarılı olmamıştır.

Şuavyibe vuruşması sırasında Yarbay Nihat sağ kolda Fırat üzerinde Nasiriye'de 10 yaya taburumuz, 20.000 kadar aşiret gücü ve 28 top merkezde, Ravta'da 6 yaya ve iki deveye binmiş taburumuz, 6.000 oymak eri 8 top ve sol kolda Hüveyza'da (İran) 5 yaya ve bir deveye binmiş taburla 10.000 aşiret erimiz ve 2 topumuz olduğunu yazar ve şu kaydı ekler: *“Aşiret miktarı rüesanm (başkanlarm) para ve erzak almak için söyledikleri rakamlardır. Hakikatten çok fazla ise de miktar-ı mevcut kabil-i tahkik değildir. Mahaza nısıf nısıfa (yarı yarıya) kabul edilebilir²⁶¹”*.

İngilizlerin bu üç bölge veya cephede 14.400 kişi ve 40 toplan vardır, ancak onların Basra, Kurna ve Ahvaz'daki kuvvetleri arasında ırmaklar üzerinde iyi ve düzenlenmiş taşıt imkânları varken üç Osmanlı kuvveti arasında amelî bakımdan hemen hiç irtibat imkânı yok gibidir²⁶².

Muharebenin ikinci günü aşiretlerden topladığı gönüllü askerlerin çoğu ortadan kaybolduğundan ordu kuvveti yarı yarıya eksilince ağır kayıplar vererek, 14 Nisan 1915 gecesi elinde kalan az sayıdaki kuvvetini geri çekmek zorunda kalmıştır²⁶³. Şuayyibe Muharebesi'nde İngilizlerle anlaşılan Arap aşiretleri savaş sırasında kaçmaları yüzünden Türk birlikleri büyük kayıplar vermiştir. Irak Genel Komutanı'nı üzen bir diğer olay da birkaç bin atlı aşirete komuta eden Ziya Bey'in Zübeyir'i geri almak için gönderilmiş olan Uceymi Bey hakkında O'nun aşiretleriyle beraber İngilizlere katıldığını söylemesiydi. Hâlbuki Acemî Bey Basra'nın kaybedilmesinden sonra Türk ordusuna cephane, silah, yiyecek temin ederek ve yaralı olanları Nasiriye'ye götürmek suretiyle yardımlarda bulunmuştur. Şuayyibe'deki yenilgiden sonra bile Türk ordusuna desteklerini kesmemiş ve Hamisiye'ye kadar araçlarıyla yiyecek, silah, cephane ve yaralıları taşımıştı²⁶⁴.

Şuayyibe Muharebesi'nde Türk kuvvetlerinin Bercisiyye Koruluğu'ndaki İngilizlere karşı yapılan savunma Sinaf bataklığının yakınlarına yaklaşmış olan İngiliz nehir filosunun gemilerinin saldırıları nedeniyle sonuçsuz kalmıştır. Ayrıca Irak'taki Osmanlı kuvvetleri moral anlamında da çökmüştü. Bu yüzden Osmanlı birlikleri dağılmıştı. Araplar ise Türk kuvvetlerine saldırmış, cephane ve silahlarını yağmalayarak Nahile'ye kaçmışlardır. Fırat

²⁶¹ Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi .Irak Cephesi, Cilt:III- Kısım 2,s.180.

²⁶²Moberley. 1924, Cilt:I, s.217.

²⁶³Townshend. 2007, s.38.

²⁶⁴ Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi.Irak Cephesi, .Cilt:III-Kısım 2, s.197-198.

Grubu Komutanı Binbaşı Ali Bey, Irak Genel Komutanı Süleyman Askerî'ye durumu rapor etmiştir. Geri çekilmeyi rica etmiştir.Üç gün devam eden bu savaş sonucunda Türk kuvvetlerinin Nasırıye'ye doğru geri çekilmiştir. Süleyman Askerî ise kendi silahıyla intihar etmiştir²⁶⁵. Bu intiharın üzüntüden mi yoksa bir sinir krizinden mi olduğu tartışmalıdır. Arap aşiretlerinin ihaneti bu olaya zemin hazırlamıştır. Süleyman Askeri Bey yaralı olduğu halde birliklerinin başında katıldığı muharebede yenilgiyi kabullenemediğinden hayatına son vermiştir²⁶⁶. Ölümünden sonra, Mart 1916 tarih ve 1040 numaralı Şurayı Devlet kararıyla Süleyman Askerî Bey şehit kabul edilmiştir. Ayrıca Altın Muharebe Liyakat Madalyası ile de ödüllendirilmiştir²⁶⁷.

Osmanlı kuvvetleri ise bu muharebeye 9000 mevcutla katılmışlardı. 12 Mayıs 1915 tarihinde Fırat Grubu Komutanı'nın Başkomutanlık Vekâleti'ne gönderdiği raporda Türklerin 5028 kaybı olduğu belirtilmiştir²⁶⁸. İngilizler ayrıca 18 Türk zabiti, 724 küçük zabıt ve nefer esir edilmişti. Türk birliklerinin geri çekilmesi Süleyman Askerî Bey'in intiharından sonra gerçekleşmiştir. Müntefik komutanı Aceymî (Uceymi) Sadun Paşa ve emrindeki askerleri Şammarlıların reisi Şeyh Bedir ile Hümeydi'nin destekleri ile hayatta kalan Osmanlı askerinin esir düşmemesi sağlanmıştır. Geriye kalan Osmanlı birlikleri ise Gabisiye'de yeniden tertip, düzen ve teşkil edildikten sonra 18 Nisan'da Hamisiye'ye ve oradan da Nisan sonuna doğru Nasırıye'ye gitmişlerdi²⁶⁹.

Şuayyibe'de zayıf mevcutlu 9 tabur askerden 3.000'i şehit ve yaralı olarak verilirken, 800 asker de İngilizlere esir düşmüştür. İngilizlerin kaybı ise ölü ve yaralı olarak 1.060 kişi olarak verilmiştir²⁷⁰. Şuayyibe Muharebesi'nde İngilizler 11 İngiliz zabiti (subay), 53 İngiliz astsubay ve er, 6 Hintli zabıt ve 91 Hintli astsubay ve er ölmüştür²⁷¹.

Şuaybe yenilgisi, Basra vilayetinin tamamıyla Osmanlı'nın elinden çıkmasına sebep olmuş, harbin sonuna kadar bu kısımları ele geçirmek mümkün olamamıştır. Zayıf mevcutlu tabur piyade ile 16 tabur piyade ve kuvvetli topçudan oluşan ve müstahkem bir mevzide müdafaaya hazırlanmış olan bir buçuk İngiliz tümenine taarruz etmek bu felâketi

²⁶⁵ BOA, DH.ŞFR .454/151.

²⁶⁶ Bayur. 1991, Cilt:II-Kısım 4, s. 94.

²⁶⁷ Şimşek. 2008, 127.

²⁶⁸ Müntefik Mutasarrıfı (kaymakam) Hamza Bey Dahiliye Nezareti'ne Osmanlı Ordu'sunun Şuayyibe yenilgisiyle ilgili bir telgraf çekmiştir. Vedat ve Ali Rıza Bey'in şehit olduğu ve Süleyman Askeri Bey'in intihar ettiğini bildirmiştir. Ordu komutanlığına çalışkanlığına bilinen Halil Bey'in getirilmesinin iyi olacağını da eklemiştir. bk. BOA DH.ŞFR. 467/117

²⁶⁹ Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi Irak Cephesi, Cilt:III-Kısım 2, s.203

²⁷⁰ Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, Cilt:III, Kısım I, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayını, Ankara,1979, s.201.

²⁷¹ BOA, DH.ŞFR.470/13.

doğurmuştur. Harbiye Vekâleti 24 Nisan 1915 tarihinde Süleyman Askerî Bey'in vefatı dolayısıyla Irak ve Havalisi Genel Komutanlığına Edirne'deki II. Kolordu'nun 4.Tümen Komutanı olan Albay Nurettin Bey (Sakallı Nurettin Bey/Paşa)'i atamıştır²⁷². 19 Mayıs 1915'te Bağdat'a ulaşan Albay Nurettin Bey, İngiliz kuvvetlerine karşı yeni bir savunma hattı oluşturmaya çalıştığı sırada İngilizler de Basra'nın güvenliğini tamamen sağlamak amacıyla yapacakları taarruz için hazırlıklarını tamamlamışlardır. Sağlık sorunları nedeniyle istifa eden General Sir Arthur Barret'in yerine Irak Sefer Kuvvetleri içerisindeki 6. Tümen'in komutanlığına Tümgeneral Charles Vere Ferres Townshend göreve başlamıştır²⁷³. İngiliz istihbaratı, Şuayyibe Muharebesi'nden sonra özellikle Şiilerin çoğunlukta oldukları bölgelerde Türklere karşı ayaklanmalar çıkartarak, Irak'taki devlet otoritesini sarsmaya çalışmışlardır. Nitekim ilk ayaklanmalar Necef ve Kerbela'da gerçekleşmiştir²⁷⁴. Osmanlı Ordusu Irak'taki gücü zayıflamış, diğer yandan İngilizlerin bölgedeki kontrolü artmıştır.

4.4. Süleyman Askerî Bey'in İntiharı

Geri çekilme esnasında ümitsizliğe düşen Süleyman Askerî Bey, Bercisiyye koruluğunda intihar etmiştir²⁷⁵. İngiliz General Townshed, Nasiriyye'de intihar ettiğini ifade etmişti²⁷⁶.

Türk birliklerine geri çekilme emri Süleyman Askerî Bey'in intiharından sonra gerçekleşmişti. Müntefik Komutanı Uceymi²⁷⁷ Sadun Paşa ve maiyetindeki süvariler, Şammarlıların reisi Şeyh Bedir ile Hümeydi'nin destekleri ile geri kalan Türk birliklerinin esir düşmemeleri sağlanmıştı. Geriye kalan Türk birlikleri ise Gabisiye'de yeniden tertip, düzen ve teşkil edildikten sonra 18 Nisan 1915'te Hamisiye'ye ve oradan da Nisan sonuna doğru Nasırıye'ye ulaşmıştı.

Süleyman Askerî Bey'in intiharı olayı konusunda bilgiler çok azdır. Bu konuyla ilgili bilgiler bazı hatıra eserlerinde yer almaktadır. Süleyman Askerî Bey'in emrinde bir teğmen olarak bulunmuş olan Hamza Osman . Erkan, Şuayyibe Savaşı'nın sonlarına doğru Süleyman Askerî Bey'in büyük bir üzüntü içinde olduğunu dile getirmiştir. Erkan Süleyman Askerî Bey'in intiharından şöyle bahsetmektedir: “ *Gözleri yaşla doldu ve kendisini sedyeye attı. Muharebede gerekli desteği vermediğini düşündüğü Zübeyir halkından silahlandırılmış ve gerekli malzemelerle donatılmış olan ama kızırgan savaşta sadece seyirci olduğunu gördüğü*

²⁷² Sabis. 1991, Cilt:II, s.399-400; Necati Taş, *Nurettin Paşa*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2014, s.18

²⁷³ The National Archives. ADM 196/156/1199

²⁷⁴ Türkmen. 2014, s.401.

²⁷⁵ Genelkurmay *ATASE Arşivi*, Klasör: 3604, Dosya:7; Bayur, Cilt:III-, Kısım.III, s.100

²⁷⁶ Townshed. 2012, s.49.

²⁷⁷ Uceymi Sadun Paşa Osmanlı'ya sadık kalan Arap aşiret reisidir. Irak'ta daha sonra Kurtuluş Savaşı sırasında Türk askerinin yanında savaşmıştır. bk. BOA DH. ŞFR, 471/74.

bir aşiret reisin esert sözler söyledi. Yaveri olan Rüsuhi Bey'e arabaya bindirilmesini emretti . Süleyman Askerî Bey arabaya bindiğinde yanında olan İstihkâm Üsteğmeni Fikri Bey'i bir emirle yanından uzaklaştırdı, bu sırada arabaya binene kadar yanında Kurmay Başkanı Binbaşı Adil, yaveri Rüsuhi, kâtibi Manastırlı Şevki, emir subayı Sadık, Topçu Yüzbaşı Şevki, Teğmen Hadi Beyler ile diğer maiyeti bulunmaktaydı. Arabaya bindirildikten hemen sonra araba yola çıkacağı sırada çok yakından bir silah sesi duyuldu. Savaş sırasında bu gürültüyü önce kimse önemsememişti. Ancak arabanın yanına yaklaşınca Süleyman Askerî Bey'in elinde nagant silahıyla intihar ettiği görülmüştür²⁷⁸.

Süleyman Askerî Bey'in intihar ettiği silah konusunda da pek çok görüş vardır. Silahın revolver veya nagant olduğu düşünülmüştür. Revolver toplu ya da altıpatlar denilen tabancalara verilen genel isimdir. Nagant ise silah firmasının adıdır²⁷⁹.

Gönüllü askerlerin gönderilmesi tamamlandıktan sonra Süleyman Askerî Bey ayakları askıda bir halde bir fayton aracılığıyla Şuayyibe'ye getirilmiştir. Süleyman Askerî Bey, Bercisiyye ormanında emrindeki subayları görevler vererek yanından uzaklaştırılmıştı. Kumandanın güvenliği için arabaya bindirilerek uzaklaştırılmıştır²⁸⁰. Süleyman Askerî Bey üzgün ve sinirli bir ruh hali içerisinde olduğu bilinmektedir. Yine de ilerleyen İngiliz süvarilerini durdurması gerektiğini de belirtmiştir²⁸¹. Kumandan, Kurmay Binbaşı Trabzonlu Adil Bey'e de ilerlemekte olan düşman süvarilerine karşı önlem alması emrini vermişti²⁸². Süleyman Askerî Bey'in ağızına bir revolver kurşunu sıkarak intihar ettiğini görmüştü²⁸³.

Süleyman Askerî Bey'in ölü bedeni gece yarısına doğru Türk birliklerine ve aşiretlere fark ettirilmeden araba ile Nahile'deki komutanlık karargâhına götürülmüştü. Dinî işlemler yapıldıktan sonra burada büyük bir saygı ve üzüntü ile çadırının içinde kazılmış olan bir mezara üstündeki üniforma ile gömülmüştür.

Süleyman Askerî Bey'in intiharından sonra 18 Nisan 1915'te Fırat Grubu Komutanı Binbaşı Ali Bey rütbesi yarbaylığa (kaymakamlık) yükseltilerek Irak Genel Komutanlık Vekâletine tayin edilmiştir. Daha sonra Irak ve Havalisi Kumandanlığı'na Edirne'deki 2. Kolordunun 4. Tümen Kumandanı Albay Sakallı Nureddin Bey atanmıştır²⁸⁴.

²⁷⁸ Erkan, 1946, s.23.

²⁷⁹ Şimşek, 2008, s.175.

²⁸⁰ Moberley, 1924, s.224.

²⁸¹ Erickson, 2003, s.110-111.

²⁸² Bayur, Cilt:III, Kısım-3, s.88.

²⁸³ Askerî Tarih Belgeleri Dergisi, yıl:53, sayı:118, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt ve Genelkurmay Denetleme Başkanlığı Yayınları, Ankara 2004, s.104-105.

²⁸⁴ Sakallı Nurettin Paşa 1873- 1937 yılları arasında yaşamıştır. I. Dünya Savaşı'nda Irak Cephesi'nde daha sonra Kurtuluş Savaşı sırasında savaşmıştır. bk. BOA, İ.HB 168/16.

Şuayyibe yenilgisi Osmanlı askerinin Irak'ta ilerleyişini bir süre durdurmuştur. Arap aşiret birlikleri ve gönüllülerden topladığı kuvvetlerle Şuayyibe'de İngilizlere karşı taarruza geçen Süleyman Askerî Bey'in 3 gün süren savaşın sonucunda yenilgiye uğramıştır. Çok sayıda Osmanlı askerinin ölmesi Süleyman Askerî Bey'in Bercisiyye koruluğunda intihar etmesine neden olmuştur.

Şuayyibe Muharebesi Osmanlı'nın Irak'ı savunma planını aşiretler ve gönüllülere dayamasının sonucunda neler olabileceği açısından önemlidir. Irak gibi önemli bölgede 80000 Osmanlı askeri bırakılması da Osmanlı'nın savaştaki öngörü eksikliği olarak yorumlanabilir. Almanya'nın askeri gücüne çok güvenen Osmanlı savaşın uzamadan Almanya'nın zaferiyle biteceğini düşünmüş olabilir. Halbuki İngilizlerin Irak'taki faaliyetleri göz ardı edilmeseydi belki de İngilizler Irak'a adım bile atamayacaklardı. Bu zaferden sonra İngiliz askeri birlikleri Irak'ta ilerlemeye devam etmişler ve Basra vilayetindeki önemli stratejik mevkiileri ele geçirmişlerdir.

İsmet İnönü'ye göre Süleyman Askerî Bey, *“Ölünceye kadar ateşli ve hareketli bir insan olarak kalan” biri olmuştur*²⁸⁵. Bahriye Nazırı ve 4. Ordu Kumandanı Cemal Paşa da hatıralarında Süleyman Askerî Bey'den şöyle söz etmektedir: *“Süleyman Askerî Bey biraz aceleci ve biraz da nikbin olmasına rağmen pek mükemmel ve müteşebbis bir idare adamı sayılabilirdi. Yüksek zekâsı, son derece cesaret ve fedakarlığı ile muhitine itimat ve emniyet veren bu mümtaz şahsiyet...”*²⁸⁶. Rahmi Apak Süleyman Askerî Bey'in *“pek kahraman ve enerjik bir adam”* olduğundan söz etmektedir²⁸⁷.

Celal Bayar, Süleyman Askerî Bey'i şöyle anlatmaktadır: *“...Ölümünden korkmazdı. Şahsi menfaat nedir, bilmezdi. (...) Kudretli bir şahsiyetti.... Gerekirse vatan için her şeyini feda edeceğini, seve seve ölüm cezasını da kabul edeceğini söyledi*²⁸⁸”.

Hamza Osman Erkan'ın *Bir Avuç Kahraman*” adlı eserinde Süleyman Askerî Bey'i şöyle betimlemektedir: *“Son dere cesur, zeki ve çok vatanperverdi. Yüksek bir kuvveyi maneviyesi vardı. İnsan karakterinde cesaret ve fedakârlığın ne kadar kıymetli bir şey olduğunu ben ilk defa bu atılgan ve harikulade cesur komutanın şahsiyetinde tanıdım*²⁸⁹”.

²⁸⁵ Şevket Süreyya Aydemir. *İkinci Adam, 1884-1938*, Cilt:I, Remzi Kitabevi, İstanbul 1999,s.45.

²⁸⁶ Cemal Paşa, 2001, s.64.

²⁸⁷ Rahmi Apak, *Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları*, TTK Basımevi, Ankara, 1988, s.134

²⁸⁸ Celal Bayar. *Ben de Yazdım*, Cilt:IV, Sabah Kitapları, İstanbul 1997, s.154;248.

²⁸⁹ Erkan. 1946, s.23.

SONUÇ

28 Temmuz 1914'te başlayan ve 11 Kasım 1918'de sona eren Birinci Dünya Savaşı dünya tarihinde nedenleri ve sonuçları bakımından önemli bir yere sahiptir. Osmanlı Devleti gibi büyük imparatorlukların ortadan kalkmasına neden olan Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti pek çok cephede savaştı. Osmanlı Devleti'nin savaştığı önemli cephelerden biri de Irak Cephesi olmuştur. Bu cephede öne çıkan önemli komutanlardan biri Süleyman Askerî Bey'dir.

Irak Cephesi'ndeki önemli komutanlardan biri Süleyman Askerî Bey'dir. Süleyman Askerî Bey, Makedonya'da çete takiplerinde bulunmuştur. İttihat ve Terakki'nin önemli isimlerinden biri olan, Batı Trakya'da ve Trablusgarp'ta savaştı. 1913 yılında kurulan Batı Trakya Türk Cumhuriyeti'nin kuruluşunda yer almış, Batı Trakya Türk Cumhuriyeti'nin ordusunda Genelkurmay Başkanlığı yapmıştır. Teşkilât-ı Mahsusa, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Batı Trakya'ya ilişkin kararlarını uygulamak için kurulmuş bir örgüttü. Zaman içerisinde büyüyüp gelişmiştir. Enver Paşa tarafından oluşturulan bu örgütün başına Enver Paşa'nın en güvendiği isimlerden biri olan Süleyman Askerî Bey getirilmiştir. Süleyman Askerî, vatan savunması için her dönemde verilen görevleri yerine getiren önemli bir tarihî şahsiyettir.

17 Aralık 1914 tarihinde, Basra Valiliği ve 38. Tümen Komutanlığı'na getirilmiş ve Süleyman Askerî sonra "Irak ve Havalisi Umum Kumandanı" görevi verilmiştir. Binbaşı olan Süleyman Askerî'nin rütbesi yarbaylığa yükseltilmiştir. Irak'ta Süleyman Askerî Bey'e verilen görev Bedevî, düzensiz aşiret birliklerinden ve yeni silah altına alınmış kuvvetlerden oluşan bir birliklerle İngilizlerin kuzeye doğru ilerlemesini durdurmak, Basra'yı İngilizlerden geri almaktır.

Birinci Dünya Savaşı'ndan önce askerleri başka cephelere gönderilen Irak İngilizler için petrol ve sömürgelerinin güvenliği açısından çok önemliydi. Şattül-Arap'ı ve Kurna'yı alan İngilizlerin Basra'yı da almaları Osmanlı'nın bölgedeki varlığını tehlikeye sokmuştu. Ancak bölgenin düzenli ordu yerine gönüllülerden oluşacak milis kuvvetlerle savunulmasını düşünen Başkomutan Vekili ve Harbiye Nazırı Enver Paşa Trablusgarp ve Balkanlardaki tecrübelerinden dolayı Süleyman Askerî Bey'i Irak'ı savunmakla görevlendirmiştir.

İngiltere Osmanlı'ya savaş ilan etmeden önce bölgeye asker göndermiştir. Kasım 1914 tarihinde stratejik öneme sahip Fav'ı işgal eden İngiliz birlikleri Basra'ya kadar ele geçirmişlerdi. Albay Suphi ve emrindeki bir çok askeri esir almıştı. Süleyman Askerî Bey, Enver Paşa tarafından Irak'a gönderilmiştir. Süleyman Askerî Bey'in 1909 ve 1913'te

Bağdat'ta Jandarma Okulu'nda görev alması ve bölgeyi tanınması, Trablusgarp ve Balkanlardaki deneyimleri, Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın ona güven duymasını sağlamıştır.

Basra Valiliği ve 38. Tümen Komutanlığı'na getirilmiş olan Süleyman Askerî sonra “Irak ve Havalisi Umum Kumandanı” yapılmıştır. Binbaşı rütbesinde olan Süleyman Askerî'nin rütbesi yarbaylığa yükseltilmiştir. Enver Paşa'nın da isteğiyle Irak ve çevresindeki Arap aşiret reisleri ve Şeyhleri Osmanlı tarafına çekmeye çalışmış bu konuda başarılı olamadığını Şuayyibe Muharebesi sonucunda anlamıştır.

Irak'ta Süleyman Askerî Bey'e verilen görev, düzensiz aşiret birliklerinden ve yeni silah altına alınmış kuvvetlerden oluşan bir birliklerle İngilizlerin kuzeye doğru ilerlemesini durdurmak, Basra'yı İngilizlerden geri almaktır. Birinci Rota Muharebesi'nde Osmanlı birlikleri başarı elde etmiş ve İngilizlerin ilerleyişini yavaşlatmıştı. Irak ve çevresindeki petrol yataklarını tahrip etmişti. 20 Ocak 1915 tarihinde yapılan Rota Muharebesinde İngilizleri yenmiş, ilerleyişlerini durdurmuştur. Ancak Süleyman Askerî Bey iki ayağından yaralanarak hem kendi hem de savaşın gidişatını etkilemiştir.

Şattül-Arap'tan İngilizleri atmak amacıyla 11 Nisan 1915 tarihinden İngilizlere saldırmış, hem İngilizlerin önündeki tel örgüler hem de Osmanlı ordusuyla savaşan Arap aşiretlerine ait milis güçlerin savaşmaması Irak'taki Osmanlı birliklerinin ağır bir yenilgiye uğramasına neden olmuştur.

11-14 Nisan 1915 tarihleri arasında gerçekleşen Şuayyibe Muharebesi'nde alınan yenilgi ve ağır kayıplar ise zaten yaralı bir şekilde sedye ile savaş alanına getirilen ve savaşı yöneten aşiretlerin gerekli desteği vermediğini düşünen harekât planları alt üst olan Irak Genel Komutanı Süleyman Askerî Bey'in moralini ciddi bir şekilde etkilemiş ve intiharına neden olmuştur. Süleyman Askerî Bey'in intiharı olayı Irak Cephesindeki önemli olaylardan biri olarak göze çarpmaktadır. Irak ve Havalisi Genel Komutanı Süleyman Askerî Bey'in Şuayyibe Muharebesi'ndeki mağlubiyeti İngilizler tarafından propaganda malzemesi olarak da kullanılmış tarihî bir olay olması açısından da önem taşımaktadır.

12-14 Nisan 1915 tarihleri arasında gerçekleşen Şuayyibe Muharebesi'nde alınan yenilgi ve ağır kayıplar ise zaten yaralı bir şekilde sedye ile savaş alanına getirilen ve savaşı yöneten ve aşiretlerin gerekli desteği vermediğini düşünen harekât planları alt üst olan Irak Genel Komutanı Süleyman Askerî Bey'in moralini ciddi bir şekilde etkilemiş ve intiharına neden olmuştur.

Şuayyibe muharebesinden sonra Hindistan karargâhı Irak seferi konusunda İngiltere Savaş Bakanlığından daha etkin hale gelmeye başlamıştı. Şuayyibe yenilgisinden sonra Irak'ta Türklerin durumu oldukça kötüleşmişti Birçok yerli aşiret Osmanlıdan ayrılmıştır.

Yalnızca Fırat boylarında Uceymi Paşanın Aşiretinin tamamı Osmanlı'ya bağlı kamıştır. Şiilerin kutsal yerleri olan Necef ve Kerbela'daki aşiretler ayaklanmıştı. Ayaklanma sebebi olarak kutsal yerlerine yapılan saldırılar ve Osmanlı yöneticilerinin bölge halkını mali anlamda sömürülmesi gösterilmiştir

Süleyman Askeri Bey'in intiharıyla sonuçlanan Şuayyibe başarısızlığından sonra Irak Cephesi'nde bazı aşiretler İngiliz tarafına geçmişlerdi. Osmanlı'nın bölge topraklarını alması hatta Hindistan'ı kadar dolaylı yoldan da olsa egemenlik kurma hayalleri sona ermişti. Osmancık taburundan geriye çok az kişi sağ kalmıştı. Geriye kalan Osmanlı birlikleri Kut'ül Amare'ye çekilmişti. İngiltere Osmanlı'nın bölgedeki egemenliğini tamamen sona erdirmek için ordunun başına General Townshed'i geçirmiştir.

Süleyman Askerî Bey'in intiharına ve Osmanlı birliklerin ağır kayıplar vermesine neden olan bu muharebenin yenilgiyle sonuçlanmasının en önemli etkenlerden biri bölgeyi tanımayan subayların yaptığı keşiflerdi. Zira yanlış bilgilerle yapılan bu savaş Osmanlı birliklerinin İngiltere karşısında hezimete uğramasına neden olmuştur.

Süleyman Askeri Bey'in saldırıları başarısızlıkla sonuçlanmış ve Osmanlı birlikleri geri çekilmişti. Bu zafer karşısında bile İngilizler tedirgin olmuştu. İngiltere Çanakkale Deniz Savaşı'nda aldığı yenilgi sonrasında Osmanlı Devleti'ne karşı diğer bir yenilgi almak istemediğinden temkinli hareket etmeye çalışıyordu. 18 Mart 1915'te gerçekleşen Çanakkale Deniz Savaşı'nda İngilizlerin yenilmesi, İngiltere'nin yeterince itibar kaybetmesine neden olmuştu. İngiltere Bağdat'ı ele geçirerek elde edeceği askerî zaferin, yaşadığı itibar kaybını hafifleteceğini düşünüyordu, ancak Şuayyibe mağlubiyetinden yedi ay sonra Selman-Pak'ta İngilizler Osmanlı'ya yenilecekti. 29 Nisan 1916 tarihinde general Townshed ve askerleri beş aylık bir kuşatmanın sonunda Osmanlı birliklerine teslim olacaktı. İngiltere için Çanakkale gibi unutulamayacak bir yenilgi olacaktı.

Şuayyibe Muharebesi'ni takiben İngiliz birlikleri, Basra'dan Kurna'ya kadar olan bölgeye yerleşmişler ve bu durum İngilizleri bölgede daha geniş kararlar almaya itmişti. Dicle Nehri boyunca ilerleyen İngiliz birlikleri, 21 Mayıs 1915'te Ammare'yi, 25 Temmuz 1915'te Nasiriye'yi, 28 Eylül 1915'te Kutü'l Amare'yi işgal etmişlerdir. Bu ard arda gelen başarılar İngilizler için Bağdat'a giden yolu açmıştır. Bir yıl süren yenilgilerden sonra Albay Nurettin Bey komutasındaki Osmanlı Kuvvetleri, İngiliz General Townshend komutasındaki 6. İngiliz-Hint tümenini üç gün süren şiddetli çarpışmalar sonunda 22-25 Kasım 1915 tarihleri arasında Selman-ı Pak Muharebesi'nde büyük bir yenilgiye uğratmıştır. Bağdat'ı ele geçirmek üzere çıktığı bu seferin başlangıcında hızla ilerleyen İngiliz birlikleri, Selman-ı Pak'ta Osmanlı birliklerine yenilerek geri çekilmişler ve Kutü'l-Amâre'de savunmaya

geçmişlerdir. 29 Nisan 1916'da Halil (Kut) Paşa komutasındaki Osmanlı Altıncı Ordusu dört ay yirmi üç gün süren kuşatma sonunda General Townshend ve emrindeki 13.309 kişi esir alınmıştır.

Süleyman Askeri Bey ve Irak ve Havalisi Umum Kumandanlığı Dönemi adlı çalışma ile Süleyman Askeri'nin Bey'in hayatı ve Irak cephesindeki faaliyetleri ele alınarak Osmanlı'nın Birinci Dünya Savaşı sırasında genel durumu ile Irak ve havalisindeki durumu gözler önüne serilmiştir. Birinci Dünya Savaşı sırasında önemli cephelerinden biri olan Irak'ta komutan olan Süleyman Askeri Bey'in bölgedeki faaliyetleri savaşın gidişatını etkilemiştir. Şuayyibe Muharebesi'nde yenilmeseydi bölgede durum nasıl olurdu? Bu ve buna benzer soruların cevapları ihtimaller dahilindedir. Ancak, Kut'ül Amare zaferine giden yolda Osmanlı askerinin yanında olan Süleyman Askeri Bey'in cesur ve vatansever ruhu hep hatırlanacaktır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

BOA, DH.ŞFR, 454/151.

BOA, 4327/324506.

BOA, DH. ŞFR, 461/46, 1a, b,c,d,e,f,g,h

BOA, DH.ŞFR ,454/151.

BOA, DH.ŞFR,470/13.

BOA DH. ŞFR, 471/74.

Genelkurmay ATASE Arşivi, Klasör: 3604, Dosya:7

Kitaplar

Akal, Emel. *Mustafa Kemal İttihat Terakki ve Bolşevizm*, Tüstav Yayınları, İstanbul 2002.

Ahmet İzzet Paşa. *Feryadım*, Cilt:I, Nehir Yayınları, İstanbul 1992

Apak, Rahmi. *Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988.

Akşin, Sina. *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, İmge Kitabevi, Ankara. 2009.

Artuç, Nevzat. *İttihat ve Terakki'nin İttihad-ı İslam Siyaseti Çerçevesinde İttihatçı-Senûsî İlişkileri (1908-1918)*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2013,

Atabey, Figen, *Karadeniz'de Türk Donanması (Birinci Dünya Harbi ve Milli Mücadele Dönemi)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2006.

Atabey, Figen. *Çanakkale Savaşları'nın Deniz Cephesi*, Ankara Üniversitesi (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 2010.

Balkan, Fuat. *Komitacı BJK'nin kurucusu Fuat Balkan'ın Anıları*, Gürer Yayınları, İstanbul, 2008.

Bayar, Celal, *Ben de Yazdım*, Cilt:4, Sabah Kitapları, İstanbul 1997.

Bayur, Yusuf Hikmet. *Türk İnkılâbı Tarihi*, Cilt:I- Kısım:1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1983.

Bayur, Yusuf Hikmet ,*Türk İnkılabı Tarihi*, cilt:-II, Kısım:1,Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1983.

Bayur, Yusuf, *Türk İnkılâbı Tarihi* Cilt:III-Kısım 1, TTK Basımevi, Ankara, 1991.

Bayur, Yusuf, *Türk İnkılâbı Tarihi* Cilt: III- Kısım 3, TTK Basımevi ,Ankara, 1991.

Bayur, Yusuf Hikmet , *Atatürk'ün Hayatı ve Eseri I*, TTK Basımevi ,Ankara 1997.

Belen, Fahri. *Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi, 1915 Yılı Hareketleri*, Cilt:II, Kara Kuvvetleri Komutanlığı Yayınları, Ankara 1964.

Belen, Fahri. 20. Yüzyılda Osmanlı Devleti, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2016

Bilgin, Mehmet. *Teşkilat-ı Mahsusa'nın Kafkasya Misyonu ve Operasyonları*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2017.

Birdal, Murat. *The Political Economy of Ottoman PublicDebt*, Tauris Academic Studies, New York, 2010.

Bıykoğlu, Tefik. *Trakya'da Milli Mücadele*, Cilt: I, TTK Basımevi, Ankara 1987,

Bostan, M. Hanefi. *Bir İslamcı Düşünür: Said Halim Paşa*, İrfan Yayınevi, İstanbul 1992

Bridge, F.R. "Habsburg Monarşisi ve Osmanlı İmparatorluğu:1900-1918", *Osmanlı İmparatorluğunun Sonu ve Büyük Güçler*, (Yay. haz. Marian Kent), (çev. Ahmet Fehmi), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999.

Bush, Briton Cooper. *Britain, India, and the Arabs 1914–1921*, University of California Press, California 1971.

Hall, Richard C. *Balkan Savaşları /1912 -1913 I. Dünya Savaşı'nın Provası*, Çev. M. Tanju Akad, Homer Kitabevi, İstanbul, 2003.

Hayta, Necdet. *Balkan Savaşları'nın Diplomatik Boyutu ve Londra Büyükelçiler Konferansı (17 Aralık 1912- 11 Ağustos 1913)*. Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2008.

İnalcık, Halil. *Osmanlı ve Avrupa*, Kronik Kitap, İstanbul 2017.

Jarett, Mark. *The Congress of Vienna and Its Legacy: War and Great Power Diplomacy After Napoleon*; İ&B Tauris, New York, 2013.

Karal, Enver Ziya. *Osmanlı Tarihi VIII. Cilt*, TTK Basımevi, Ankara 2007.

Karal, Enver Ziya. *Osmanlı Tarihi-İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908-1918)*, IX. Cilt, TTK Basımevi Ankara, 2010.

Karal, Enver Ziya *Osmanlı Tarihi, V. Cilt*, TTK Basımevi , Ankara 2011.

Kaya Karan, *Türk İstihbarat Tarihi*, Truva Yayınları, İstanbul 2008.

Kazım Karabekir, *Birinci Cihan Harbine Neden Girdik?* Cilt:I, Emre Yayınları, İstanbul 1995

Kutay, Cemal. *Birinci Dünya Harbinde Teşkilat-ı Mahsusa ve Hayber'de Türk Cengi*, Ercan Matbaası, İstanbul 1963..

Kutay, Cemal. *1913'te Garbi Trakya'da İlk Türk Cumhuriyeti*, Ercan Matbaası, İstanbul, 1962.

Lee, Sidbey. *King Edward VII*, The Mac Millan Company, London 1925

Limon von Sanders. *Türkiye'de Beş Yıl*, (Der. Resul Bozyeli), Kesit Yayınları, İstanbul 2007.

- Macfie, Alexander, L *Osmanlı'nın Son Yılları 1908-1923*, (Çev. Damla Acar, Funda Soysal), Kitap Yayınevi, İstanbul 2003.
- Michael, Howard. *The Franco-Prussian War: The German Invasion of France 1870-1871*, Taylor Francis New York 1981.
- Moberly, James. *The Campaign in Mesopotamia: 1914-1918*, Cilt:I, London 1924.
- Ortaylı, İlber. *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, Timaş Yayınları, İstanbul 2008.
- Ortaylı, İlber. *Yakın Tarihin Gerçekleri*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012.
- Önsoy, Rıfat. *Türk Alman İktisadi Münasebetleri (1871-1914)*, Enderun Yayınevi, İstanbul 1982.
- Özalp, Kazım. *Milli Mücadele 1919-1922*, TTK Basımevi, Ankara 1998
- Öztemiz, Mutay. *Süryaniler, İdea ve Ayrıntı*, İstanbul 2000.
- Pakalın, Mehmed Zeki. *Sicill-i Osmanî Zeyli, (Servet Efendi-Şükrü Efendi)*, (Yay. Haz: Şakir Batmaz-Gülbadi Alan), Cilt: XVII, TTK Basımevi, Ankara, 2009.
- Radzinsky, Edvard. *Alexander II: The Last Great Tsar*, Simon and Schuster, New York 2005.
- Resneli Niyazi, *Hatırat-ı Niyazi*, (Yay. Haz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı), Sabah Matbaası, İstanbul 2004.
- Sabis, Ali İhsan *Harp Hatıralarım, 1.Dünya Harbi Cilt: I-II*, Nehir Yayınları, İstanbul 1991.
- Sakaoğlu, Necdet. *Bu Mülkün Sultanları*, Oğlak Yayınları, İstanbul 1999.
- Sander, Oral. *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*, İmge Kitabevi, Ankara 2011.
- Selek, Sabahattin. *İsmet İnönü Hatıraları Genç Subaylık Hatıralarım (1884-1918)*, Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, İstanbul 1997.
- Şıvgın, Hale. *Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk-İtalyan İlişkileri*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2006.
- Stoddard, Phillipp. H. *Teşkilat-ı Mahsusa*, Çev. Tansel Demirel, Arma Yayınları İstanbul 2003.
- Şimşek, Nurettin. *Teşkilat-ı Mahsusa'nın Reisi Süleyman Askerî Bey (Hayatı, Siyasi ve Askerî Faaliyetleri)*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2008.
- Talat Paşa. *Talat Paşa'nın Anıları*, (Yay.Haz. Alpay Kabacalı), İş Bankası Yayınları, İstanbul 2018.
- Taş, Necati. *Nurettin Paşa*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2014
- Tetik, Ahmet. *Teşkilat-ı Mahsusa (Umur-ı Şarkıyye Dairesi) Tarihi, Cilt:1 1914-1916*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2014.

Townshend, Charles Vere Ferrers. *Irak Seferi ve Esaret*, (Çev. Tarih-i Asker-i Osmâni Encümeni, Sadeleştiren: Recep Ahıskalı), Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2007.

Townshend, Charles Vere Ferrers. *Mezopotamya Seferim Kurna, Kutülamare ve Selman-ı pak Muharabeleri*, (Çev: Gürol Koca), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2012

Uçarol, Rıfat. *Siyasî Tarih (1789-1994)*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1995.

Ülman, Haluk. *Birinci Dünya Savaşı'na Giden Yol*, İmge Yayınları, Ankara 2002.

Vardar, Galip. *İttihat ve Terakki İçinde Dönenler*, (Yay. Haz: Samih Nafiz Tansu), İnkılâp Kitapevi, İstanbul, 1960.

Wilson, Arnold. T. *Loyalties Mesopotamia 1914-1917*, Cilt:I, Oxford University Press, Oxford 1930.

Ziya Şakir. 1914 *Birinci Cihan Harbine Nasıl Girdik*, Çatı Kitapları, İstanbul 2007.

Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, (Çanakkale Cephesi Harekâtı), V. Cilt, 1. Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1993.

Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi (Irak-İran Cephesi), Gnkur. ATASE Başkanlığı Yayınları Ankara 1979.

Balkan Savaşı'na Katılan Komutanların Yaşam Öyküleri, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları Ankara 2004.

Genelkurmay Personel Başkanlığı Askeri Tarih Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Yayınları, sayı: 25, (2015), s.65-75.

T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yayınları, *Türk İstiklâl Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri*, Genelkurmay Başkanlığı Basımevi, Ankara, 1972.

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri Birinci Dünya Harbi İdari Faaliyetler ve Lojistik, Cilt: X, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara 1985.

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi 1908-1920, Cilt: 3, Kısım 6, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.

Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, Deniz Harekâtı, VIII. Cilt, Genelkurmay Basımevi. Ankara, 1976.

Genelkurmay, Askerî Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı:117, Ankara, (Ocak 2004), s.6-9.

Harp Mecmuası, yıl:1, sayı:9, (Mayıs 1332-1916), s.131.

Sürelî Yayınlar

Al-HamadSaif. S- Albadran, Badir, N.- Pournelle, Jennifer R. “ Geological History of Shatt-Al ArabRivers, South of Iraq, İnternational of Journal of Science And Research, cilt:6, sayı:1, (2017), ss.2029-2039.

Atabey, Figen. “Kutü’l-Amâre Kuşatması’na Giden yolda Osmanlı’nın Selman-ı Pak Zaferi”, *Kutü’l-Amâre Zaferi’nin 100. Yılı Münasebetiyle I. Dünya Savaşı’nda Irak Cephesi Uluslararası Sempozyumu*, (28-29 Nisan 2016), ss.203-229.

Atabey, Figen. “Türk Donanması’nın Rus Limanlarını Bombardımanı ve Osmanlı Devleti’nin Birinci Dünya Harbi’ne Girmesi” *Düşünen Siyaset*, sayı:26 (2010), ss.37-49.

Atabey, Figen “Öncesi ve Sonrası ile Osmanlı’nın Kutü’l-Amare Zaferi” *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, cilt:10, sayı:53, (2017), ss.205-216.

Baran, Tülay Alim “Birinci Dünya Savaşı ve Irak Cephesi”, *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, (100. Yılında Birinci Dünya Savaşı Özel Sayısı), Genelkurmay Personel Başkanlığı Askeri Tarih Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Yayınları, yıl:13, sayı: 25, (2014), ss. 65-75

Beden, Aydın. “ Kutü’l-Amare Zaferi, Türk Şehitliği ve Şehitlik Arazisinin Hediye Edilmesine İlişkin Değerlendirmeler”, *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, cilt:V, sayı:2, (2015), ss.152-166.

Bedirhan, Yaşar-Atabey, Figen. “Osmanlı Bahriyesinde Yabancı Danışmanlar (1808-1918)” *Türkçe Çalışmaları*, cilt:8, sayı:5, (Bahar 2013), ss.127-139.

Beşirli, Mehmet “II. Abdülhamid Döneminde Osmanlı Ordusunda Alman Silahları”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı:1, (2004), ss.121-140.

Birbudak, Togay Seçkin. “Osmanlı Basınında Mahmut Şevket Paşa Suikasti”, *Bilig*, sayı:65, (2013), ss.68-94.

Eraslan, Cezmi. “Irak’ta Türk-İngiliz Rekabeti”, *Tarih Dergisi*, sayı:35, (1994), ss.223-251.

Güneş Gönül. “Teşkilat-ı Mahsusa ve Birinci Dünya Savaşındaki Faaliyetleri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, cilt: 29, sayı: 85, (2013), ss.101-130.

Hayta, Necdet “Rodos ile 12 Ada’nın İtalyanlar Tarafından İşgali ve İşgalden Sonra Adaların Durumu (1912-1918)”, *OTAM Dergisi*, sayı: 5, (1994), ss.131-145.

Hayta, Necdet “Beyrut’un İtalyanlar Tarafından Bombardımanı (24 Şubat 1912)”, *Askeri Tarih Bülteni*, sayı:38, Ankara, (Şubat 1995), ss.183-191.

Kara, H. Ahmet- Erol, Ertan. “100. Yılında Kutü’l-Amâre Savaşı’nı Hatırlamak: İngiliz Askerlerinin Hatıratlarında Kutü’l-Amâreü’l Amâre’de Savaşın Ötesinde Yaşananlar”, *Türkçe Çalışmaları*, cilt:X, sayı:13, (Bahar 2015), ss.123-140.

Kaştan, Yüksel .“Alman Kaynaklarında Osmanlı Devleti’nin I. Dünya Savaşı’nda Irak Cephesi”, *Kûtü’l-Amâre Zaferi’nin 100. Yılı Münasebetiyle I. Dünya Savaşı’nda Irak Cephesi*, (2016), ss.733-745.

Kocatürk, Önder “İngilizlerin Irak ve Basra’daki Faaliyetleri (1913-1914)”, *Türkçe Çalışmaları*, cilt:6, sayı:3, (Bahar 2011), ss.1449-1462.

Kurtcephe, İsrail “Trablusgarp’ın İtalyanlarca İşgali, Mustafa Kemal ve Arkadaşlarının Direnişe Katılmaları”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, cilt: 2, sayı: 6, (1990), ss.361-376.

Küçükvatan, Mahir . “İngiliz Basınında Osmanlı’nın Kut’ül-Amare Zaferi”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, cilt:XIII, sayı:26, (2013-Bahar), ss.55-85.

Özçelik, Mücahit. “Kut’ül Amare Zaferinin Türk Basınına Yansımaları”, *Turkish Studies*, cilt:10, sayı:9, (Yaz 2015), ss.371.

Özdemir, Mehmet. “Birinci Dünya Savaşı’nda Irak Cephesi’nde Propaganda ve Casusluğa Karşı Alınan Tedbirler”, *Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi*, sayı:4, Ankara, (Ağustos 2004), ss.5-66.

Pehlivanlı, Hamit .“Osmanlılarda İstihbaratçılık”, *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt: 13, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, XIII, ss.662-665.

Pehlivanlı, Hamit “Teşkilat-ı Mahsusa Kuzey Afrika’da (1914-1918)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, cilt:16, sayı:47, (Temmuz 2000), ss.421-441.

Rooney, Chris B. “Osmanlı İmparatorluğu’na Gelen İngiliz Deniz Misyonlarının Uluslararası Önemi, 1908-1914” Çev. Önder Kocatürk) *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, cilt: 8, sayı:13, (2018), ss.73-106.

Sakin, Serdar. “Birinci Dünya Savaşı’nda Irak Cephesinde Osmanlı Devleti ile İngiltere Arasındaki Çarpışmalar (1915)”, *Gazi Akademik Bakış*, cilt:4, sayı:7, Kış (2010), ss.133-153.

Sertel, Savaş-Yedek, Şahin. “İttihat ve Terakki’nin Küçük Efendisi: İaşe Nazırı Kara Kemal Bey’in Hayatı ve Faaliyetleri”, *Tarih Okulu Dergisi*, yıl:8, sayı: XXIV, ss.377-403.

Tarakçı, Muhamme “Nestorius ve Kristolojisi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Dergisi*, Cilt:19, Sayı:1, (2010), ss.315-241.

Tekeşin, Hüsnü. “Süleyman Askeri Beyin İntihar Olayı” *Kûtü’l-Amâre Zaferi’nin 100. Yılı Münasebetiyle I. Dünya Savaşı’nda Irak Cephesi*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara (2016), ss.265-295.

Turan, Şerafettin. “Rodos ve On iki Ada’nın Türk Hakimiyetinden Çıkışı”, *Belleten*, cilt: XXIX , sayı:113,(1965), 131-145.

Türkmen, Zekeriya. “Birinci Dünya Harbi’nde Irak Cephesinde Türk-İngiliz Mücadelesi”2014, *1914’ten 2014’e 100’üncü Yılında Birinci Dünya Savaşı’nı Anlamak*, (20-21 Kasım 2014), ss.381-435.

Umar, Ömer Osman. *İngiltere’nin Irak Politikası, Kûtü’l-Amâre Zaferi’nin 100. Yılı Münasebetiyle I. Dünya Savaşı’nda Irak Cephesi*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, (2016), ss.559-603.

Yapıcı, Hakkı. “1877–1878 Osmanlı-Rus Harbi’nde Yabancı Devletlerin Tutumu”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, cilt:5, sayı:5, (Ekim 2012), ss.325-333.

Yılmaz, Mehmet. “Ümitle Ümitsizlik Arasında Bir Feryat: Süleyman Nazif’in Birinci Dünya Savaşı’ndaki Tavrı” *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sayı: 37, (2015), ss.415-427.

Yiğit, Yücel “II. Balkan Savaşı’nda Süleyman Askerî Bey”, *Balkan Tarihi*, Cilt:I, ed. Zafer Gölen-Abidin Temizer, Gece Kitaplığı, İstanbul, (2016), ss.355-381.

Gazeteler

Tercüman-ı Hakikat, “Goeben ve Breslau”, 12 Ağustos 1914, No.11974, ss.1.

İkdam, “Almanların Bayramı”, 23 Ağustos 1914, No.6288, ss.1

İnternet Kaynakları

https://www.devletarsivleri.gov.tr/assets/content/kutulamarekitap/kutul_amare_kitap.pdf

Online Erişim Tarihi: 12.05.2018

<http://gazeteler.ankara.edu.tr/dergiler/2398/171640/36385.pdf>

Online Erişim Tarihi: 20.05.2018

<http://gazeteler.ankara.edu.tr/dergiler/56/1316/21588.pdf>

Online Erişim Tarihi: 21.05.2018

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:M_113_5_amiral_Souchon_et_ses_officiers.jpg

Online Erişim Tarihi:25.05.2018

https://canakkalemuharebeleri1915.com/index.php?option=com_content&view=article&id=408:kut-ul-amare-zaferi&catid=151:iclal-tunca-orses&Itemid=259

[Online Erişim Tarihi: 27.05.2018](#)

<http://mideasti.blogspot.com/2015/04/the-battle-of-shaiba-iraq-april-12-14.html>

Online Erişim Tarihi: 28.05.2018

<https://www.turkhackteam.org/turkiye-turkluk-ve-turk-tarihi/1504302-fotograflarla-kazim-ozalp.html> Online Erişim Tarihi: 29.05.2018

